

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FEMİNİST SOSYOLOJİ KAPSAMINDA KADIN BEDENİNİN
GÜÇ VE İKTİDAR UNSURU OLARAK KULLANILMASI: ERİL
TAHAKKÜMÜN YENİDEN İNŞASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aliye YAPAR

Sosyoloji Ana bilim Dalı
Sosyoloji Bilim Dalı

MART, 2024

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FEMİNİST SOSYOLOJİ KAPSAMINDA KADIN BEDENİNİN
GÜÇ VE İKTİDAR UNSURU OLARAK KULLANILMASI: ERİL
TAHAKKÜMÜN YENİDEN İNŞASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aliye YAPAR
(Y2112.360014)

Sosyoloji Ana bilim Dalı
Sosyoloji Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr Üyesi Burcu GÜDÜCÜ

MART, 2024

ONAY FORMU

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Feminist Sosyoloji Kapsamında Kadın Bedeninin Güç Ve İktidar Unsuru Olarak Kullanılması: Eril Tahakkümün Yeniden İnşası” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (.../.../2020.)

Aliye YAPAR

ÖNSÖZ

Gerçekleştirilen bu çalışma kapsamında feminist sosyoloji bağlamında kadın bedeninin bir iktidar ve güç unsuru olarak kullanıma alınması incelenerek eril tahakkümün yeniden inşası değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın araştırma ve yazma sürecinde, bilgisiyle ve deneyimleriyle katkı sağlayan, yol gösteren, danışman hocam Dr. Burcu Güdücü'ye teşekkürlerimi sunarım.

Bu zorlu süreçte ihmal etmişim , buna rağmen bana inanan ve destek olan çocuklarım Berra , Yusuf ve Mert Yapar'a teşekkür ederim.

Bu yola çıkarken beni cesaretlendiren , bana güvenen ve bu süreci benimle aynı heyecanla yasayan aileme teşekkürlerimi borç bilirim.

Mart, 2024

Aliye YAPAR

FEMİNİST SOSYOLOJİ KAPSAMINDA KADIN BEDENİNİN GÜÇ VE İKTİDAR UNSURU OLARAK KULLANILMASI: ERİL TAHAKKÜMÜN YENİDEN İNŞASI

ÖZET

Gerçekleştirilen bu çalışma kapsamında feminist sosyoloji bağlamında kadın bedeninin bir iktidar ve güç unsuru olarak kullanıma alınması incelenerek eril tahakkümün yeniden inşa edilmesi değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Bu bağlamda eril tahakküm krizinin algılanabilmesi için eril tahakküm tarafından iktidar ve gücün ne şekilde kullanıma alındığının açıklanması amaçlanmıştır. Çünkü cinsiyeti erkek ve kadın olarak değerlendiren eril tahakkümün parolası bilgidir. Bütün dönemlerde bilgi bir güç olarak görülmüştür ve akıl, zihin erkek ile bağdaştırılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde feminizm kavramı açıklanmış ve feminist hareketin ortaya çıkışı tarihi açıdan değerlendirilmiştir. Daha sonra klasik ve modern olmak üzere iki dalda feminist yaklaşımlar açıklanmıştır. Klasik feminist yaklaşımlar; liberal feminizm, sosyalist feminizm, Marksist feminizm, kültürel feminizm, ekolojik feminizm olarak ifade edilebilmektedir. Yeni dönem feminist yaklaşımlar ise; post- modern feminizm, radikal feminizm, islami feminizm ve queer feminizm olarak ifade edilebilmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise kadın bedeni ile iktidar ilişkisi eril tahakkümün yeniden inşası bağlamında değerlendirilmiştir. İktidar kavramı, iktidarın psişik yapısı açıklandıktan sonra eril tarihin “habitus”u olarak cinsiyet ve tahakküm ele alınmıştır. Daha sonra simgesel bir gösterim olarak bedenin tahakkümü değerlendirilmiştir. Erdemin ve soyluluğun bir göstergesi olarak eril tahakküm incelenmiştir. Bölümün ikinci başlığında ise kadın bedeni doğa ve kültür açısından ve psikanalizm açısından değerlendirilerek bedenin temsil sorunu ve denetimi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Beden, Tahakküm, Feminizm, Kadın

THE USE OF THE WOMENS BODY AS AN ELEMENT OF POWER AND DOMINANCE WITHIN THE SCOPE OF FEMINIST SOCIOLOGY: THE RECONSTRUCTION OF MALE DOMINATION

ABSTRACT

Within the scope of this study, it is aimed to evaluate the reconstruction of masculine domination by examining the use of the female body as an element of power and power in the context of feminist sociology.

In this context, in order to perceive the crisis of masculine domination, it is aimed to explain how power and power are used by masculine domination. Because the watchword of masculine domination, which evaluates gender as male and female, is knowledge. In all periods, knowledge has been seen as a power and reason and mind have been associated with men.

In the first part of the study, the concept of feminism is explained and the emergence of the feminist movement is evaluated historically. Then, feminist approaches in two branches, classical and modern, are explained. Classical feminist approaches can be expressed as liberal feminism, socialist feminism, Marxist feminism, cultural feminism and ecological feminism. On the other hand, new feminist approaches can be defined as post-modern feminism, radical feminism, Islamic feminism and queer feminism.

In the third part of the study, the relationship between the female body and power is evaluated in the context of the reconstruction of masculine domination. After explaining the concept of power and the psychic structure of power, gender and domination as the "habitus" of masculine history are discussed. Then the domination of the body as a symbolic representation is evaluated. Masculine domination as an indicator of virtue and nobility is analyzed. In the second part of the chapter, the problem of representation and control of the body is discussed by evaluating the female body in terms of nature and culture and psychoanalysis.

Keywords: Gender, Body, Domination, Feminism, Woman

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ONUR SÖZÜ	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
I. GİRİŞ	1
A. Tema ve Bağlam	1
B. Çalışmanın Amacı ve Önemi.....	5
C. Yöntem ve Yaklaşım	6
II. LİTERATÜR İNCELEMESİ	7
A. Tezin Yapısı.....	7
III. FEMİNİZM	8
A. Feminizm Kavramı	11
B. Feminist Hareketin Ortaya Çıkışı	13
1. Birinci Feminizm Dalgası	16
2. İkinci Feminizm Dalgası.....	19
3. Üçüncü Feminizm Dalgası.....	21
4. Dördüncü Feminizm Dalgası	23

5. Osmanlı İmparatorluğunda Feminizm	24
6. Cumhuriyet Döneminde Feminizm.....	27
C. Feminist Yaklaşımlar	31
1. Klasik Feminist Yaklaşımlar.....	31
a. Liberal Feminizm	32
b. Sosyalist Feminizm	35
c. Marksist Feminizm	37
d. Kültürel Feminizm.....	38
e. Ekolojik Feminizm	42
f. Varoluşçu Feminizm	43
2. Yeni Dönem Feminist Yaklaşımlar	44
a. Post-Modern Feminizm	44
b. Radikal Feminizm	46
c. İslami Feminizm	49
d. Queer Kuramı	51
IV. KADIN BEDENİ VE İKTİDAR İLİŞKİSİ, ERİL TAHAKKÜMÜN	
YENİDEN İNŞASI.....	53
A. Eril Tahakküm, Güç ve İktidar	54
1. İktidar Kavramı	55
2. İktidarın Psişik Yapısı.....	60
3. Eril Tarihin “Habitus”u Olarak Cinsiyet ve Tahakküm.....	66
4. Simgesel Bir Gösterim Olarak Bedenin Tahakkümü.....	69
5. Soyluluğun ve Erdemin Göstergesi Olarak Eril Tahakküm	76
B. Beden	78
1. Kadın Bedeni	78
2. Doğa ve Kültür Arasında Kalmış Bir Beden: Kadın Bedeni	79

3. Kadın Bedeni ve Psikanaliz	84
4. Cinsiyet: Bedenin Temsil Sorunu ve Denetimi	84
V. SONUÇ.....	88
VI. KAYNAKLAR	96
ÖZGEÇMİŞ.....	107

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

- Şekil 1. "Sayın Başkan kadınlar özgürlükleri için ne kadar beklemek zorunda"
yazılı pankartı açmış bir grup feminist 34
- Şekil 2. İlk dönem feminist hareketlerden kalma bir grup feminist kadının
protestosu 36
- Şekil 3. Kürtaj hakkını talep eden bir grup feminist kadının eylemi 41

I. GİRİŞ

A. Tema ve Bağlam

1980’li yıllarda sosyolojinin bir alt alanı olarak ortaya çıkan “beden sosyolojisi” nispeten yeni bir çalışma alanıdır. Bedenin yeni bir alan olarak statüsü onun gizli tarihsel geçmişinden kaynaklanmaktadır. Tarih boyunca insan bedeni ikili karşıtlıklara maruz kalmış, bu durum onun ötekileştirilmesine ve yok sayılmasına yol açmıştır. Klasik Yunan felsefesi, beden ve ruh arasındaki farklılığı vurgulayan, ruhun tercih edildiği bir bakış açısı öne sürmektedir. Bu bakış açısı bedeni yalnızca ruhun taşıyıcısı olarak görmektedir. Bu dönemde fiziksel forma ilişkin konuşmalar, varlığın mahiyetini aydınlatmaya yönelik çabalarla yakından bağlantılıdır. Bu dönemde düşüncenin varoluştan önce geldiği inancı hakim olmuş ve fiziksel beden dualistik bir bakış açısıyla ve felsefi bir temel üzerinden incelenmiştir.

İnsanlık tarihi boyunca insan bedeni, farklı güç yapıları tarafından, gizli ya da açık olarak uygulanan birçok baskı biçimine maruz kalmıştır. Örneğin dini kurumlar onların arzularını bastırmakta, onları örtünmeye ve sünnet olmaya zorluyordu. İnfazlara, işkenceye, zorunlu askerlik hizmetine ve devlet aygıtının dayattığı örtünme kısıtlamalarına maruz kalmışlardır. Ayrıca ataerkillik nedeniyle evine hapsedildi, tecavüze ve tacize maruz kalmış ve kıyafeti dikte edilmiştir. 18. yüzyılın sonlarına kadar daha da yaygın olan söz konusu baskılar günümüz toplumunda kendini göstermeye devam ederken, insan varoluşunun çeşitli alanlarında olduğu gibi bedensel baskının tezahüründe de dikkate değer değişimler yaşanmıştır. Görsellik varoluşun her alanına nüfuz etmiş, bireyleri fiziksel formlarıyla algılanabilir hale getirmiştir. İçimizdeki “öteki”nin vücut bulmuş hali fiziksel formdur. Dolayısıyla bu kamusal teşhir çağında, toplumsal onay fiziksel görünüşle elde edilebilmektedir. Bu farkındalığa sahip bireyler, sosyal kabullerini artırmak

için kendi fiziksel formlarını değiştirmeyi arzulardır. Dolayısıyla tüketimine katılmaktadırlar. Şu anda bedenler tükettikleri ölçüde var olmaktadır. Dini otoritenin bireylerle işbirliği yaparak fiziksel dürtüleri dizginlemesi gibi, kapitalizm de bireyleri kendi gönüllü rızalarıyla tüketime zorlamaktadır. İktidar/iktidar ilişkilerinin varlığı değişmeden, ancak değiştirilmiş bir biçimde kalır. İnsan bedeni de üzerindeki bu tahakkümü bilinçsizce onaylamaktadır. Günümüzde sosyal medya yoluyla fotoğraf paylaşımının aldığı boyut bedenlerin görünürlüğünü arttırmış, kendi görünürlüğünü arttıran birey de kendini daha fazla kontrol altına almıştır. Bireylerin bu süreçte iktidar mekanizmalarını içselleştirdiği ve doğrudan bir baskıya gerek kalmadan bedenlerini uysallaştırdığı söylenebilir. Bu minvalde bireyler kendi rızalarıyla, belirlenen kalıplara uygun olarak ya da bu kalıplara başkaldırarak bedenlerini inşa etmektedirler.

Beden inşası sürecinde bireyler erkek ve kadın bedenleri olarak kategorize edilmektedir. Genellikle bunun biyolojik bir ayrım olduğuna inanılsa da aslında bu toplumsal bir ayrımdır. Eril bedenler farklı baskı biçimlerine maruz kalırken, kadın bedenleri tamamen farklı baskı biçimleriyle karşılaşabilmektedir. Yukarıda bahsedilen baskılar farklı kültürler arasında farklılıklar göstermektedir. Günümüzde bedenlerin ait oldukları kültürün kalıntılarını taşıdıkları ve o toplumun bir yansıması olarak hizmet ettikleri tespit edilmiştir.

Feminizm, kadınların sürekli olarak ikincil konumda konumlandığı, sömürü ve baskıya maruz kaldığı toplumsal alanlarda ısrarla ötekileştirilmesine yanıt olarak ortaya çıkan ideolojik bir çerçevedir. Feminist ideoloji, dünya çapındaki iktidar yapılarının temel amacının, kadınların erkeklere göre hiyerarşik konumunu korumak olduğunu öne sürmektedir. Bu, hem sosyal hem de politik alanda hakimiyetin kurulmasını gerektirmektedir. Tarih boyunca kadınlar, erkeklere göre ekonomik ilerleme açısından zorlukların yanı sıra ev içi sorumluluklarla meşgul olmaları nedeniyle evlilik dışı faaliyetlerde sınırlı katılımı karşı karşıya kalmışlardır. Cinsellik alanında bireyler nesneleştirilmeye ve fiziksel tacize maruz bırakılırken, ifade ve oy verme özgürlüğü gibi temel haklardan da mahrum bırakılmıştır.

Feminizmin meydan okuduğu uzun süredir devam eden ataerkil yapı, tarihsel açıdan önemli başarıları aşan direniş eylemleriyle giderek daha fazla incelenmektedir. Feminizmin kapsamlı mücadelesi, yalnızca ikincil cinsiyetler için değil, aynı zamanda cinsiyet normlarının oluşturulması yoluyla kadınlara ve queer bireylere yönelik çeşitli baskı biçimlerini meşrulaştıran ataerkil sistemlerin başlıca failleri olan erkekler için de avantajlı olduğunu kanıtlamıştır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini eleştirel bir şekilde incelemek ve onları sürdüren ataerkil ideolojilerden taviz vermek zorunda kalan erkekler, birçok alanda ataerkil sistemlere aktif olarak meydan okumakta ve böylece kendilerini feminist hareketle aynı hizaya getirmektedir. Bununla birlikte ataerkillik, terimin gerçek tanımını aşan karmaşık toplumsal dinamikleri kapsamaktadır. Binlerce yıldır varlığını sürdüren ataerkil sistem, yardımsız insan gözüyle her zaman kolayca görülemeyebilir.

Beden sosyolojisinin konusu, insan bedenine yönelik artan küresel ilginin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Beden sosyolojisi alanı, fiziksel karşılaşmalarımızın hem toplumsal hem de bireysel varoluşla ilişkili önemini araştırır. Bu karşılaşmaların farklı topluluklar ve kültürler arasında nasıl geliştiğini, ayrıca bunların sosyal süreçlere duyarlılığını ve sosyal bağlamlardaki üretimlerini incelemektedir. Vücudun bir araştırma konusu olarak önemi, onun sadece biyolojik niteliklerini değil aynı zamanda toplumsal yönlerini de kapsayan çok yönlü doğasından kaynaklanmaktadır. Doğum, büyüme, uyku, dinlenme ve ölüm süreçlerinden geçen fiziksel bedene ek olarak, birçok güç ve otorite biçiminin uygulandığı, çizildiği, çeşitli görsel temsillerin empoze edildiği ve sembolik temsillerin uygulandığı bir fiziksel beden vardır. Beden ve iktidar arasındaki bağlantı, bilimsel araştırmayı teşvik eden önemli bir konudur. Bu bağlamda kadın bedeninin güç ve iktidar unsuru olarak kullanılmasının çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Pierre Bourdieu, eril ve dişil bedenler kavramını ve aynı zamanda eril sistemin etrafında inşa edildiği tarihsel çerçeveyi kavramaya çalışmaktadır. Erkek egemenliğinin bilinçdışı doğasını kapsayan, toplumsal bilişsel yapıları değerlendirmeye yönelik yetkin bir alan olarak etnografik analiz kavramını ilk kez formüle eden öncülerden biridir.

Pierre Bourdieu'ya göre teori ve metodoloji birbiriyle yakından bağlantılıdır ve birbirinden ayrılamaz. Teorinin yönlendirici bir süreç olarak algılanması, uygulamanın doğası gereği doğuştan geldiği fikriyle sınırlı olmamalıdır. Bourdieu kavramlara kendi avantajlarına göre önem vermektedir. Onun sosyolojisi, teori ve metodolojiyi önermeler ve deneyler yoluyla uyguladığı için sınırsız bir kavram evrenini kapsamamaktadır (Wacquant, 2003:5; Deer, 2008:200-201).

Aile üyeleri üzerinde denetimin kurulması, erkek üstünlüğünün temelidir. Eril tahakküm, bu otoritenin tüm alanlarda sürekli üstünlük kurduğu bir sistem olarak ortaya çıkmaktadır. Cinsiyet ayrımcılığı erkekliğin hakimiyetinin bir sonucudur ve bu da eşitsizliğe yol açmaktadır. Eril tahakküm, erkeğin üstünlüğünü ve hakim olduğu üstünlük alanındaki güç ilişkilerinin bir tezahürüdür. Söz konusu hakimiyet, varlığını çeşitli alanda sürdürmektedir. Bu kapsamda beden kavramı da eril tahakkümün etkisi altındadır.

Eril tahakküm olgusu kadınların sosyal konumları ve vücut yapısı üzerinde etki yaratarak kadınların sembolik olarak ötekileştirilmesine neden olmaktadır. Kadınların sembolik yabancılaşmayı deneyimleme derecesi toplumsal cinsiyetin toplumsal alan üzerindeki etkisini ya artırabilir ya da azaltabilir. Ancak sembolik yabancılaşma ortadan kaldırılamaz (Bourdieu, 2014).

Sosyal dinamikler alanında cinsiyetler arasında sosyal tahakküm ve sömürü ile karakterize edilen iki farklı habitus sınıfı ortaya çıkmaktadır. Bu sınıfların kökleri eril ve dişil beden kavramlarına dayanmaktadır ve çeşitli alanlara uygulanabilir. Bu tasvir, fiziksel hexisleri uyumlu ve karşıt varlıklar olarak sunmak yerine, cinsiyet farklılıklarını eril ve dişil ikilemine aşırı basitleştiren ayrımlara dayalı olarak tüm davranışların kategorize edilmesine yol açmıştır (Bourdieu, 2014).

Buradan hareketle bu çalışmanın temel konusunu feminist sosyolojide kadın bedeninin güç ve iktidar unsuru olarak kullanılması ve eril tahakküm kuramının detaylı bir şekilde incelenmesi oluşturmaktadır.

B. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Feminist ve toplumsal cinsiyet çalışmaları alanında “eril tahakküm” ifadesi sıklıkla kullanılmaktadır. Bu kavram, erkeklerin cinsiyet rollerine uygun olarak uyguladığı yaygınlığı veya kontrolü ifade eder. Eril tahakküm, otorite ve nüfuzun ağırlıklı olarak erkeklerin elinde olduğu, erkeklerin kadınlar üzerindeki toplumsal üstünlüğüyle ilgilidir. Bu olgu ekonomik, politik, sosyal, kültürel ve bireysel alanlar da dahil olmak üzere birçok alanda açıkça görülmektedir.

Eril tahakküm olgusu, hem erkekler hem de kadınlar tarafından belirli eylemlerin ve sorumlulukların kabul edilmesini teşvik eden cinsiyet rolleri, toplumsal normlar ve beklentilerle karmaşık bir şekilde bağlantılıdır. Bu kültürel normlar ve toplumsal beklentiler, erkeklerin liderlik, fiziksel güç, rekabetçilik ve duygusal öz kontrol gibi özellikleri benimsemelerinin beklendiğini, kadınların ise empati, duygusal zeka ve pasiflik gibi özellikleri benimsemelerinin beklendiğini ima etmektedir. Eril tahakküm olgusu toplumsal bağlamda, toplumsal cinsiyet rollerinin erkeklere avantaj sağladığı, kadınları ise aşağı bir statüye düşürdüğü bir olgu olarak görülmektedir. Feminist düşünce ve hareket içinde erkekliğin hakim hakimiyetini kabul etmek, sorgulamak ve dönüştürmek için çaba sarf edilmektedir. Amaç, toplumu adalet, eşitlik ve cinsiyete dayalı önyargıların bulunmadığı bir çerçeveye dönüştürmektir. Mevcut bağlamda amaç, her iki cinsiyetten bireylerin eşit haklara, fırsatlara ve yetkiye sahip olduğu bir toplumsal çerçeve oluşturmaktır.

Tüm çağlar boyunca bilgi bir güç olarak görüldüğünden dolayı bilgi eril tahakkümün parolası olmayı sürdürmektedir. İktidarın ve gücün arasında kurulan güç eril tahakküm ile pekiştirilmektedir. Eril tahakküm krizinin algılanabilmesi için eril tahakküm tarafından iktidar ve gücün ne şekilde kullanıma alındığının açıklanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda gerçekleştirilen bu çalışmada feminist sosyoloji bağlamında kadın bedeninin bir iktidar ve güç unsuru olarak kullanıma alınması incelenerek eril tahakkümün yeniden inşa edilmesi değerlendirilmiştir. Çalışmanın özgünlüğüyle ve yüzyıllardır

süregelen çok boyutlu bir probleme değinmesiyle literatüre katkıda bulunması amaçlanmıştır.

C. Yöntem ve Yaklaşım

Çalışma “Eril Tahakküm” kavramından yola çıkılarak ele alınmıştır. Bu kapsamda çalışmanın temel kuramını Bourdieu’nun sosyolojisi ve eril tahakkümü oluşturmaktadır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi veya belgesel tarama, önceden var olan kayıt ve belgelerin incelenmesi yoluyla veri elde edilmesini içerir. Doküman analizi, belirli bir amaca yönelik olarak kaynakların bulunması, gözden geçirilmesi, not alınması ve değerlendirilmesi işlemlerini içermektedir (Karasar, 2005). Doküman analizi, bilgisayar tabanlı ve internet üzerinden erişilebilen içerik de dahil olmak üzere basılı ve elektronik kaynakların incelenmesi ve değerlendirilmesidir (Bowen, 2009). Bu yöntem, araştırılan belirli bir olgu veya olguya ilişkin bilgi içeren metinsel materyallerin analiz edilmesi olarak adlandırılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Ekiz’in (2015) belirttiği gibi resmi veya özel belgelerin toplanmasını, düzenlenmesini ve analiz edilmesini içerir. Doküman analizi, çalışma verilerinin ana kaynağı olarak farklı yazı dili türlerinin toplanmasını, incelenmesini, sorgulanmasını ve değerlendirilmesini içerir (O’Leary, 2017). Doküman analizi, araştırma konusuyla ilgili başkaları tarafından üretilen yazı, makale, eser veya kalıntıların toplanması ve incelenmesi anlamına gelmektedir (Seyidoğlu, 2016).

II. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Konu kapsamında yapılan literatür taramasına bakıldığında feminist sosyoloji ve özellikle de eril tahakküm konusu birçok disiplinde farklı çalışma konularını oluşturduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, sosyolojik açıdan incelenen çalışmaların birçoğunda eril tahakküm kavramını ele alırken genellikle karşıt görüşleri veya bir görüş kapsamında sınırlandırılarak değerlendirildiği görülmektedir.

Buradan hareketle çalışma, kadın bedenini güç ve iktidar unsuru olarak kullanılmasından hareket ederek, Bourdieu'nun sosyolojisi ve eril tahakküm kavramından hareketle, gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda çalışmanın literatürdeki bu boşluğu doldurmak ve gelecek çalışmalar açısından önemli bir kaynak niteliği taşıyacağı söylenebilir. Çalışma kapsamında elde edilecek olan bulgular ve değerlendirme kapsamında eril tahakkümün günümüzdeki yansımaları “eril tahakkümün yeniden inşası” açısından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme kapsamında ataerkil toplumsal yapının ve feminist sosyoloji açısından kadın bedeninde iktidar ve güç unsurunun yorumlanması, günümüzde yaşanan kadın bedeni sorunlarına yönelik çıkarımlarda bulunulması öngörülmüştür.

A. Tezin Yapısı

Bu tez çalışması, üç ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde çalışmaya giriş, ana tema, konu, problem, temel yaklaşımlar ele alınmıştır. Daha sonrasında ikinci bölümde ise feminizm kavramı, feminist yaklaşımlar gibi konulara ağırlık verilmiştir. Son olarak çalışmanın üçüncü bölümünde ise Bourdieu'nun sosyolojisi ve eril tahakkümünden yola çıkılarak kadın bedeni ve iktidar ilişkisi, eril tahakkümün yeniden inşası tartışılmıştır.

III. FEMİNİZM

Pierre Bourdieu tarafından cinsiyet ayrımları ve cinsiyet farklılıkları kapsamında eril olanın ve erilliğin dişilik üzerine uygulamakta olduğu tahakküm oldukça derin bir şekilde ele alınmıştır. Bu bağlamda Bourdieu'nun söz konusu konu ile ilgili birtakım fikirleri feminizmin önünü açıp feminist teori ile aynı çizgi üzerinde ilerlemesini sağlamıştır. Bu durumun yanı sıra bazı fikirleri ise feministler tarafından tartışma konusu olmuştur. Özünde Bourdieu temel sosyolojik bakışı çerçevesinde konuları değerlendirmeye alarak belirlemiş olduğu bu çerçevenin dışarısına çıkmamıştır. Bununla birlikte değinmekte olduğu konu her ne olursa olsun ikilemleri aşma amacına her zaman sadık kalmıştır. Bourdieu tarafından benimsenmiş olan öznel ve nesnel yapılar arasında bulunan uyumun zedelenmiş olduğu durumlarda toplumsal dönüşüm ve eleştirel düşünümsellik olanağının arttığına dair görüşler birçok feminist sosyal bilimcinin cinsiyet dönüşümlerini değerlendirmekte olduğu çalışmaları kapsamında kullanıma alınmıştır. Bourdieu tarafından ortaya atılan pratik teori, feminist teori kapsamında oldukça büyük çaplı bir yankı uyandırmış ve son zamanlarda feminizm tartışmaları kapsamında yer edinmiştir. Bourdieu tarafından yazılan kitapların İngilizce çevirilerinin yaygınlık kazanması ile birlikte feminist teori kapsamında Bourdieu'ye karşı olan ilgi de artış meydana gelmiştir. Söz konusu bu ilgi artışı yalnızca onun çok fazla okunan bir yazar olmaya başlamasıyla değil, feminist teori kapsamında toplumsal cinsiyet kimliği hususunda gerçekleştirilen tartışmaların yön değiştirmesiyle de ilgilidir (Öztimur, 2007: 588).

Feminist teori kapsamında kadın ezilmişliği, ataerkil sistem ve benzeri soyut kavramlaştırmalardan ziyade eyleme kavramına yoğunluk veren, toplumsal cinsiyet kimliğinin değişmezliğinden ziyade de dayanıklılığını odak noktasına alan çalışmalar oldukça hız kazanmıştır. Toplumsal cinsiyet kimliğinin değişmez ve sabitten ziyade uzun vadeli ancak değişebilir bir

şekilde değerlendirmeye alınması, eyleminin cinsiyet normlarının istikrarsızlığı, direnmenin olanakları, kimliğin özgürleştirici olanakları, geri çevirmesi ile ele alınmıştır. Farklı bir ifadeyle; feminist teori kapsamında ilgi, kadınların ezilmesinin sebeplerinin neler olduğuna dair olan tartışmalardan, toplumsal cinsiyet kimliğinin değişme, edinilme ve dönüşme süreçlerinin tartışılmasına kadar uzamıştır (Öztimur, 2007: 589).

Bourdieu ise söz konusu tartışmaların tam ortasında yer almaktadır. Bourdieu, “Erişim Tahakküm” kitabı içerisinde ele almış olduğu konular sayesinde feminizme olaylara farklı bir açıdan bakma imkanı sağlamıştır. Bourdieu tarafından eyleme kavramının meydana getirilmesiyle beraber feminist çerçeve bağlamında eyleme tartışmaları da başlamıştır. Bu sayede feminizm tarafından yalnızca ezilmiş olan kadınlar değil aynı zamanda toplumsal cinsiyet kimliğinin üzerinden gerçekleşmekte olan değişimler de konu edinilmeye başlanmıştır. Feminist teori kapsamında eyleme ve toplumsal cinsiyet kimliği hakkında gerçekleştirilen çalışmalar üzerinde Bourdieu’nun etkisinin bulunduğunu inkar etmek mümkün değildir. Feminist teori kapsamında eyleme kavramının değerlendirilişi ağırlıklı olarak cisimleşme düşüncesi çerçevesinde gerçekleşmiştir. Ancak cisimleşme olgusu, toplumsal cinsiyet kimliğinin dışsal bir şekilde dayatılmakta olan sınırlayıcı normlardan ziyade, yaşanılmış olan cisimleşmiş potansiyeller ile değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Bourdieu tarafından öznenin kendisine rol çizmekte olan ancak toplumsal açıdan da baskıların rolüne önem veren düşünceler ortaya atılmıştır. Söz konusu düşünceleri sebebiyle, toplumsal cinsiyet kimliğinin meydana gelme ve değişim gösterme süreçlerinin kavranması hususunda feminist teoriye önem taşıyan katkılar sağlamıştır (McNay’dan akt. Öztimur, 2007: 590-593).

Bourdieu tarafından habitusun eylemin belirleyicisinden üreticisi şeklinde görülmesi eyleme teorisine oldukça katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte habitusun alandan ayrılmazlığı hususunda ısrarcıdır. Söz konusu ısrarı öznenin sembolik tarafının toplumsal ilişkiler ile ne şekilde bir bağlantısının bulunduğunu göstermesi bakımından fazlasıyla önemlidir. Bourdieu’nun teorisinde eylem, net olarak belirlenmiş olmamakla birlikte tamamen iradeye

de bağılı değildir. Eylem, eyleme esnasında nesnel yapılar aracılığıyla öznel niyet ve isteğin karşı karşıya kalmasıyla, hesap yapılmadan bilinçsiz bir şekilde gerçekleşmektedir (McNay'dan akt. Öztimur, 2007: 593-594).

Bourdieu'nun ortaya atmış olduğu teorisinin feministler tarafından eleştirilere tabi tutulmasının tek sebebi, eyleyici konumda bulunan kişilerin alan içerisinde gerçekleştirdiği davranışlarına dair yapmış olduğu soyut açıklamalardır. Fakat eleştirilen söz konusu teori feminist teorisinin gelişim göstermesine katkıda bulunmuştur. Özellikle de Bourdieu tarafından kişilerin gerçekleştirdikleri davranışlarının arkasında; içselleştirmiş oldukları yapıların, farklı bireyler ile etkileşimlerinin ve ilişkilerin yer aldığı bu sayede de eylem ve deneyimin bir arada gerçekleştiğini ifade ettiği açıklamaları feminist teoriye yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Feminizm ve Bourdieu'nun kesişim noktası yazmış olduğu "Eril Tahakküm" kitabı ile olmuştur. Bourdieu'nun söz konusu eseri, kaleme aldığı ilk eserlerinden beri tartışmakta olduğu sosyal pratik teorisinin cinsiyetlerin farklılığı ilkesi çerçevesinde yeniden çözümlenmiş olduğu oldukça önem taşıyan bir eserdir. Söz konusu kitapta Bourdieu, bugüne kadar feminist teori kapsamında cinsiyet, cinsellik ve toplumsal cinsiyetin hangi anlamlara geldiği ve söz konusu kavramların ne şekilde kurulduğu ile ilgili ihtilafli tartışmaları es geçerek, cinsiyet ayrımı ilkesinden beslenmekte olan eril tahakküm düşüncesini ve düzenini tartışmaktadır. Dolayısıyla söz konusu kitap, toplumsal eylem ile iktidar ilişkilerinin kurulması hakkında genel çaplı sosyal pratik teorisinin cinsiyet ayrımı bağlamında bir açılımı şeklinde düşünülebilmektedir (Palabıyık, 2011: 122-124).

Bourdieu tarafından cinsiyet, cinsellik, toplumsal cinsiyet gibi kavramların bir arada kullanıma alınması, bu husustaki bütün kavramların toplumsala yönelik üretilmiş olduğuna ve ardından anatomik, biyolojik açılardan kadın ve erkek arasında bulunan farklılıklara örnekler göstererek toplumlar tarafından olağan kabul görmesine sebep olduğuna dikkat çekmesiyle birlikte feminizm ile arasındaki ilişki başlamıştır. Bourdieu'nun erkek ve kadın ilişkilerini tahakküm bağlamında değerlendirerek analiz etmesi, aralarında bulunan ve doğuştan gelen farklılıkların tahakküm çerçevesinde ne şekilde kullanıldığını açıklaması, işbölümünde erkek ve kadına atfedilen

rollere dikkat çekmesi feminist teoriye yeni bir bakış açısı kazandırarak ilerleme kaydetmesine katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte tahakkümün egemenliğinin özünde sadece kadınlara değil aynı zamanda erkekler üzerinde de fazlaca etki sağladığını ifade etmektedir. Tahakküm nedeniyle erkeklere oldukça büyük çaplı mesuliyetler atfedilirken, kadınlara ise erkek gücünün ve hakimiyetinin meşru sayılmasını dayatmaktadır. Bu bağlamda tahakküm cinsiyet ayrımından yararlanmakla birlikte hem de her iki cinse de olumsuz olarak etki etmektedir. Bourdieu'nun bütün bu görüşleri bağlamında feminist teori farklı açılardan aydınlanmış ve feminist teorinin ilerleme kaydetmesine olanak sağlanmıştır (Palabıyık, 2011: 122-125).

A. Feminizm Kavramı

Charles Fourier, sosyalizm akımının savunucusu olan bir Fransız toplumbilimcisi olmakla birlikte feminizm kavramını ilk kez kullanan kişidir. Bu bağlamda feminizm ifadesinin mucidi olarak kabul görmektedir (Şerbetçi, 2013:5).

Joseph F. Hartel tarafından “Feminizm” ve “feminist” sözcüklerinin köklerinden dolayı Latince kaynaklı olduğu ifade edilmektedir. Hartel, Oxford İngilizce Sözlüğü bağlamında şu şekilde bir etimolojik analizde bulunmuştur;

“Feminizm” ve “feminist” kavramlarının kökleri itibarıyla Latince kaynaklı olduğunu ifade eden Joseph F. Hartel, Oxford İngilizce Sözlüğü'ne dayanarak, “*feminizm kelimesi, Latince feming kelimesinden ve son ek -izm den türemiştir.*” “*Femina terimi dişi yahut da kadın demektir. Son ek -izm ise ya bir öğreti ya da bir eylem anlamına gelmektedir.*” “*feminizm, köken olarak Fransızca bir kelime idi, on dokuzuncu yüzyıl Amerika'sında 'kadın hareketi' denilen şeyi ifade ediyordu*” şeklinde bir etimolojik analizde bulunmuştur (Şahin, 2013: 10).

Bu bağlamda Amerika'da ve İngiltere'de feminizm ve feminist sözcükleri Fransızca sözcüklerin yerine geçmiştir. Türkiye'de ise “kadınizm” ve “kadınist” sözcükleri anlamları ile feminizm sözcüğünü karşılamakta olsa

dahi söz konusu kavramların yerine feminizm ve feminist sözcüklerinin kullanıma alınması daha uygun görülmüştür (Şahin, 2013: 11).

Feminizm ve feminist kavramları geçmişte yalnızca sözlük anlamı bağlamında algılanırken ilerleyen zamanlarda sözlük anlamlarından çıkarak, kadınların gereksinimleri doğrultusunda daha geniş çaplı anlamlara gelmeye başlamışlardır. Bu bakımdan söz konusu kavramlar kadınların ekonomik, siyasi, toplumsal, kültürel ve psikolojik açıdan rolleri bağlamında yeni manalar kazanmış, birtakım tartışmaların konusu olmuş ve yeni fikirler ışığında farklı tanımlamalara tabi tutulmuştur. Bu yüzden feminizm kavramını genel bir başlıkta değerlendirmek oldukça zordur. Feminizm, kadın olgusunun bir özne şeklinde sosyal ve siyasi açılardan farklı şekillerde değerlendirilmelerine sebep olduğundan dolayı pek çok farklı dala ayrılmıştır. Kadınların sahip oldukları özgürlüklerinin türlü baskıcı yapıların karşısında serbestleştirilmesini hedefleyen bir hareket, siyasi yaklaşım ya da ideoloji şeklinde görülen feminizm, özünde sosyolojik açıdan toplumun her kesiminde erkeklerin ve kadınların eşitliğini savunan bir fikir akımı olmak üzere tanımlamaya tabi tutulmuştur. Bununla birlikte feminizm, bir farklılığının temsili ve savunucusu olarak da ifade edilebilmektedir. Bu bağlamda feminizme dair birbirinden farklı telakkilerin ve bu doğrultuda meydana gelen farklı tanımlamaların, felsefi ve ideolojik tutumların farklılıklarından kaynaklandığını ifade etmek mümkündür (Cevizci, 2012: 179).

Caroline Ramazanoğlu tarafından söz konusu durum “Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri” isimli yapıtında şu şekilde ifade edilmektedir; *“Feminizm için genel bir tanımlama yapmaya çalışmak kaçınılmaz olarak kafa karıştırıcı olacaktır. Kadın kurtuluş veya özgürlük hareketi, yıllar boyunca sayısız anlamlar geliştirdi. Bunun başlıca nedeni de, kadınlar için mücadeledenlerin düşüncelerinin ve politik amaçlarının değişik olmasındandır”* (Ramazanoğlu, 1998: 23-24).

Necla Arat tarafından ise *“Feminizm, kadınların dünyaya kendi gözleriyle bakmalarını, kendi elleriyle biçim vermelerini ve yaşam biçimlerini kendilerinin seçip özgürce belirlemelerini ister. Öyleyse feminizm, dünyanın*

yarısını oluşturan kadınların, İnsan Hakları çerçevesinde haklarını gerçekten alma ve kullanma serüvenlerinin düşünsel temelidir.” ifadelerinde bulunarak feminizm sayesinde kadınların yaşantılarını kendi istekleri bağlamında kurabildiklerini belirtmiştir. Bununla birlikte Arat tarafından feministlerin tamamının kadın olmasına rağmen mücadele verilmekte olan hakların ve özgürlüklerin ilk zamanlarda kadınlara yönelik olduğunu ifade ederek daha sonrasında bu durumun cinsiyetlere yönelik hak ve hukukun yerine gelmesi gerekliliğine dönüştüğünü vurgulamıştır (Arat, 1991: 21)

Tuttle “*Feminizm, erkek karşıtı değildir, kadın taraftarıdır*” tarafından ifadelerinde bulunulmuştur. Offen da Tuttle gibi feminizmin kadın taraftarı bir yaklaşım olduğuna vurgu yapmıştır. Fakat ona göre de söz konusu taraftarlık erkeklere karşı çıkmak manasını taşımamaktadır (Offen, 1988:122)

Feminizmde asıl amaç, erkeklere karşıt olmak değildir, kadınların yanında olarak kadınlara destek olmaktır (Şahin, 2013: 22).

Aktarılan bütün tanımların yanı sıra günümüzde feminizm kadınların özgürlük hareketi şeklinde algılanmaktadır. Söz konusu tanımlardan hareketle feminizmin dinamik bir yapıya sahip olduğu, zamanla değişim göstererek farklı boyutlarda ve şekillerde değerlendirmeye alınabileceği, şahsi, siyasi, felsefi boyutlarda da kendisini devamlı olarak revize eden bir ideoloji olduğunu ifade etmek yanlış değildir. Bu durumun sebebi kadının siyasetten ekonomiye dek, ekonomiden toplumsal hayata dek her alanın içerisinde kendisine yer bulabilen bir kimlik olmasıdır. Değişim gösteren söz konusu politik ve sosyo-ekonomik yapı içerisinde erkekler gibi kadınlarda hayatın merkezinde bulunmaktadır. Bu yüzden toplumun ortak konularına ve ortak yaşam alanlarına feminizm perspektifinden bakılabilmektedir.

B. Feminist Hareketin Ortaya Çıkışı

Feminizmin tarihsel seyrinden önce kadın hareketlerinin tarihini incelemek daha doğru olacaktır. Feminizmin tarihinden ziyade kadının tarihi daha geniştir. Bu nedenle kadının tarihi varlığının feminizmin var olup olmaması, devam edip etmemesi ile bir alakası bulunmamaktadır (Şahin,

2013: 39). Şüphesiz ki ilk kadın Hz. Havva'ya dek kadınların tarihi uzanmaktadır. Fakat bu bölümde kadınların ilk kez karşı karşıya kaldığı problemler ve bu problemlerle nasıl baş ettiklerinin tarihi süreci değerlendirmeye alınacaktır.

13. yüzyıl itibariyle Avrupa'nın Fransa, Belçika, İtalya gibi birtakım bölgelerinde kadınlar bakımından olumsuz nitelikte bazı durumlar meydana gelmiştir. Bu durumlardan birisine kadınların mahkemelerde tanıklık etme haklarının kaldırılması ve işlerini bir vasi aracılığıyla gerçekleştirmeye mecbur kalmaları örnek olarak gösterilebilmektedir (Sevim, 2005: 24).

Kadınların kendilerini açık bir şekilde ifade edebilmeleri Ortaçağ'da ve Yeniçağ'ın ilk zamanlarında dinsel sınırlar içerisinde ve dini kavramlarla olmuştur. Ancak Ortaçağ'a nazaran Yeniçağ'da kadınların durumu daha kötü bir hal almasına rağmen, erkeklerin hiyerarşik egemenliklerine karşılık kadınların ilk başkaldırısı da bu çağda olmuştur (Duby ve Perrot, 2005: 449).

16. yüzyıla gelindiğinde ise evli olan kadınların yaşamları tamamıyla eşlerine bağımlı bir duruma gelmiştir. Bununla birlikte kadınların gerçekleştirdiği hukukî işlemlerin geneli hâkimlerin veya kocalarının rızası bulunmadan geçerli sayılmamıştır. Söz konusu bütün olumsuz durumların neticesinde 16. Yüzyılın son zamanlarıyla 17. yüzyılın ilk zamanları arasındaki dönem içerisinde kadınlar tarafından ilk kez erkek egemenliğine başkaldırıda bulunulmuştur. Söz konusu başkaldırıdan dolayı Batılı tarihçiler tarafından 16. yüzyılın son zamanlarıyla 17. Yüzyılın ilk zamanlarının arasında kalan dönem "Cinslerin Savaşı" olarak isimlendirilmiştir (Şerbetçi, 2013: 9-10).

19. Yüzyılda Birinci Dalga Feminizm şeklinde isimlendirilen dönemin çok daha öncesinde ismi konmamakla beraber feminist düşüncenin mevcut olduğundan bahsetmek mümkündür. Fakat 18. Yüzyılın öncesinde birbirinden oldukça kopuk olan feminist fikirler istikrarlı ve sistematik kalıpları barındıran bir kadın hareketine evirilmemiş olmakla beraber kendisinden sonra ortaya atılan düşüncelere de etki etmiştir. Söz konusu feminist düşünceler dönemi; "*Protofeminist Çalışmalar Dönemi*" şeklinde ifade edilmektedir (Pilcher ve Whelan, 2004: 89)

Söz konusu isimlendirme oldukça eleştirilse dahi feminist düşünce yapısının 19. Yüzyıl'ın çok daha öncesinde güçlü bir karşılığının olduğunu ifade etmek mümkündür. Simone de Beauvoir'ın eserleri kapsamında ismi geçen ve Ortaçağ dönemindeki erkek ve kadın ilişkilerini analiz ederek sosyal statüsü fark etmeksizin kadınların arasında işbirliği kurulması ve iş hayatında yer almaları gerektiğini savunmakta olan Christian de Pisan bu bağlamda oldukça önem taşıyan bir karakterdir. 14. Yüzyılda De Pisan tarafından yazılmış olan "Kent Kadınlarının Kitabı" eserinin içeriğinde yer alan şiir ve yazılar Avrupa'nın ilk feminist fikri olarak ifade edilebilmektedir. 17. Yüzyıl içerisinde Fransa'da Montaigne'i de etkilemiş olan Mary de Gourney ise Fransa bazında feminist fikirlerin köklerinin oldukça geçmişe dayandığının bir kanıtıdır (Philips, 1995: 12-14).

Anne Hutchinson tarafından da 17. Yüzyıl içerisinde İncil'in kadınlara yönelik bakış açısı tartışılmıştır ve ilk kadın dini lider olmuştur. Profeminist dönem kapsamında bahse değer olan kadın figürlerden birisi olarak ifade edilebilmektedir. Jarena Lee ise 18. Yüzyıl içerisinde Amerika kapsamında ilk Afrika kökenli kadın yazardır. Olympe de Gouges da Fransız Devrimi esnasında yazmış olduğu kadın hakları bildirisinden dolayı ölüm cezasına çarptırılmıştır. Söz konusu isimler profeminist dönemin oldukça önemli yazarlarından (Donovon, 1997: 19).

18. Yüzyıl ile birlikte kadınların kamusal alan içerisinde daha görünür olmaya başlamaları, kadın emeğinin ücretli hale gelmesi gibi gelişmeler neticesinde kadınlar tarafından hak arayış eylemleri de yaygınlaşmıştır. Fransız Devrimi ile beraber eşitlik, hak özgürlük gibi kavramların bütün insanlar açısından doğal haklar olduğuna yönelik tartışmalar ile beraber kadınlar tarafından da kendi sahip oldukları hukuksal statüleri sorgulamalara tabi tutulmaya başlamıştır. Bununla birlikte sanayi toplumuna geçiş sürecinin başlaması ile beraber ücretli işçi sınıfı kapsamında kadınlarında bulunmaya başlamasıyla, yeni üretim ilişkileri, şehirleşme, yeni sosyal ilişkiler bağlamında geçmişe nazaran günlük yaşamın modernleşmesi süreci içerisinde kadınlar toplumsal ve ekonomik statülerini de sorgulamakta olan bir bilinç kazanmışlardır. 19. Yüzyıla geçilmeden öncesinde bilinçlenme ve sorgulama

aşamasını yönlendirmekte olan entelektüel söylem ve eylem sahibi olan düşünürler tarafından feminist düşünceye sağlanan katkılar da dikkate alınmalıdır. Aydınlanma çağı şeklinde isimlendirilmekte olan 18. Yüzyıl'ın dünyevileşen ve rasyonelliğe dayanmakta olan entelektüel dünyasıyla birlikte biçimlenen modernizm fikri, bu bakımdan feminizmin meydana gelmesindeki en fazla önem taşıyan faktörlerden birisi olmuştur. Söz konusu dönem içerisinde gerçekleşen kadın hareketlerin ve sistematik söylemlerin bütünü Birinci Dalga Feminizm üzerinde profeminist dönemin önem taşıyan katkılarını meydana getirmektedir.

1. Birinci Feminizm Dalgası

Feminizmin tarihi açıdan gelişiminde üç farklı dalga söz konusu olmaktadır. Birçok feminist düşünür tarafından da feminizmin üç ayrı dalgada yayılım gösterdiği görüşü kabul edilmiştir.

İlk feminizm dalgası oy hakkı kazanmak amacı doğrultusunda Amerika ve İngiltere'de 19. yüzyılda başlayarak 20. yüzyılın ilk dönemlerine dek sürmüştür (Şahin, 2013: 399).

Bu bağlamda birinci dalga amacına ilk olarak Yeni Zelanda'da erişmiştir. İlk kez 1983 yılında kadınlar oy kullanma haklarını Yeni Zelanda'da elde etmişlerdir. Daha sonrasında 1906 yılında Finlandiya, 1908 yılında Avustralya, 1913 yılında Norveç, 1918 yılında Avusturya, 1919 yılında Almanya, 1919 yılında Lüksemburg, 1918 yılında İrlanda, 1920'de Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri, 1921'de İsveç, 1928'de Hollanda ve Birleşik Krallık, 1971'de İsviçre kapsamında kadınlar oy kullanma haklarını elde etmişlerdir. Birinci dalga feminizm kadınların temsili konusunu ilk defa gündeme getirmesi bakımından feminizm tarihi için oldukça önem taşıyan bir dönüm noktası olmaktadır. Birinci dalga feminizm ile yayılan söz konusu düşünceler bağlamında, pek çok farklı ülkede kadınlara eğitim hakkı, çalışma hakkı, seçme ve seçilme hakkı önem taşıyan haklar verilmiştir (Schmidt 2002: 261; Çakır 2013: 62-63).

Köleliğin kaldırılmasını isteyen kuzey eyaletleri ile köleliğin sürmesini isteyen güney eyaletleri arasında gerçekleşen Amerikan İç Savaşı (1861-1865)'nin ardından 1865'te kölelik kaldırılmıştır.

Birinci dalga feminizmin meydana gelmesinde adı eşitlikçi feminizm ya da aydınlanmacı liberal feminizm olan felsefe ya da akım etkili olmuştur. Bu feminist dalga, özünde kadınların kamusal alanda birtakım hak ve özgürlükleri kazanmak amacıyla sürdürdükleri politik bir mücadele olarak da değerlendirilebilmektedir. Aynı zamanda liberal felsefe kapsamındaki eşitlik düşüncesini temel aldığı için erkeklerin ve kadınların insan olmaları açısından eşit olduklarına ve bu bağlamda aynı hak ve özgürlüklerinin olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Liberalizm ve hümanizmin yanı sıra Freudçu görüşler ve Marksizm de birinci dalga feminizm üzerinde etkili olmuştur. Feminizm hareketlerinin birinci dalgasını erkek ve kadın farklılığından ziyade her iki cinsin de eşit olduğunun vurgulanması belirlemiştir. Söz konusu eşitliğe vurgu yapmasının yanı sıra erkekler ve kadınların aynı haklarının olmasının yollarını bulmak amacıyla toplum içerisindeki konumunu daha iyi bir hale getirmeyi ve kurtuluşunu sağlamayı hedeflemiştir. Özetle, feminizm hareketlerinin birinci dalgası kadınların toplumsal, bireysel, siyasi konularını kapsamına almıştır (Cevizci, 2013: 681).

Özellikle de Amerika Birleşik Devletleri kapsamında birinci dalga feminizmin ortaya çıkması kölelik anlayışına yönelik bir tepki olarak gelişmiştir. Aynı zamanda dalganın daha sonraki yıllarında feminizm temelli verilen mücadeleler yalnızca kölelik karşıtlığıyla sınırlandırılmamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde feminist hareketin öncülerinden Elizabeth Cady Stanton, Lucretia Mott, ve Susan B. Anthony gibi isimler tarafından kadınların seçme hakkını savunmadan öncesinde kölelik sisteminin kaldırılması amacı doğrultusunda mücadele vermişlerdir. Fakat kölelik karşıtı olan harekete destek veren kadınlar ile erkek gücünün üstünlüğünü savunular tarafından alay edilmiştir. Bu kadınlar tarafından 1833 yılında eşitlik teolojisi örnek alınarak kadınların itaat etmesine ve kölelerin baskılanmasına karşı çıkmak amacı doğrultusunda "Kölelik Karşıtı Kadın Topluluğu" kurulmuştur (Wood, 2013: 74-75).

Söz konusu topluluk aracılığıyla kadınlar tarafından kiliselerde konuşma yapılmaya başlamışlardır. Maria Stewart, Sojourner Truth ve Frances E. W. Harper ve benzeri şahsiyetlerden meydana gelen sınırlı sayıda siyahi kadın tarafından da kadınların oy hakkına ve köleliğin son bulmasına dair mücadele verilmiştir. Sojourner Truth ile Sarah ve Angelina Grimke kardeşler yazmış oldukları eserleri ve sözleri ile; Lucretia Mott ve Susan B. Antley Amerika Birleşik Devletleri'nde ekonomik ve yasal eşitlik savunmasıyla; Elizabeth Cady Stanton yazdığı Kadının Kutsal Kitabı ile feminist hareket kapsamında etki sağlamışlardır (Schneider, Trentaz, 2008: 788-790).

Lucretia Mott ve Elizabeth Cady Stanton, Londra'da Dünya Kölelik Karşıtı Kongresi'ne katılım sağladıklarında tanışmışlardır. Kongre tarafından bütün Amerikalı kadın delegelerin dışlanması yönünde karar verilince onlarda geri döndüklerinde bir toplantı gerçekleştirmeye ve kadın haklarını savunmaya dair bir dernek kurmaya dair karar almışlardır. Söz konusu kararlarını uygulamaya almaları sekiz yıl sürmüştür ancak Mott ve Stanton 1848 yılında New York Seneca Falls'ta bulunan bir kilisede yaklaşık olarak üç yüz katılımcının bulunduğu ilk kadınlar kongresini gerçekleştirmişlerdir (Schneider, Trentaz, 2008: 788-790).

Söz konusu kongre kapsamında kadın ve erkeğin eşit olduğu vurgulanmıştır. Kadınlar için eğitim imkanı, oy kullanma hakkı, maaş ve benzeri konularda erkekler ile eşit olma talebinde bulunan bir dizi karardan meydana gelen '*Duygular Bildirgesi*' adlı belge, 32 erkek ve 68 kadın tarafından onaylanmıştır. Bu kongrenin ardından feminist hareket daha fazla güç sahibi olmaya başlamıştır. söz konusu hareketin Amerika'dan Avrupa'ya doğru yayılım göstermeye başlamasıyla birlikte kadınlara oy hakkı tanımakta olan ülkelerin sayısında önemli oranda bir artış yaşanmıştır (Wood, 2013: 75-77).

I. Dünya Savaşı ile birlikte Batı'da bulunan birçok kadın oy hakkı kazanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri kapsamında ise Stanton ve Anthony tarafından verilen gayretler sonucunda kadınlar Anayasanın 19. Değişikliğiyle birlikte 1920 yılında oy kullanma hakkına sahip olmuşlardır. Birinci dalga

feminizm ile birlikte kadınlar seçme hakkını kazanmalarının yanı sıra aynı zamanda diğer alanlarda da erkekler ile eşit haklara sahip olma talebinde bulunma amacı doğrultusunda çeşitli tartışma gruplarına, klüplere ve politikaya katılım sağlamışlardır. Eş ve anne kimliklerinin öncesinde kadın olarak nitelendirilmeyi talep eden kadınlar, istihdam ve eğitim kapsamında eşit imkanlar, mülkiyet, şahitlik ve benzeri haklara erişmek amacı doğrultusunda mücadeleler vermişlerdir. Bu durumun sebebi kadınlar tarafından oy kullanma hakkının kazanılmış olmasına rağmen iş gücüne oldukça sınırlı oranda katılım sağlayabilmiş olmalarıdır. Bu doğrultuda birinci dalga feminizm kapsamında benimsenen en temel amaç kadınların vatandaşlık haklarını kazanmalarına dair olmuştur (Smith, 2014: 48-50).

2. İkinci Feminizm Dalgası

1960'lı ve 70'li yıllarda ise kültürel ve kanuni eşitsizliklerden meydana gelen ikinci dalga feminizm hareketleri başlamıştır (Şahin, 2013: 400). Bu hareket kapsamında toplumsal ve biyolojik cinsiyet konuları, “ben” ve “öteki” ifadeleri, ataerkil değerler tartışmaların merkezi olmuştur. Kapitalist ve ataerkil sistemin zincirlerinden kopma girişimleri, şahsi yaklaşımları, Kadın Özgürlük Hareketi (KÖH) ile tanınmakta olan bu hareket birinci dalgadan daha çok ses getirmiştir. İkinci dalga feminizm ilkinden daha farklı açıdan seçme hakkı ve benzeri mutlak haklara odaklanmıştır. “Kültürel ve siyasi eşitsizlik” konuları temel konularını oluşturmaktadır. İkinci dalga hareketindeki feministler tarafından kadınların ötekileştirilmekten kurularak kişisel yaşamlarının ve cinsel güçlerinin bilincine erişmeleri için mücadele verilmiştir (Şahin, 2013: 416).

1947 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde “Kadınların Statüsü Komisyonu” oluşturulmuştur. 1948 yılında da bireylerin din, dil, ırk, cinsiyet ve renk ayrımı gözetilmeden sadece insan oldukları için hür, eşit ve onurlu bir yaşam sürme hakkını elde etmiş olmalarının garantilenmesi amacı doğrultusunda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi kabul edilmiştir. Fakat söz konusu bildirge, erkekler ve kadınların eşit haklardan faydalanmalarını sağlama hususunda yetersiz kalmıştır. 1940 ve 1950'li yıllar içerisinde kadın

işçiler tarafından aldıkları maaşlardan şikayet edilmeye devam edilirken eşcinsel aktivistler tarafından temel insan haklarının elde edilmesi amacıyla yönelik kulis çalışmaları sürdürülmüştür. Kadın araştırmacılar tarafından ise söz konusu süreç içerisinde kendi tarihleri ve edebiyatları ile ilgili araştırmalarda bulunmaya ve yazılar yazmaya ağırlık verilmiştir. Yalnızca kendi ülkelerinde gerçekleşen kadın hareketi ile sınırlı kalmayan bu araştırmacılar tarafından kadın haklarını ve eşitliğini savunmakta olan John Stuart Mill tarafından kaleme alınan “Kadının Boyun Eğişi” ve benzeri eserlerin farklı dillere çevirilerini yaparak dünya kadınlarını aydınlatmaya dair çabalar vermişlerdir. Norveç oyun yazarı Henrik Ibsen tarafından yazılan Bir Bebek Evi, 1879 ve benzeri oyunlarla Çin, Japonya ve daha pek çok ülke kapsamında sınır ötesi feminist paylaşımlar etkisini arttırmaya devam etmiştir (Zağlı, 2017: 22-25).

1960’lardan 1980’li yıllara dek süren bu ikinci dalga feminizmi şeklinde isimlendirilmektedir. İkinci dalga feminist hareket kapsamında birbirinden farklı ideolojilere ve algılara sahip olan kadınlar mücadele vermişlerdir. İkinci dalga kapsamında siyahi gücü, insan hakları, öğrenci hareketleri ve benzeri farklı örgütsel hareketler ile birlikte yol izlenerek kapitalizm ve emperyalizme eleştirilerde bulunulmuştur. Ezilmekte olan grupların haklarının üzerinde durmuşlardır. Söz konusu dönem içerisinde kadın tecrübesi, üreme, toplumsal cinsiyet teorileri, cinsel farklılıklar, cinsel tercih, çevresel ve ırksal farklılıklar, aile, siyasi güç, kız kardeşlik ve benzeri konular oldukça önem taşımıştır (Zağlı, 2017: 24-28).

Radikal feminizm kapsamında erkeklerin kadınlara itaat etmekte olduğu ve ikincil konuma getirildiği aile kurumunun ve ev içi alanın ataerkil cinsiyetçi sömürüyü üretmekte oldukları alanlar olduğu sık sık ifade edilmiştir. Simone de Beauvoir tarafından “İkinci Cinsiyet” isimli kitabında kadınların durumu varoluşçu bir felsefe ile değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda özel alan başlığı altında kadının yerini ev olarak ifade eden ve kadını ötekileştirmekte olan ataerkil yapı eleştirilere tabi tutulmuştur (Beauvoir, 2020: 192).

Beauvoir'un "*Kadın doğulmaz, kadın olunur.*" sözü ile Carol Hanisch tarafından ifade edilen "*Kişisel olan politiktir*" sözü, radikal feminist hareket kapsamında benimsenen en fazla önem taşıyan sloganlarından birisi olmuştur. Hanisch tarafından kullanılan bu söz ile birlikte kürtaj, ev işleri ve benzeri bireysel, önemsiz olarak değerlendirilen kadınsal problemlerin özünde politik ve kadınların eşitliğine dair verilen mücadeleler açısından temel konular olduğunu belirtmek istemiştir. Betty Friedan tarafından kaleme alınan "*Kadınlığın Gizemi*" adlı eseri ile birlikte kadınların mutsuz olmasının nedeni olarak yeteneklerini kullanıma almalarına olanak tanımayan ve müsaade etmeyen cinsiyetçi dünya gösterilmiştir (Friedan, 1983: 40).

3. Üçüncü Feminizm Dalgası

İkinci dalganın başarılı olamadığı hususlarda ise üçüncü dalga harekete geçmiştir. 1990'lı yıllarda ortaya çıkan bu hareket, eksikliklerin ve hataların telafi edilmesi amacı doğrultusunda çalışarak günümüze dek varlığını sürdürmüştür. Irk ve kültürel bağılıkların neticesinde daha uzlaşmacı bir rol üstlenmiştir. Aynı zamanda yalnızca sınıf, ırk, cinsellik, kültür gibi olgularla ilgilenmekle kalmayarak renkli bir koalisyon politikası da benimsemiştir. Günümüz toplumu içerisinde bulunan kadınların yaşamakta oldukları hayat ile ilgilenmişlerdir. Bununla birlikte üçüncü dalga feminizmi özünde ikinci dalga feminizmini sorgulamak amacı doğrultusunda meydana gelmiştir (Yayla, 2015: 18).

Üç feminist dalga hareketi de birbirini tamamlayıcı niteliktedir ve birbirlerinin gelişmesini de sağlamaktadır. Meydana gelen her bir dalga hareketi bir öncekinin eksiklerini belirleyerek iyileştirmek için çaba harcamıştır. Her biri "ben" ve "öteki" arasında bulunan farklılıkları mümkün olduğunca en düşük seviyeye indirgemeye çalışmıştır. Dünya çapındaki bütün kadınlar çoğunlukla siyasi sebeplerden dolayı isyan başlatmıştır. Feminizm ve kadın hareketi, politik hakların yanı sıra ekonomik ve toplumsal kazanımları da içerisine almakla birlikte gerçekleştirilen pek çok hareket ile hayatın her noktasında mevcudiyetini hissettirmiştir (Erdem, 2012: 71).

“Üçüncü dalga” kavramı Rebecca Walker tarafından beyaz ve queer olmayan kadınları odak noktasına alarak meydana getirilmiştir. Söz konusu hareket, postkolonyalizm ve postmodernizm teorilerinden beslenerek daha önceki feminist teorileri de eleştirmiştir ve yeni bir teori arayışına başlamışlardır. Evrensellik ve postmodernizmi eleştirerek yerelliği daha fazla ön plana çıkarmıştır. Genel bir doğrunun kabul edilmediği durumlarda doğru olanın anlamının birbirinden farklı kültür, kişi ya da coğrafyalar açısından oldukça farklı olabileceğini savunmuştur. Postkolonyalist teorinin sunduğu etkiler ile birlikte yalnızca Batılı olan beyaz orta sınıf kadınlarından ziyade üçüncü dünya ülkelerinin benimsemiş oldukları feminist anlayışlar göz önünde bulundurulmuştur. Üçüncü dalga feministleri tarafından Batı’nın meydana getirmiş olduğu daha önceki feminist teorilerin, dünya çapındaki farklı kültürlerde de aynı seviyede uygulanması olanağı bulunmamaktadır. Bu bakımdan üçüncü dalga feministleri tarafından evrensel bir kadın algısından ziyade farklı bağlamlarda değerlendirilmekte olan bir kadın algısı üzerinde durulmuştur (Gardner, 2006: 93).

Söz konusu hareketin takipçileri tarafından kadının özgürleşmesi konusu farklı baskı altında bulunan grupların özgürleşmesinden daha ayrı bir çaba olarak değerlendirilmediğinden dolayı bu dalga, farklı topluluklar tarafından oluşturulmuş olan kapsayıcı bir yapı sergilemektedir. Üçüncü dalga feminist hareketinin kapsamında yer alan Marksist, liberal ve sosyalist feminizmin yanı sıra varoluşçu feminizm, psikanalist feminizm, postyapısalcı ve postmodern feminizm, siyahi feminizm ve benzeri yeni anlayışlar meydana gelmiştir. Ağırlıklı olarak mikropolitik konular ile bireyselleşmeye odaklanmış olan söz konusu dalgada üretilmiş olan feminist teoriler zaman içerisinde çeşitlenmiş ve kuir (queer) çalışmaları, erkeklik çalışmaları, LGBT+ ve profeminist hareketleri de kapsamakta olan bir duruma erişmiştir (Koçkam, 2024: 18-20).

Yeni Zelanda kapsamında “Üçüncü Dalga” şeklinde isimlendirilen süreç içerisinde meydana gelen en önemli gelişmelerden birisi de Kadın Sorunları Bakanlığı’dır. Kadın Sorunları Bakanlığı, 1984’de cinsiyetlerin eşit olduğuna destek vermek ve hukuki zeminde kadınların haklarını korumak amacı doğrultusunda kurulmuştur. 1987 yılında erkekler tarafından da

kullanılabilecek olan doğum izni yasının çıkmasını sağlamıştır. Bu bağlamda çocukların bakım gereksinimlerinin karşılanması mesuliyetinin yalnızca anneye atfedilmesi anlayışını yıkmayı hedeflemiştir. Aynı zamanda bu Bakanlık tarafından toplum içerisinde yer alan farklı gruplara karşı benimsenen ayrımcı tutumların yıkılması için de birçok yasa çıkarılmıştır. Bakanlık kurulmuş olduğu tarih itibariyle devlet ve kadın sivil toplum örgütleri arasında köprü görevi üstlenmiştir. Kadınlara uygulanan her çeşit ayrımcılığın önüne geçilmesi ve kadınların yasalar karşısında eşit olması amacı doğrultusunda çıkarılmış olan yasalardan birisi de Doğum İzni ve İş Koruma Kanunu'dur. 1987'de çıkarılan söz konusu kanun ile birlikte hem babaya hem de anneye 52 haftalık doğum izni tanınmıştır. Bununla birlikte 1985 yılında güncellenen kanun ile birlikte eşe tecavüz, bir suç olarak kabul edilmiştir (Yeni Zelanda Kadın Bakanlığı, 2022).

4. Dördüncü Feminizm Dalgası

Yaklaşık olarak 2010'dan başlayarak günümüze dek devam eden söz konusu süreç, "*dördüncü dalga feminizm*" ya da "*dijital feminizm*" şeklinde isimlendirilmektedir. Söz konusu dalganın meydana gelmesinin sebebini günümüz koşullarında internet ve sosyal medya kullanım oranlarının artmasına bağlamakta olanlar bulunduğu gibi ağdaş dünya içerisinde ne şekilde yön alacağını kestiremeyenler de yer almaktadır. Çünkü sosyal medyanın sunmuş olduğu etkiler ile birlikte kadınların kimliği evirildike zaman içerisinde kadın algısı da değişim göstermektedir (Kokam, 2024).

Feminist yazarlardan birisi olan Jessica Valenti tarafından dördüncü dalga feminizmin meydana gelmesinde internetin etkili olduğunun ifade edilmesinden sonra bu husus dördüncü dalga feminizmin ana düşüncelerinden birisi olmuştur. Web'te bulunan evrimii platformlar zaman içerisinde aktivistler tarafından aktivitelerin planlamalarının yapıldığı, feminist tartışma ve söylemlerin gerçekleştiği bir alana dönüşmüştür. Feministler tarafından kimi olgulara verilecek olan tepkiler internet üzerinden planlanarak sokakta da uygulanması mümkün bir hale gelmiştir. Bu yüzden, dördüncü dalganın başlangıcı 2008'li yıllar olarak ifade edilebilmektedir. Çünkü bu yıllar

içerisinde Twitter, Facebook ve YouTube tarafından kültürel doku sağlamlaştırılmış, Feministing ve Jezebel gibi feminist bloglar web üzerinde yayınlanmaya başlamıştır (Grady, 2018).

2017 yılının Ekim ayında Hollywoodlu yapımcı Harvey Weinstein tarafından birçok cinsel suça karışıldığı iddiasında bulunulan bir haber New York Times tarafından yayınlanmıştır. Daha sonrasında bu suçlamalar halkın gözünde diğer erkeklere karşı da yöneltilmiştir. sosyal medya aracılığıyla #MeToo hareketi söz konusu olaya hız kazandırmıştır. 18 Ekim tarihinde Aktris Alyssa Milano tarafından Twitter'a girilerek cinsel taciz mağduru olan kadınların söz konusu tweete yanıt olarak "ben de" yazmaları için duyuruda bulunulmuştur. Binlerce kadın tarafından kendilerini istismar edenleri ifşalamak amacıyla tweetler atılmıştır. Gerçekleşmiş olan bu #MeToo hareketinin nedeni dördüncü dalga feminizm olarak ifade edilebilmektedir (Williams, 2018).

Dördüncü dalga feminizmin en fazla önem taşıyan özelliği, '*kesişimsellik*' üzerine kurulmasıdır. Bu anlayış bağlamında her kadın tarafından aynı imtiyazlara sahip olmaması durumunun dikkate alınması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bununla birlikte kadınların ezilmişlik durumlarının farklı marjinalleştirilen cinsiyetler ve gruplar bağlamında değerlendirmeye alındığında tam olarak anlaşılabilir olduğu öne sürülmektedir. Bu sayede her kesimden kadın tarafından feminizm kapsamında kendilerine bir yer bulunması ve kadın dayanışmasının sağlanması hedeflenmiştir (Dural ve Eyidiker, 2020: 38-39).

Bu doğrultuda da sosyal medya platformları kadınlar tarafından yaşanılmakta olan problemlerin ifade edildiği, tartışıldığı, çözüm bulunduğu, farkındalıkların yükseltildiği veya örgütlendiği küresel bir platforma evrilmiştir (Özdemir ve Aydemir, 2019: 1706-11).

5. Osmanlı İmparatorluğunda Feminizm

Osmanlı İmparatorluğunda kadın hareketleri somut olarak II. Meşrutiyet ile varlığını göstermiştir. II. Meşrutiyet döneminin öncesinde oldukça küçük çaplı bir şekilde başlamış olan kadınların haklarına dair iyileştirme gayretleri

sonucunda ilk somut örnek kız çocukları açısından açılmış olan okullar yönünde olmuştur. Bununla birlikte Tanzimat Dönemi içerisinde kadınlara mirastan pay sahibi olmak, yeni evlenen kızlara mecburi olarak dayatılan “gelinlik vergisinin” kaldırılması, cariye olarak bulunmamak ve benzeri yeni haklar tanınarak toplumsal hayat içerisinde kadınların varlığı daha fazla ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır (Altındal, 1994: 151).

Osmanlı döneminde de kadınların içerisinde buldukları olumsuz durumlara yönelik tepkilerini ifade etmeleri ilk kez basın yolu ile gerçekleşmiştir. Kadının bir meta olarak algılanması ile toplumsal hayat içerisinde ötekileştirilmesine Namık Kemal gibi birçok yazar tarafından tepki gösterilmiştir. Tanzimat döneminde Terakki gazetesi kapsamında Osmanlı toplumunda yer alan kadınların problemlerini ifade ettikleri mektuplar yayınlamaya başlamıştır (Şimşek, 2017: 346).

Kadınların problemlerinin daha fazla yüksek sesle ifade edilmesinin sonucunda, Osmanlı içerisinde toplumsal yaşama katılım sağlamaları açısından kazandıkları ilk hak eğitim hakkıdır. 1842’de Avrupa’da yer alan eğitim kurumlarında ebelik yapmakta olan kadınlar kız çocuklarının eğitim alması amacı doğrultusunda Mekteb-i Tıbbiye’de kurslar vermeye başlamışlardır. 1858 yılında İnas Rüştüleri ile birlikte ortaöğretim seviyesinde eğitim kurumları kurulmuştur. Ardından 1864’de İstanbul içerisinde ilk Kız Sanat Okulu eğitim vermeye başlamıştır. 1869’da yürürlüğe girmiş olan “Maarif-i Umumiye Nizamnamesi” kabul edilerek 6 ila 11 yaş aralığında bulunan kız çocukları için eğitime devam etme zorunluluğu getirilmiştir. 1870’de kurulmuş olan Darü’l-Muallimat ile birlikte kadın öğretmenler yetiştirilmesi için eğitimler verilmeye başlanmıştır. Fakat kadınların eğitim alabilmesi amacı doğrultusunda getirilen söz konusu değişiklikler yalnızca üst tabakada ve büyük şehirlerde yaşamakta olan (Selanik, İstanbul, İzmir ve benzeri) kadınlara hitap eder bir şekilde olmuştur ve toplumun genelini içerisine alamamıştır (Avcı, 2007: 4).

Osmanlı döneminde Tanzimat devri ile başlamış olan anayasal süreçle birlikte kadınların hukuki açıdan haklar elde etmesinin de önü açılmıştır.

Evlilik, cariyelik, mülkiyet hakkı ve benzeri hususlarda gerçekleştirilen iyileştirmeler kadınlar açısından toplumsal yaşama katılım sağlamayı daha kolay bir hale getiren faktörler halini almıştır. 1846 Arazi Kanunu ile birlikte erkek ve kız çocuklarının arasında babadan kalmış olan mirasın eşit bir şekilde paylaşılmasına dair tanınan hak ile bu hususta ilk adım atılmıştır. Tanzimat döneminde kadınların evlilik durumlarını nüfus müdürlüğüne bildirmesine dair zorunluluğun gelmesinin ardından evlilikten dolayı kadınlara tanınan hakların güvence altına alınmasına olanak tanınmıştır (Aydın, 1996: 51).

Kadınlar tarafından iş gücü olarak kamusal yaşama katılım sağlanması ile birlikte sahip olmaları gerekli görülen haklar da fark edilmiştir. Bu bağlamda 1861’de Bursa ilinde dokuma işçisi olarak görev alan Slevneli kadınlar ayaklanmışlardır. Kadınlar ev işleri yapma ve anne olmayla sınırlandırılmış kimliklerinden sıyrılarak kamusal alana dahil olmuş ve verdikleri emek için mücadele göstermişlerdir (İlengiz, 2011: 21).

1865 yılında kırsal kesimlerde başlatılmış olan ayaklanmalara kadınlar da katılım sağlamıştır ve daha sonrasında birçok kadın tutuklanmıştır. 1884 yılında ise kadınlar yabancı askerlere kirli su dökerek kendi tepkilerini yansıtmışlardır (Yılmaz, 2012: 61).

Meşrutiyet’in ilan edilmesi ile elde edilmiş olan özgürlükler kadınlar üzerinde de etkisini olumlu yönde göstermiştir. Böylelikle “*Kadının yeri evidir/ailedir*” mefhumu biraz daha tesirini yitirmeye başlamıştır (Toprak, 1988: 41).

19. yüzyılda da feminizm Osmanlı’da etkinliğini devam ettirebilmiştir. Kadınların “toplumsallaşması” ile erkek ve kadın eşitliği bazındaki problemler gündeme getirilmiştir. Kadınların taleplerini ifade edebilecekleri dergiler ve dernekler kurulmuştur. Feminizm bir kavram şeklinde tartışılır bir duruma gelerek II. Meşrutiyet dönemi içerisinde kullanılmakta olan kadın dergileri arasında yer alan Kadınlar Dünyası dergisi ve benzeri dergilerde feminizmin tanımlamaları yapılmıştır (Şimşek, 2017: 351).

Osmanlı döneminde kadınların elde etmesi gereken haklar yalnızca kadınlar tarafından değil erkekler tarafından da oldukça yüksek bir sesle ifade

edilmeye başlanmıştır. Dergi ve derneklerin yanı sıra 1911’de bir dizi konferans düzenlenerek feminizm hareketlerine destek olunmuştur (Çakır, 1996: 43).

Halide Edip Adıvar, Sabiha Sertel, Ulviye Mevlan ve Nezihe Muhittin’in de içerisinde yer aldıkları Osmanlı kadınları tarafından söz konusu süreç içerisinde feminist düşünce savunulmuştur. Fatma Aliye Hanım’da “Meşahir-i Nisvan-ı İslam” isimli kitabında İslam dinini kabul ederek önemli başarılar elde etmiş olan kadınları anlatmıştır (Çakır, 1996: 29).

1908 yılında Halide Edip’in öncülük etmesi ile kurulmuş olan “*Müdafaai Hukuku Nisvan Derneği*” ile birlikte kadın haklarına yönelik mücadele örgütlü bir hale getirilmeye çalışılmıştır. 1909 yılında da “*Teali-i Nisvan (Kadınları Yükseltme) Cemiyeti*”ni kurmuştur (Avcı, 2016: 225).

6. Cumhuriyet Döneminde Feminizm

Türk Kadınlar Birliği tarafından Türkiye kapsamında feminizm tarihine oldukça önem taşıyan katkılarda bulunulmuştur. Söz konusu faaliyetlere, “*Türk Kadın Yolu*” dergisinin yayımlanması, Anadolu’dan eğitim amacıyla gelmiş olan kızlara yardımcı olmak ve siyasi haklar edinmek için gerçekleştirilen çalışmalar örnek verilebilmektedir. Türk Kadınlar Birliği’nin kuruluşundan, 1930 yılına yani kadınlara seçme seçilme hakkı verilmesine dek feminizm hareketleri kapsamında önem taşıyan gelişmeler gerçekleşmiştir. Ancak feminizmin ve kadınların siyasi yaşama katılım sağlamalarının toplum içerisinde oldukça ciddi tartışmaları da beraberinde getirmiş olduğunu dönemin en fazla önem taşıyan medya organı gazetelerde bulunan köşe yazıları, makaleler, ve özellikle de karikatürlerden anlamak olasıdır. Cumhuriyet gazetesi kapsamında pek çok köşe yazısı ve karikatür ile birlikte kadınların siyasi yaşama katılım sağlamaları eleştirilere tabi tutulmuştur (Bolat, 2014: 52-55).

Birçok Avrupa ülkesinden önce Türk kadınlarının söz konusu hakları elde etmeleri neredeyse bütün dünya toplumlarının gözüne çarpan bir konu olmuştur. Bu doğrultuda, 1935’de Türkiye’de “*12. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi*” gerçekleşmiştir. Söz konusu kongrenin Türkiye’de

gerçekleştirilmesi feminist hareketler açısından oldukça yeni bir açılım ve ufuk olmuştur.

1930'lu yıllarda Avrupa'da kendisini göstermeye başlayan totaliter rejimlerden dolayı kadın faaliyetleri sınırlandırılmaya başlamıştır. Ancak feminizm siyaseten daha çok ağırlığını belli etmeye başlamıştır ve yönü ağırlıklı olarak hak arayışlarına doğru yönelmiştir. Bu esnalarda Türkiye'de kadınların seçme ve seçilme hakkını kazanması Avrupa kapsamında feministlerin şaşırmasına neden olarak takdirini kazanmıştır (Toprak, 1994).

II. Meşrutiyet'in ardından aile ve kadın hakları hususunda pek çok düşünür, düşüncelerini açık bir şekilde belirtmiştir. Ziya Gökalp, Halide Edip Adivar, Celal Nuri (İleri), Halil Hamit, Kılıçzade Hakkı Bey, Abdullah Cevdet, Rıza Tevfik gibi düşünürler bu hususta dönemin önde gelen şahsiyetlerindedir (Balkaya, 1996: 103- 104).

Feminizme karşı olan Muhammed Emin tarafından feminist karşıtı olan tutumu açık bir şekilde sergilenmiştir. Muhammed Emin, feministlerin verdiği mücadeleleri değersiz ve gereksiz görmüştür ve feministleri eleştirmiştir (Şahin, 2013:185). Bu fikirlerini de şu sözleri ile ifade etmiştir; *“Batıdaki boyutlara sahip bir feminist hareketin meydana gelebilmesi için, Türk kadınının da aynı boyutlarda itilmiş ve ezilmiş bir yapıya sahip olması gerektiğini idrak eden bu gruplar, böyle bir sosyal yapı meydana getirmenin mümkün olmadığını bildiklerinden, farklı bir taktik kullanmışlardır. Avrupa'ya buraya getirmenin mümkün olmadığı gerçeğine karşılık, Avrupa'ya gitmeyi daha uygun bulmuşlardır. Batıdaki kadının ezilmişliğini anlatan hikâye ve roman gibi eserlerle, ezilmişliğin karşısında mücadele veren feminist grupların fikri eserlerini, dilimize çevirmek suretiyle bir göç başlatılmıştır. Böylece kadın hakları konusunda Türk toplumunda var olan kısmi arıza ve eksiklikleri dev aynasında kamuoyuna yansıtmaktadırlar”* (Emin, 1995: 83-84) .

Halil Hamit ise Muhammed Emin'in söz konusu tutumuna karşı bir tutum benimseyerek *“İslam'da Feminizm”* isimli eserinde M. Emin'in fikirlerinin tam tersini savunmuştur. Halil Hamit kadınların içerisinde oldukları durumunu bir erkek gözünden açık bir şekilde ortaya koyarak

Muhammed Emin' e kızmıştır; “Bizden başka her yerde genç kızlar daha geç ileri yaşlarda evlenir. Amerika’da, İngiltere’de, İsviçre’de kızların yirmi ile otuz arasında evlilik yaptıklarını görürsünüz. Bizde kızlar yaşadıklarını hissedemez. Babaları, on beş, on altı yaşında onları başlarından savmak ister. Zavallı kızlar birkaç sene daha kalacak olsa büyük bir yükün ağırlığıyla sıkıldıklarını hissederler. Kızlar onlar için pek fazla şeydir. Büyüklerimizin kıymetli bir hediyesi olan kadın nefret yüzünden değil midir ki, binlerce masum kızların hayatları zehirleniyor” (Hamit, 2001: 92).

Meşrutiyet yıllarında ve Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kadın feministler tarafından tepkiler fark edilmiştir ancak radikal çıkışlar yaptıklarının düşünülmemesi için temkinli bir tutum sergilemeye çalışmışlardır. Erkekleri kendilerine karşıt bir taraf yapmaktan çekinmişlerdir. Bu yüzden daha ılımlı ve liberal bir tutum benimsemeye çabalamışlardır (Şahin, 2013: 193).

Dünya çapında olduğu üzere Türkiye’de feministler açısından 1970’li yıllar daha verimli geçmiştir fakat bu dönemde de gerçek bir kimlik edinememiştir (Kara, 2006: 20).

1987 yılının Mayıs ayı içerisinde “*Dayağa Karşı Dayanışma*” isimli kampanyasıyla toplumun gündeminde oldukça ses getiren feminist etkinliklerin başlangıç noktası daha küçük birimlere dayanmaktadır (Scott, 2013: 109).

1982 yılında İstanbul şehrinde Yazko’nun Gazeteciler Cemiyeti’nde düzenlemiş olduğu konferans kapsamında feminizm ilk defa kamuoyunun karşısına çıkarılmıştır. Daha sonra 1983 yılında Somut Dergisi’nde feminist kadınlar için bir bölüm ayrılmıştır. 1985 yılında Türkiye’nin de imzalamış olduğu “*Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*” kapsamında yer alan olguların uygulamaya alınması amacı doğrultusunda imza kampanyası başlatılmıştır. Söz konusu kampanyayla toplu bir şekilde eylemler gerçekleştirilmeye başlanmıştır ve 1987 yılında feminist dergisi açılmıştır (Kara, 2006: 22).

Nezihe Muhittin, Türkiye kapsamında kadın hareketleri ile ilgili araştırmalar gerçekleştiren oldukça önemli bir isimdir. Nezihe Muhittin, 16 Haziran 1923’de “Kadınlar Halk Partisi” ismiyle kurulmuş olan siyasi temelli bir partinin başına geçmiştir ve partinin kuruluşunda devlete vermiş olduğu beyanname içerisinde kadınların milli mücadelede yerlerinin göz ardı edilmemesi ve kadınların her alan içerisinde aktif bir şekilde rol almaları gerektiğini ifade etmiştir (Toprak, 2016: 481).

Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde dernekler ve feminist dergiler kadınların özgürlüğü açısından çok aktif olamamışlardır. Bu durumun sebebi devlet feminizminin sunduğu etkilerden dolayı Türk kadınlarının Batıda gerçekleşen feminist hareketlerde olduğu gibi coşkulu gösteriler veya söylevler gerçekleştirememiş olmalarıdır. Bazı bireysel çalışmalar gerçekleştirilmiştir ancak Cumhuriyet dönemi modern Türk kadını imajı yaratmaya çalışarak kadınlara eğitimde eşitlik hakkı, seçme hakkı, kamusal hayata katılma hakkı ve benzeri bazı temel adımlar attığından dolayı Türk kadını tarafından Kemalist düşüncelerle büyük çaplı bir eylem gerçekleştirme ihtiyacı hissedilmemiştir. Dönemin önde gelen isimleri tarafından da bireysel olarak bazı çalışmalar gerçekleştirilerek kadınların haklarının daha fazla iyileştirilmesi sağlanmıştır (Şahin, 2013: 218-219).

Batılılar da olduğu gibi Türk kadınları tarafından temel hakların elde edilmesi amacıyla büyük çaplı bir mücadele verilmemiştir. Bu durumun sebebi dönemde feminizm ile ilgili olumsuz nitelikli söylemlerde bulunulması ve “*ocuk doğurmaya ve anneliğe hayır*” tarzında sloganlar atılmasından dolayı birçok kadın harekete karşı tavır almasıdır (Kolay, 2015: 48).

Özetle, 1980’li yıllar itibariyle yeni bir kadın imajının çizilmesiyle dönemin yazarları tarafından güncel hayatta yaşanan kadın deneyimleri feminizm hareketi bağlamında edebiyata taşınmıştır. Kadın araştırmacılar ve akademisyenler tarafından üniversite kürsülerinde kadın problemlerine daha fazla yoğunluk verilmesi ile birlikte akademik feminizm meydana gelmiş ve bilimsel boyutlarda da kadın yazarların daha fazla takip edilerek uluslararası

kürsülerde feminizmlerin tartışılmasına imkan oluşturulmuştur (Şahin, 2013: 256-257).

Feminizmin bu düzeye erişmesinde yalnızca kadın akademisyenlerin değil aynı zamanda erkek aydınların ve yazarlarında önemli katkıları vardır. Meşrutiyet ve Tanzimat yıllarının önem taşıyan isimlerinden Namık Kemal, Şinasi, Mehmet Rauf, Ahmet Mithat ve Halit Ziya kadınlar için gerçekleştirilen mücadelelere destek olmuşlardır.

Ayşe Durakbaşa, Türkiye'ye feminizmin bir uygulama olarak gelişini tek partili döneme ve Kemalizme dayandırmaktadır. Bununla birlikte değişim gösteren Kemalist Cumhuriyet ideolojisi ile birlikte cinsiyetsizleştirme ve yeniden cinsiyetleştirme algısının gelmiş olduğuna dikkat çekmektedir. Söz konusu dönem içerisinde bazı geleneksel cinsiyet nosyonları arka plana atılarak kötülenmiştir. Yeni kadınlık ve erkeklik tarzları kazandırılmıştır. Atatürk ile birlikte Türk kadınlarının ve erkeklerinin eşit koşullarda olduğu bir toplum ideali benimsenmiştir. Atatürk'ün benimsemiş olduğu modernist bakış açısı, kadın haklarına ve feminizme verdiği önem sayesinde Türkiye'de bu husustaki en etkin adımlar Kemalist grupların öncülüğünde atılmıştır. Atatürk tarafından kadınlar ne cemiyet yaşamından uzak, evine kapanan bir cinsiyet olarak görülmemekle birlikte aynı zamanda Batılı olma hevesiyle kültürünü, dinini unutan bir cinsiyet olarak da görülmemiştir (Durakbaşa, 2000: 262).

C. Feminist Yaklaşımlar

Feminist yaklaşımlar, çalışmanın devam eden bölümünde klasik feminist yaklaşımlar ve yeni dönem feminist yaklaşımlar olmak üzere iki grupta incelenmiştir.

1. Klasik Feminist Yaklaşımlar

Klasik feminist yaklaşımlar başlığı altında liberal feminizm, sosyalist feminizm, Marksist feminizm, kültürel feminizm ve ekolojik feminizm konuları alt başlıklar halinde ele alınmıştır.

a. Liberal Feminizm

Liberalizmin benimsemiş olduğu eşitlik ve bireycilik ilkelerinin etkileri doğrultusunda Birinci Dalga Feminizm Hareketleri meydana gelmiştir. Aydınlanma çağında benimsenen dünya görüşünün en temel paradigması; bütün evrenin matematiksel ve basit kurallar ile yönetilmekte olduğu düşüncesinden meydana gelmektedir. Dolayısıyla 17. yüzyılın son zamanlarından 18. yüzyılın son zamanlarına dek devam eden aydınlanmacı dönemi belirlemekte olan imge, Sir Isaac Newton tarafından ortaya atılan evrenin akılcı ve basit kurallar ile işlediği paradigması olarak ifade edilebilmektedir. Söz konusu paradigma, akla ve mekanizmanın matematiksel açıdan kuralların uygun bir şekilde işlememekte olan her şeyin ikincil, yetersiz, isimlendirilemez, gerçekten uzak ve öteki olarak geldiğini kabul görmektedir.

Liberal erkek düşünürler tarafından 'mekanik olan' erkek özelliği gibi görülürken kadınlar ötekileştirilmiş ve ikincil görülmüştür. Bu doğrultuda erkek akılcı daha üstün olarak görülmüştür ve gerçeğin diğer bütün yönleri üzerinde akılcılığın hükmetme hakkının olduğu öne atılmıştır. Dolayısıyla erkeklerin akılcı varlıklar olarak akıldan noksan görülen kadınlara ve dünyaya akıl götürme hakkının bulunduğu düşünölmüştür (Donovan, 2009: 17-19).

Liberal anlayış her bireyin farklı olduğunu kabul etmektedir fakat insanların bireysel ve birbirlerinden farklı olarak söz konusu farklılıkların sonsuz çeşitliliği içerisine gelişim gösterebilmeleri için kendilerine fırsat eşitliğinin tanınmış olması gerekmektedir (Mitchel,1998: 44).

Genellikle bütün feministler tarafından erkeklerin sahip oldukları haklara kadınların da sahip olmaları için mücadele verilmektedir çünkü ataerkil/patrimonyal dönemden aydınlanma çağına dek kadınlar eve mahkum edilmekteydi. Sürekli evde bırakılan kadınlar da erkek otoritesine girmektedirler. Liberal görüş, sanayi devrimi ile birlikte özel alan ve kamusal alanın tam olarak birbirinden ayrıldığını savunmaktadır. Kadın evin içerisine yani özel alana tam anlamıyla mahkûm edilmiştir. Ev ve iş yerinin bu denli ayrıştırılmasından dolayı aydınlanma dönemi içerisinde akılcılık olgusunun

kamusal alanla, akıldışı ve ahlakın ise özel alanla yani kadın ile bağdaştırılmıştır. Söz konusu dönem içerisinde kadının bekar iken sahip olduğu hakları evlilik ile alınmıştır. Blackstone'nin ifadelerine göre bu durumun sebebi evlenen kişilerin kanun karşısında tek bir kişi olarak görülmesidir. Bu doğrultuda kadının kanuni açıdan var oluşu silikleştirilmektedir. Söz konusu durum evli olan bir kadının mirası ve çocukları ile ilgili kontrol sahibi olmadığı ve mülkiyet hakkının bulunmadığı anlamına gelmektedir. Liberal feministler tarafından kadınlar ile ilgili bu şekilde algıları olan liberal erkek görüşüne tepki olarak “eşitlik” ve “özgürlük” kavramları vurgulanmıştır (Donovan, 2009: 19-20).

Liberal feminizm tarafından toplumsal açıdan meydana gelen cinsiyet eşitsizliklerinin sebebi kültürel ve toplumsal tutumlara dayandırılmaktadır.

İngiliz filozof olan John Stuart Mill tarafından “*Kadınların İtaati*” (The Subjection of Women-1869) isimli deneme yazısında, cinslerin arasında seçme hakkı da dahil olmak üzere siyasi ve yasal eşitlik sağlanması için çağrı yaparak liberal feminizme önem taşıyan katkılarda bulunmuştur. Liberal feministler tarafından eğitim kurumlarında, iş yerinde, medyada kadınları hedef almakta olan ayrımcılık ve cinsiyetçilikle mücadele edilmiştir.

Kadınlara fırsat eşitliği yaratılması ve kadınların koruma altına alınması amacı doğrultusunda yasal ve farklı demokratik yolları kullanıma alarak sahip oldukları gücü sergilemeye çabalamışlardır. Liberal feministler tarafından kadınların da erkeklerin sahip olduğu haklara sahip olması, kadınların iş hayatında aktif olması ve fırsat eşitliği tanınması, kadınlara seçme hakkının verilmesi, erkeğin kadın üzerinde kurmuş olduğu hakimiyetinin sonlandırılması istenmektedir. Liberal feministler tarafından söz konusu eşitlik anlayışı o denli abartılmıştır ki kadınların da askerlik yapması fikri ortaya atılmıştır (Giddens, 2008: 517).

Şekil 1. "Sayın Başkan kadınlar özgürlükleri için ne kadar beklemek zorunda" yazılı pankartı açmış bir grup feminist

Kaynak: <https://www.theguardian.com/books/2022/oct/17/poem-of-the-week-the-revolt-of-mother-by-alice-duer-miller>

Liberal feministler, diğer köktenci ve toplumcu feministlerden kadının baskılanmasını bağladığı nedenler ve bu eşitsizliği yok etmek amacıyla kullanıma aldığı teknikler ile benimsemiş olduğu hedefler bakımından farklılık göstermektedir. Toplumcu ve köktenci feministler aynı radikal ve sosyalist feministlerde olduğu gibi kadının ezilmesini daha geniş çaplı bir yapının parçası şeklinde değerlendirerek var olan yapının yıkılmasına dair çağrıda bulunmaktadır. Liberal feministler tarafından ise cinsiyetlerin arasında bulunan eşitsizliğe katkı sağlayan pek çok farklı faktör göz önünde bulundurularak reformların aşamalı bir şekilde gerçekleştirilmesi amacı

doğrultusunda var olan yapının içerisinde çözüm yolları aranmaktadır (Giddens, 2008: 517).

Liberal feminizm, Marksist feminizm, sosyalist feminizm kapsamında; kültürel ve radikal feminizmlerde olduğu gibi bedene bariz olan yaklaşımlar bulunmamaktadır. Söz konusu feminizmlerde genellikle siyasi-sosyal hak eşitliği, emek ve benzeri alanlardaki sorunları gidermek için kuramlar geliştirilmiştir. Bu durumun sebebi kadının seçme hakkının bile bulunmamasından da kaynaklanmaktadır (Donovan, 2009: 29).

b. Sosyalist Feminizm

Marksist feminist kuramla radikal feminist kuramın birleşimi sosyalist feminizm olarak ifade edilebilmektedir. Bu açıdan kadınların ezilmelerinde sınıftan ziyade cinselliği ve toplumsal cinsiyeti konu edinmektedirler. 19. yüzyıl ve 20. Yüzyılın ilk zamanlarında ataerkil ve kapitalist düzenin içerisinde Feminist Burjuva Hareket tarafından kadının farklı olduğuna vurgu yapılarak cinsiyetlerin eşit olduğu savunulmuştur. Kadın işçilerin problemlerine değinmemekte ve kadınların insani kurtuluş mücadelelerine destek vermemektedir. Burjuva Kadın Hareketinin kadın işçilerin haklarına destek vermeyen bu tutumu ise sosyalist kadın hareketi tarafından eleştirilere tabi tutulmuştur (Notz, 2012: 15).

Sosyalist feministler tarafından kapitalizmin ve ataerkilliğin yok edilmesi hedeflenmiştir. Modern toplumlar içerisinde ataerkillik ve kapitalizm birbirlerine karşılıklı olarak destek vererek kadının ezilmesini devam ettirmektedir. Bu bağlamda Marksizm kendi başına bir ekonomik üretim tarzı olmakla birlikte sadece kadınların ekonomik sömürüsüne açıklama getirebilmektedir. Radikal feminizm kapsamındaki ataerkillik olgusu ise kadınların üzerinde kurulan daha geniş kapsamlı olan erkek egemenliğine açıklama getirebilmektedir. Kadınların ezilme nedenlerinin anlaşılması amacı doğrultusunda sosyalist feministler tarafından söz konusu iki sistemin kadınlar üzerinde bıraktığı etkilerin ayrı ayrı ve bir arada analiz edilmesi önem taşıyan bir gelişme olmuştur (Giddens, 2008: 518).

Şekil 2. İlk dönem feminist hareketlerden kalma bir grup feminist kadının protestosu

Kaynak : <https://www.izmir.art/tr/huzurlu-kadin-huzursuz-sanat>

Otilie Baader tarafından 1907’de Stuttgart’ta düzenlenmiş olan Sosyalist Kadın Enternasyonalı’nın kuruluş kongresinde kadın işçilerin sorunlarına değinilmiştir ve kadın probleminin sosyal problemlerin bir parçası olduğu ifade edilmiştir. Otilie Baader, sömürülen ve ezilen bireylerinin haklarının cinsiyet ayrımı yapmaksızın sömüren ve ezenlere karşılık sosyalist sistemin içerisinde savunulması gerektiğini ve tüm bu kapitalist sistemden kurtulmanın sağlıklı olacağını savunmaktadır. Sosyalist Kadın Hareketinin söz konusu amacını gerçekleştirebilmesi için ise ekonomik ve politik güç ilişki bağlarında birtakım değişiklikler yapılması gerekmektedir. Aksi halde toplumun inşa edilmesinde eşit bir katılım sağlanması olası değildir (Notz, 2012: 15).

Engels tarafından ise aile ve özel mülkiyet kavramlarına yoğunluk verilmiştir. Özel mülkiyet kapsamında ataerkilliğin köklerinin bulunduğunu ifade ederek; iktidarın, kapitalizmin ve servetin çok az sayıda olan erkekte toplanmasının, kadınların üzerindeki erkek egemenliğine güç kazandırdığını vurgulamıştır. Aynı zamanda kapitalizm yüzünden erkeklerin çok düşük ücretlere mahkum olduklarını, kadınların ise evin içerisinde temizlik işlerinde

ücretsiz bir şekilde çalıştırılarak sömürüldüklerini belirtmiştir (Giddens, 2008: 518).

c. Marksist Feminizm

Liberal feminizm, sosyalist feminizm, Marksist feminizm; ekonomik sistemin (kapitalizm ve benzeri) ve erkeklerin hizmetine mahkum edilen kadınların insani açıdan sahip olması gereken hakları yine onlar tarafından kadınlara sunmayı hedeflemektedir. Fakat Marksist feministler tarafından radikal feminizm ve liberal feminizm arasında bulunan sınıfsal farklılıkların göz ardı edildiği savunulmaktadır. Zira Marksist feministler, kadınların bedenleri, cinsel özellikleri, doğurganlıkları bakımından benzer nitelikte baskılara maruz kalmasına rağmen kadınların sahip oldukları ırksal, sınıfsal, sosyoekonomik, etnik farklılıklardan dolayı kendi aralarında bulunan bir eşitsizliğin meydana geldiğini savunmaktadırlar. Örneğin siyah köle bir kadın ile beyaz burjuva bir kadının aynı haklara sahip olarak eşit muamele görmeleri mümkün değildir. Frederick Engels tarafından da erkekler ve kadınların eşit olmadıkları ifade edilerek kadınların iş hayatından dışlanarak eve mahkum edildikleri sürece söz konusu eşitsizliğin süreceği belirtilmiştir. Engels kadınların üretime dahil olduklarında, evde yaptıkları işler kamusal sanayiye evirildiğinde erkekler ile eşit olacaklarını düşünmektedir. Aynı zamanda ezilen sınıfların ve kadınların kaderlerinin oldukça benzer olduğunu savunmaktadır. Cinslerin arasında meydana gelen çatışmaların özel mülkiyetten kaynaklandığını ve bu yüzden eşitlik sağlanması için özel mülkiyetin yok edilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Delmar, 1998: 120-121).

Marksist feminizm kadın ve erkek arasında bulunan eşitsizliğin yok edilmesi ve kadının da erkekler gibi iş hayatında aktif olmasını; kadının ev işleri, çocuk bakımı ve benzeri hususlarla sınırlandırılmaması düşüncesini savunurken özünde Marksist perspektifin '*komünist toplum yapısı*' ütopyasına da destek sağlamaktadır. Bu açıdan Marksist feministler tarafından çocuk bakımevlerine benzer kurum fikirlerine destek vermeleri Marx'ın aileye bakış açısının bir yansıması olarak ifade edilebilmektedir. Bazı feministler çocuk yetiştirme ve ev işlerinin toplumsallaştırılmasını desteklemektedir. Bütün bu

emekler kadının üretimde ve iş hayatında aktif rol alması ve özel üretim alanı olarak değerlendirilen ev işleri ve çocuk bakımını toplumsal bir hale getirmek için verilmektedir.

Marksist feministler tarafından bedene karşı benimsenen yaklaşım; kapitalist üretim biçiminde Marks tarafından ortaya atılan ‘emeğin yabancılaşması’ görüş ile benzerlikler taşımaktadır. Kapitalist üretim tarzı kapsamında işçiler tarafından ücretli emek ilişkileri içerisinde kendi emekleri sonucunda ortaya koydukları ürünlerinden uzaklaşarak kendi emeklerine karşı yabancılaşmaları gibi kadınlarda ataerkil/patriarkal sistem içerisinde kendi bedenlerine ve bedenlerinin emek sonucunda ürettikleri ürünlere karşılık denetimlerini kaybetmektedirler. Söz konusu kayıp sonucunda kendileri ve başkaları için bedenleri bir nesne halini almaktadır. Bu durumun sebebi kadının öncelerde toplumsal bir özelliği bulunan ev içerisinde verdiği emeğin zamanla aşağılanır bir hale gelmesidir. Böylelikle kadın toplumsal üretimden koparılarak bir hizmetçi konumuna yerleştirilmiştir (Donovan, 2009: 145).

d. Kültürel Feminizm

Kültürel feminizm, Aydınlanmacı liberal feminizm kapsamındaki atomist bireyciliğin, akılcılığın ve yasal temelli duruşun çok daha ilerisine gitmektedir. Liberal feminizm, 18. yüzyıl ve 19. yüzyıllarda hakim olan aydınlanmacı akıl tarafından kadının anne ve eş konumunda evin içerisine mahkum edilip kadınların erkeklerin yönetimine girmesini eleştirilene tabi tutmaktaydı. Bu bağlamda kanun karşısında eşitlik ilkesini, iş ve eğitim hayatında fırsat eşitliğini, kadınlara seçme hakkının verilmesini, kadınların eve mahkum edilmekten kurtarılmasını istemekteydi. Kültürel feminizm tarafından liberal feminizm kapsamında kadın için talep edilen eşit haklar düşüncesine destek verilmektedir. Bununla birlikte daha ağırlıklı olarak yaşamın sezgisel, akıldışı ve çoğunlukla kolektif yönünün üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu doğrultuda kolektif anlayışı, bütüncü veya organik bir hayat olgusuna ve duygusal bağlara vurgu yapan bir dünya önermesinde bulunmaktadır (Üzel, 2006: 147).

Kültürel feminizmin özünde “anaerkil /matrimonyal bakış” yer almaktadır. Söz konusu bakış açısının bağlamında erkek egemenliğinin savaş,

yıkıcılık ve tiranlık getirdiği inancı taşınmaktadır. Anaerkil anlayışta söz konusu olduğu üzere kadınların yönetimde yer almasıyla ise yoksulluğun, cahilliğin ve suçun bulunmadığı bir medeniyete sahip olunacağı düşünülmektedir. Kültürel feminizm kapsamında Stanton'un ifadesiyle anaerkillik; "barışın ve bolluğun altın çağı" olarak değerlendirilirken ataerkillik ise "tiranlığın, savaşların ve hastalıkların kaynağı" şeklinde değerlendirmiştir (Aktaran: Donovan, 2009: 83-84).

Margaret Fuller, kültürel feminizmin ilk temsilcilerindendir. Fuller, "*Woman in the Nineteenth Century*" (19. Yüzyılda Kadın, 1845) isimli yapısında liberal feminizmin vurgu yaptığı yasal ve akılcı hamlenin ilerisine giderek bilginin duygusal, sezgisel ve ruhsal yönüne ağırlık vererek organik dünya görüşünü benimsemiştir. Bununla birlikte kadının akılcılığının çok daha ötesinde olağanüstü boyutta sezgisel hissi yönlerinin de var olduğunu ifade etmiştir (Aktaran: Alptekin, 2006: 32).

Fuller tarafından kadınların özgüvenlerinin daha fazla geliştirilmesi hususuna ağırlık verilmiştir. Bu bağlamda özgüvenin geliştirilmesi için dünyadan uzaklaşılması gerektiğini ve böylelikle kadınların açık ve hakiki doğalarını keşfetmeye olanak bulduklarını ifade etmiştir. Kadınların erkeklerde olmayan elektriksel bir yoğunluğa sahip olduklarını ifade etmektedir. Söz konusu elektriksel yoğunluk ile düşünsel ve sezgisel bir yetenek kastedilmektedir. Kadınlarda bulunan bu yeteneğin hareket etme noktasında elektriksel, iş hayatında sezgisel eğitim alanında ise tinsel olduğuna inanılmaktadır (Aktaran: Donovan, 2009: 72-75).

Dolayısıyla insanlarla bütün hayat tarzlarının arasında bulunan ancak kolay bir şekilde fark edilemeyen bağlantıların algılanmasında kadınlar akılcılığın çok daha ötesinde sezgisel bir algıya sahiptirler. Bu yüzden kadınların kendilerini geliştirmeleri sonucunda toplumsal boyutta radikal bir değişim olacağı savunulmaktadır.

Bununla birlikte kültürel feminizm tarafından aile, din, evlilik ve benzeri kurumlara karşı durulmaktadır. Örnek olarak kültürel feministlerden birisi olan Matild Joslyn Gage tarafından her insanın ilk sorumluluğunun öncelikle

kendisini geliştirmek olduğu ve Hıristiyan kilisesinin kadınlara öğretmiş olduğu itaatkârlık ve fedakarlığın ölümcül olduğu düşüncesi benimsenmektedir. Gage, kadınların üzerinde kurulan baskının Hıristiyanlığın yaradılış fikrinden ve Hıristiyan öğretiden kaynaklandığını ifade etmektedir. Bununla birlikte Hıristiyan öğretisi ve İncil'i gözden çıkarılması mümkün olan ataerkil ürünler olarak değerlendirmektedir (Aktaran: Donovan, 2009: 85-86).

Aile kurumuna yaklaşım biçimleri bakımından kültürel feministler ve liberal feministler ayrışmaktadır. Liberal feministler tarafından özel alanın sahip olduğu kutsallığa saygı duyan bir tutum sergilenmektedir. Kültürel feministler ise aile kurumu tarafından kadının sınırlandırıldığı ve toplumsal evrimleşmenin yavaşlatıldığı düşünmektedir. Bu bağlamda kadının gelişimine sınırlama getirdiğinden dolayı toplumsal ilerlemeyi yavaşlattığı görüşü hakimdir. Evlilik ve aile kurumunun kadınları çocuk bakıcısı ve aşçı olarak sınırlamalarından hareketle kadınların içgüdüsel olarak yetenekli bir çocuk bakıcısı ya da iyi bir beslenme uzmanı olmadıklarını öne sürmektedir. Bununla birlikte alternatif bir şekilde ev işlerinin meslek haline gelmesi gerektiğini tavsiye etmektedirler. Bu doğrultuda kadınlara çocuk bakma, yemek yapma ve benzeri konularda eğitimler sunulacak ve bu alanların bir meslek dalı haline gelmesi sağlanarak kadınların günün her saatinde sömürülmesindense toplumun geneli gibi günde sekiz saat çalışarak emeklerinin karşılığında para kazanmaları sağlanacaktır (Donovan, 2009: 100).

Kültürel feminizm tarafından bedene karşı benimsenen yaklaşım değerlendirilecek olursa söz konusu teorinin özellikle de kadının içsel yeteneklerine ve kadına ağırlık verdiği gözlemlenmektedir. Fuller'in ifadesiyle kadının manyetik veya elektrikli bir doğasının bulunduğuna ve bu doğası sayesinde ateşli unsurları uyumlulaştırıldığına inanılmaktadır. Hayvanların dahi öldürölmelerine karşı çıkarak savaş karşıtı bir tutum benimseyen kadının sahip olduğu sezgisel yeteneklerine ağırlık veren söz konusu teori, bu yetenekler sayesinde kadının daha bütüncül bir bakış açısını benimsediğini öne sürmektedir. Kadının özgürlük kazanması ve dünyadaki iyileşmenin arasında bir bağlantı kurmaktadır (Donovan, 2009: 77).

Kültürel feminizm kadının ataerkil sistemine karşılık olarak yalnızca sosyal, siyasi ve ekonomik özgürlüğü savunmamaktadır. Kültürel feministler kadının cinsel bir meta olarak değerlendirmelerine karşı çıkarak kendi bedenlerinin üzerinde bir tasarruf haklarının bulunması gerektiğini savunmaktadırlar. Bireyin kendi bedeninin üzerinde tasarruf hakkı barındırması özgürlüğün en temel şartıdır. Elizabeth Cady Stanton gibi feministler, “cinsel perhiz” ya da “gönüllü annelik” ve benzeri konulara destek vererek “kürtaj” ile “doğum kontrolü” hakkının kadınlara tanınması gerektiğini ifade etmişlerdir (Donovan, 2009: 107).

Şekil 3. Kürtaj hakkını talep eden bir grup feminist kadının eylemi

Kaynak: <https://esitlikadaletkadin.org/dr-irmak-sarac-anlatiyor-turkiyede-kurtaj/>

Kültürel feminizm, cinsel yönelimler hususunda ilkleri gerçekleştiren bir kuramdır. Cinsel özgürlük hususunu daha ileri boyutlara taşıyarak ilk defa eşcinselliğin/ homoseksüelliğin doğal bir olgu olduğunu savunmuştur. Eşcinsellerin ve özellikle de lezbiyenlerin haklarının savunucusu olmuştur. Kültürel feministler tarafından eşcinsel ilişkilerin özgür kılınması gerektiği ifade edilmekle birlikte söz konusu ilişkilere engel olunması durumunda

bireylerin özgür kişilik gelişimlerine de engel olunacağı görüşü benimsenmektedir (Aktaran: Alptekin, 2006: 34).

e. Ekolojik Feminizm

1980’li yıllarda yaşanan ekolojik faciaların bir arka planı olarak eko-feminizm meydana gelmiştir. Eko-feminizm kavramı ilk kez 1974 yılında Françoised’Eaubonne tarafından kullanılmıştır. Françoised’Eaubonne, eşcinsel devrimci hareket olan FHAR’ın kuruluşunda görev yapmıştır ve Fransız Komünist Partisi’nin eski üyesidir (Aktaran: Üzel, 2006: 105-106).

Akılcılığın meydana gelmesi ile birlikte doğanın değersiz kılınması, dışlanması, araçsallaştırılması artış göstermekle birlikte doğa üzerindeki yıkıcı faaliyetlerde artış göstermiştir. Bu hususta özellikle de II. Dünya Savaşı’nın ardından nüfus hızlı bir şekilde artış göstermiş, endüstrileşme ve nükleer araştırmalar hızlanmış, yüksek derecede yıkım potansiyeline sahip olan silahlar üretilmeye başlanmıştır. Bütün bu durumlar dünyanın ekolojik sistemi üzerinde oldukça yıkıcı hasarlar meydana getirmiştir. Söz konusu hasarlara verilen tepkiler zaman içerisinde “Toplumsal Ekoloji”, “derin ekoloji” ve “Ekolojik Feminizm/Eko-feminizm” benzeri düşünce akımlarının gelişmesine yol açmıştır (Üzel, 2006: 101).

Eko-feministler tarafından erkeklerin ve kadınların arasında oldukça doğal bir farkın bulunduğu ifade edilmektedir. Doğa ve kadınların arasında ise yapısal bir ilişki bağının olduğu savunulmaktadır (Notz, 2012: 23).

Feminizm ve ekolojinin arasında kurulan bağ, kadının ezilmesiyle doğanın ezilmesi arasında bulunan bir bağ ile açıklanmaktadır. Bu açıdan eko-feminizm; ekolojik problemlerle hayvanların, doğanın ve kadınların baskılanmasının temelinde erkeksi değerlerin ve söz konusu değerlerle bağlantılı durumda olan toplumsal yapının olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla kadınlara yöneltilen baskıcı ve kaba tutumların doğaya karşı yöneltilen nefret ve ekolojik açıdan meydana gelen felaketlerle bağlantılı olduğu görüşü hakimdir (Üzel, 2006: 114).

Eko-feministler tarafından insanlığın iki cinsiyetinin bulunduğu düşünülmektedir. Fakat ataerkil sistemin kadınlar üzerinde kurduğu baskıyla

doğanın çevre yıkımlarının mağduru olması arasında bir ilişki bağı olduğu öne atılmaktadır.

Eko-feministler tarafından kadınların doğurganlık özelliğine sahip olmalarından dolayı kendilerini doğaya karşı bağımlı hissettikleri düşünülmektedir. Bu yüzden kadınların doğuştan iletişim gücü ve benzeri niteliklerle annelik içgüdüsüne sahip oldukları görüşü hakimdir. Söz konusu özellikler sayesinde dünya çapında hakim olan çevre hakkındaki sosyal ve ekonomik sorunlara çözüm yolları bulmaya çalışmaktadırlar. Fakat eril mantık tarafından kadın ve doğa özdeşliğine olumsuz yönde anlamlar atfedilmektedir. Ancak akılcılığın meydana gelmesiyle birlikte doğadaki yıkıcı nitelikli faaliyetler artış göstermiştir. Bu hususta eko-feminizm tarafından doğanın üzerinde kurulmuş olan söz konusu tahakküm ile kadınların baskılanması arasında bir paralellik görülmektedir. Bu açıdan eko-feministler tarafından doğaya uygulanmakta olan tahakküm ile kadının bedeni ve bedenine yapılan eziyetler bağdaştırılmaktadır (Notz, 2012: 23).

f. Varoluşçu Feminizm

Simone de Beauvoir'in¹ "İkinci Cinsiyet: Kadın" adlı eseri ile feminizm yeniden bir ivme kazanmıştır. Varoluşçu feminizm kuramının en önemli ve belki de tek temsilcisi Simone de Beauvoir'dir. De Beauvoir, esasında Heidegger ve Sartre'in varoluşçu görüşlerini feminist bir yaklaşım ile ele almıştır.

Simone de Beauvoir, Sartre'ın varoluşçu felsefesini kadın sorunlarına uygulayarak varoluşçu bir feminist yaklaşım geliştirmiştir. Varoluşçu feministler, bireylerin kendi özlerini farkındalıklarının gelişimi yoluyla tanımladıklarını düşünüyorlardı. Hem ortak insan doğasını savunan liberal düşünceyi, hem insanı maddi varoluşun bir ürünü olarak gören Marksist

¹ Simone De Beauvoir (1908- 1986) Fransız roman ve deneme yazarı, gençliğinde sosyalist harekete katıldı. Jean- Paul Sartre'den etkilenerek varoluşçu felsefe ile ilgilenmiştir. Kadın ve Yaşlılık adlı eserlerinde kadınların ve yaşlıların toplumdaki durumunu eleştirdi. Fransa'da kürtaj hakkını ilk savunanlardan biri olmuştur (Beauvoir, 1993: 65).

yaklaşımı, hem de insanı evrensel biyolojik dürtülerle hareket eden bir varlık olarak tasvir eden psikanalist yaklaşımı eleştirmişlerdir. Varoluşçu düşünce, insanın varoluşunu, onun içsel süreçlerine bağlar (Çaha, 2005: 569).

Ataerkil yapı, egemen kültürde ikincil kabul edilen ve ihmal edilen kadın değerlerinin üzerinde erkeksi idealleri ön planda tutmaktadır. Ataerkil toplumda erkek özne olarak kabul edilirken, kadın öteki olarak görülmektedir. Kadınları etkileyen temel sorunun dış engeller değil, kadının statüsüne ilişkin toplumsal normlardan ziyade içsel zihinsel engeller olduğuna inanıyordu. Kadınlar, öz farkındalıklarının gelişmesini engelleyen zihinsel engelleri ortadan kaldırarak ikincil konumlarının üstesinden gelebilirler.

Bireysel olarak kadınların kendilerinin farkına varmalarına ve bilinçlerini geliştirmelerine ilham verdi (Beauvoir, 1974: 78). Ülkelerin her yerinde kadınların karşılaştığı bariz baskı ve adaletsizlik. Ancak bu toplumsal beklentileri benimseyen ve içselleştiren, onların eylemlerini dikte etmesine izin veren ve geleneksel cinsiyet rollerini aşamayan bir kadın, esasen kendi içindeki kendi eşitsizliğini sürdürmüştür. Bir kadın, cinsiyet stereotiplerini aşmak ve düşüncesinde bir dönüşüm başlatmak için kişisel gelişimini artırarak engelleri aşma yeteneğine sahiptir.

2. Yeni Dönem Feminist Yaklaşımlar

Yeni dönem feminist yaklaşımlar başlığı altında post-modern feminizm, radikal feminizm, İslami feminizm ve Queer Kuramı alt başlıklar halinde ele alınmıştır.

a. Post-Modern Feminizm

Postmodernizm ve feminizmi harmanlamış olan Postmodern Feminizm tarafından 17. yüzyıldan günümüze dek hüküm sürmekte olan modern bilim anlayışı kapsamında benimsenen kadının mantıksızlığı ve duyguyu erkeğin ise akıl ve bilimi yansıttığı düşüncesini ön planda tutarak erkeği merkeze alan bir bilim anlayışı olduğunu belirtmiştir. Söz konusu görüş doğrultusunda modern bilginin daha fazla geliştirilmesi sürecinde kadın dışlandığı için yeni bir bilimsel anlayışın ortaya atılması gereksinimi doğmuştur. Postmodern

Feminizm anlayışı tarafından erkeklerin kadınlara nazaran birtakım önceliklerinin bulunduğu kabul edilmektedir fakat bu sınıflandırmanın fazla önem taşımadığı ifade edilmektedir. Postmodern anlayış kadınlarla erkeklerin arasında sadece toplumsal açıdan temellendirilmiş bazı farklılıkların bulunduğunu ifade etmektedir (Ataman, 2009: 20-21).

Postmodern feministler tek bir doğru olmadığı gibi aynı zamanda tek bir toplumsal gerçekliğinde bulunmadığını ifade etmektedirler. Onlar, gerçeğin Tanrıyla birlikte öldüğünden dolayı toplumsal gerçekliğinde öldüğünü düşünmektedirler. Postmodern feministler bu düşünce bağlamında yeniden toplumu değerlendirmeye alarak toplumsal gerçekliği sorgulamışlardır (Şahin, 2013: 339).

Diledikleri yaşamı tercih etmekte özgür davranan postmodernistler bu durumdan kendilerini mesul tutmuşlardır. Postmodernist ve modernist feminizmlerin birbirinden farklı görüşleri ve eylemlerine rağmen kadının ikinci plana atılması, ezilmesi, ötekileştirilmesi açısından benzerlikleri bulunmaktadır (Demir, 2014: 120).

Postyapısalcı ve postmodern teorileri de kapsamakta olan bir akım olan postmodernizmin feminizmin farklı türlerinden farklı olan en belirgin niteliği; cinsiyetin dille yapılaşmış durumda olduğunu düşünmesidir. Judith Butler söz konusu görüşü destekleyenlerin en başında gelmektedir. Judith Butler, "*Cinsiyetler Belası*" isimli eserinde bu konuyu detaylı bir şekilde değerlendirmiştir. Julia Kristeva, Simone de Beauvoir, Michel Foucault, Monique Wittig, Jaques Lacan gibi birçok ismin çalışmasını değerlendirmeye alarak kadının ikincilleştirilmesinin tek bir sebebe bağlanamayacağını ve bu problemle mücadele verilmesinde geçerli olan tek bir yaklaşımın olmayacağını savunmuştur (Butler, 2008: 191-192).

Radikal feministler tarafından kadının farklılığı hususunda büyük çaplı çabalar verilmiştir. Erkek ve kadının eşitliğindense farklılıklarının belirtilmesini seçmişlerdir. Fakat Postmodern Feministler tarafından öteki olmak ve farklılıklar olumsuz bir durumdan ziyade avantaja evrilmiştir. Bu hususta iki kuramında benzerliklere sahip olduğunu ifade etmek doğrudur.

Kadınlar kadın oldukları için pek çok güçlük yaşamaktadırlar fakat bunun yanı sıra rengi ve ırkından dolayı çektikleri sıkıntılar da eklendiğinde en fazla zorlanan kadınlar, siyahi kadınlar olmuştur. Bu durumun neticesinde Siyah Feminizm ortaya çıkmıştır (Şahin, 2013: 348).

b. Radikal Feminizm

1960'lı yılların son zamanlarında ve 1970'li yılların başlarında eski eylemci olan bir grup kadın tarafından Boston ve New York'da Radikal Feminist yaklaşım ortaya atılmıştır. Söz konusu eylemci kadınlar 1960'lı yıllarda medeni haklar ve savaş karşıtı kampanyalar gerçekleştirmek amacı doğrultusunda siyasi etkinliklere katılım sağlayan kadınlardır (Donovan, 2005: 267).

Marksist ve Liberal feminist geleneklerden esinlenerek meydana gelen radikal feminizm, bu geleneklerden daha farklı taleplerde bulunmuştur (Ataman, 2009: 19).

Radikal Feminizm daha farklı bir özellik barındırdığından dolayı tanımlanması da daha güç olmuştur. Lezbiyen gruplar dahi her türlü heteroseksüelliğe yönelik mücadele vermek amacı doğrultusunda radikal ayrımcılığın radikal bir ayrımcılığın gerekli olduğuna vurgu yaparak Radikal Feminist hareketin içerisinde bulunmuşlardır (Hırata, 2009: 176).

Bu bağlamda radikal feministler erkeklerin kadınları baskılaması hususunda diğer feminist gruplara nazaran daha keskin görüşler paylaştıklarından dolayı radikal feminizm çatısında toplanmışlardır. Radikal feministler mevcut ataerkil sistemin bir neticesi olarak ataerkil cinsiyet baskısının var olduğundan hareketle erkek egemen sistemin yok edilmesini amaçlamışlardır (Notz, 2012: 19).

Kadınların baskılanmasının kökeninde erkeklerin egemenliği olduğundan dolayı radikal feministler, kadınların enerjilerini birleştirerek kendilerine baskı yapanlara karşı savaş veren bir harekete dönüşmeleri gerektiğini savunmaktadır. Kadınların ve erkeklerin yaradılışı gereği farklılıkları bulunmaktadır. Kadınların tarzları gelecekte meydana gelebilecek herhangi bir toplumun temel yapısını hazırlamaktadır (Doğan, 2008: 30).

Radikal Feminizm tarafından “*kişisel olan politiktir*” sloganından hareketle evrenselin erkek olduğunu ifade eden anlayışın göz ardı edilmesi ve sanayi uygarlığının karanlık tarafına ışık tutulması talep edilmektedir. Söz konusu slogan dolayısıyla kadınlar kendi yaşamlarını erkeklerin hakimiyeti altında bulunan toplumlarda meydana gelen ortaklaşa deneyimin bir parçası şeklinde görmüşlerdir (Arat, 2010: 75).

Radikal feministler, söz konusu savaşın seçme hakkının kazanılmasından ziyade cinsiyet statülerinin değiştirilmesi üzerine olduğunu ifade etmektedirler. Bu hususta verilen mücadelenin sınırları proletarya ve burjuvanın arasında değil kadın ve erkeğin arasında olmaktadır (Ataman, 2009: 20).

Catherine Macaulay, radikal bir feminist olmakla birlikte Fransız Devrimi’ne düşünceleriyle karşı çıkmıştır. 1970 yılında “Letters on Education” isimli eserinde kadınların görünüşte kibar, naif ve duygusal olmalarının yaradılıştan gelmediğini yanlış yönde eğitim aldıklarından dolayı olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Macaulay tarafından cinsellik kapsamındaki ayrımcılığa fazlasıyla tepki gösterilerek bakire bir kadının cinsel bir ilişki yaşamasının ardından değersizleştirilmemesi gerektiğini savunmuştur. Aynı zamanda erkeklerden bağımsız bir şekilde kadınların kendilerini geliştirme ve benliklerini özgürce meydana çıkarma haklarının bulunduğunu ifade ederek yalnızca erkeklere ait bir mal oldukları fikrini sert bir tutumla eleştirilere tabi tutmuştur (Arat, 2010: 41).

Radikal feminist grubun içinde Andrea Dworkin ve Mary Daly de adı geçmekte olan önem taşıyan düşünürlerdendir. 1970’li yıllarda genellikle İskandinav ülkelerinde Radikal Feminizme yaygın bir şekilde rastlanılmıştır. Bu alanda liderliğin ve hiyerarşinin bulunmadığı genellikle kurumsallaşmamış olan örgütlere dikkat edilmiştir (Sevim, 2005: 75). Ancak 1970’lerin ardından kadın komünlerin kurulması neticesinde Radikal Feminizmin merkez noktası Amerika olmuştur (Dikici, 2016: 528).

Radikal Feminizm kadın ve erkeğin arasında bulunan eşitsizliğin üretim ilişkilerinden ziyade üretim sürecinden kaynaklı olduğunu öne sürmektedir. Bu yönüyle Marksist feminizmden ayrılmaktadır. Radikal feminizm, tarihte

gerçekleşen ilk iş bölümünden itibaren erkek ve kadın arasında süregelen bir ezen ile ezilen ilişkisinin var olduğunu ifade etmektedir. Bu yüzden radikal feminizm, kadının ezilen konumda olmasının sonlandırılması için üretim araçlarının mülkiyetinin değiştirilmesinin mecburi olduğunu savunmaktadır (Şerbetçi, 2013: 30).

Radikal feministler tarafından aile olgusu da kadın ve erkek eşitsizliğinin ikinci önemli nedeni olarak görülmektedir. Mevcut kapitalist düzen yıkılsa dahi aile kurumu devam ettiği sürece ataerkil düzenin de varlığının süreceği savunulmaktadır. Bununla birlikte aileyle doğrudan bağlantısı bulunan evlilik kurumunun kadınlar üzerinde baskı kurmak için bir yöntem olduğu düşünülmektedir (Sevim, 2005: 80).

Radikal feministler tarafından erkeklerle kadınların bütün ilişkisini bitirmesi ve kendi topluluklarını meydana getirmesi gerektiği öne sürülmektedir. Söz konusu görüş bağlamında gelecek zaman için lezbiyenlikte bir cinsel seçim olarak değerlendirilmektedir. Kadınların erkeklere benzemesi ya da benzetilmesi kadın hareketine karşı yöneltilecek olan en kötü ve büyük darbedir. Bu yüzden radikal feminizm kapsamında kadınsı kültür yüceltilerek ön plana çıkarılmıştır. Kadınlığa yüklenen estetik, güzellik, ses tonu, doğurganlık ve nezaket gibi kadınsı kavramların hakimiyet sürdüğü bir kimlik meydana getirme siyaseti geliştirilmiştir. Liberal feminizm kapsamında söz konusu olan kadın ve erkeğin eşit olduğu görüşünü radikal feminizm tarafından bu hususta eleştiri getirilmiştir (Çaha, 1996: 162).

Radikal feminizm bağlamında kadınların bağımsız olması için patriyarka ve kapitalizmin yok edilmesi gerekmektedir. Fakat bu durumlar güzel bir dünyanın kurulması açısından yeterli olmamaktadır. Özünde erkeklerin egemen olmasının bir uzantısı olan ırkçılık, savaşlar ve çevre kirliliği benzeri problemler tamamıyla ortadan kaldırılmadığı sürece dünyanın düzelmesi mümkün değildir (Sevim, 2005: 85).

Zaman içerisinde daha fazla bilinçlenen kadınlar gün geçtikçe büyüyen kadın dernekleri ile başlarının çaresine bakmayı, devletin desteğinden yararlanmayı, kamuoyu oluşturmayı öğrendikleri zamandan beri radikal

feministlere bir iş düşmemektedir (Şahin, 2013: 310). Bu hususta literatürde şu şekilde bir ifade bulunmaktadır; “2000’li yıllara girerken radikal feministlerin eylem ve söylemleri artık çok da görünür değildir. Radikal Feministler herhangi bir kadın sorunu ortaya çıktığında buna ilişkin protesto ve eylemlerini doğrudan kendileri yapmak yerine diğer kadın örgütlerini desteklemişlerdir. Kendisini Radikal Feminist olarak tanımlayanlar, 90’ların sonunda hala var olduklarını küçük toplantılarda dile getirmekte ancak kamuoyunun önünde pek görünmemekteydiler. 1999’un sonlarına gelindiğinde bu ve benzeri olaylarda radikal feministlerin sesi artık küçük de olsa bir grup olarak değil, bireysel söylemler olarak nadiren duyulmaya başlamıştır. Bu da Türkiye’de radikal feministlerin artık dağılarak farklı gruplar içerisine dâhil olduklarının bir göstergesi olmuştur” (Kara, 2006: 19).

c. İslami Feminizm

İslami feminizm, 1990’larda kullanıma alınan ve entelektüel Müslüman kadın kesimin vermiş olduğu birey olma gayretlerinin düşünce yaşamındaki yansımalarına bir söylemde bulunan bir olgu olarak ifade edilebilmektedir. Söz konusu bu söylem, Müslüman kadınların post-modern ve modern hakikatlerle yüzleşmelerinin ve onlar ile verdikleri mücadelelerin bir imgesi niteliğinde görüldüğünden dolayı dünya genelinde kadın hareketi kapsamında değerlendirilmeye alınmıştır (Güç, 2008: 654).

Söz konusu hareket 1980’lerin ardından reform merkezli olan bir dini feminizm, batıdaysa Müslüman feminizm veya İslami feminizm şeklinde bilinmekte olan, farklı toplumlar içerisindeki Müslüman kadınların aralarında gelişim göstermiştir. İslami feminizm ilk olarak şehirlerde eğitimli ve orta sınıf Müslüman kadınların arasında meydana gelmiştir. Söz konusu kadınlar kendi dini eğilimlerinden kopmamışlardır. İslam’ı her şartta kültürel, etik ve ulusal kimliklerinin önem taşıyan bir unsur olarak korumayı sürdürmüşlerdir (Hamit, 2001: 94).

Bununla birlikte modernizmin sunduğu etkilerle birlikte Müslüman kadınlar tarafından siyasal ve sosyal hayatın eşitlik fikirlerine ve modern hayatın aile yapısı ile toplumsal cinsiyet ilişkilerine feminist bir perspektiften

yeniden yorum getirilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle İslami feminizm tarafından batılı feminizmden daha farklı bir alternatif yaratmaya çalışmış olmasına rağmen bunun yanı sıra modernliği onaylayarak '*modernlikle yapılmış bir yüzleşme*' şeklinde değerlendirilmiştir. Söz konusu söylem bazıları tarafından batılı bir ithal ürün şeklinde ifade edilmesinden çekinildiğinden dolayı var olan feminist taleplerin meşrulaştırılması ya da yerlileştirilmesi hareketi olmuştur (Güç, 2008: 655).

İslam ülkeleri içerisinde kadın konusu çoğunlukla toplumsal değişimin tartışmaları kapsamında değerlendirilmiştir. Fakat uzun bir süre boyunca oryantalist söylemin ve sömürgeci tecrübenin sunduğu etkilerle ve daha çok savunmacı bir yaklaşım tarzıyla Müslüman kadınların sahip oldukları haklar ile toplumsal konumuna ağırlık verildiği de dikkate alınmıştır. Ancak söz konusu ilk süreç içerisinde kadınların söylem üretme hususunda daha pasif bir tutum sergiledikleri gözlemlenmiştir (Hamit, 2001: 95).

Aynı zamanda 1980'ler itibariyle yeni bir döneme geçiş yapılmış ve 1990'lar itibariyle gündem konusu olarak kullanıma alınan İslami feminizm, kadınların kendi ürettikleri daha özgün bir söylem halini almıştır. Söz konusu dönem itibariyle İslami feminizm genel bağlamı ile Müslüman kimliği olan tüm ülkelerdeki seküler feminizmden daha farklı olan feminist yaklaşımları belirtmek amacıyla kullanıma alınmıştır (Hanay, 2008: 47).

Bununla birlikte farklı biçimlerde belirtilmiş olsa dahi ortak bir gelenekten ve dinden beslenmekte olan Müslüman kadınların en mühim mücadeleleri, içerisinde yer aldıkları dini çevrelere ve seküler gruplara birey olduklarını kabullendirmektir. Bu mücadelelerinde dini kaynaklar kadar sosyal bilimlere de işlemiş olan çözümlere gereksinim duymaktadırlar. Bu yüzden Rıfat Hassan, Amina Wadud, Asma Barlas, Aziza el-Hıbrı, Hidayet Şefkatli Tuksal gibi kadın düşünürlerin iş birliğiyle Zanan dergisi ve Sisters in Islam (SIS) gibi kadın grupları tarafından başlatılmış olan tartışmalar İslami feminist söylemler ile ilgili konuşulmasına olanak sunmuştur. Margot Badran, islami feminizm kavramının kullanıma alınmasında ve yaygınlık kazanmasında oldukça önemli bir paya sahiptir (Güç, 2008: 656).

Din ve dini geleneklerden İslami feminizmin kaynağını almakta olan muhafazakar kadınlar tarafından İslam'ın belirlemiş olduğu "insan özgürlüğü" fikrine öncelik veren kadın anlayışının zaman içerisinde gelişim ve değişim göstererek hadis ve Kur'an literatürünü klasik yapıdan farklı bir perspektiften ve yeni tekniklerle analiz edilerek yeniden değerlendirmeye alınması için çaba gösterilmiştir (Tuksal, 2000: 22).

Türkiye'de yer alan kadın düşünürler tarafından söz konusu tartışmalara yeteri kadar katkı sağlanmamış olsa dahi Müslüman kadın farkındalığının veya İslamcı feminizmin kadın çalışmalarına sunduğu etkinin zaman içerisinde artış gösterdiği gözlemlenmiştir. Örnek olarak söz konusu değişim ve gelişim sürecinde uluslararası boyutta gerçekleştirilen İslami feminizm kongrelerinin payı da oldukça büyüktür. İslami feminizm söyleminin ve söz konusu söylemin varlığının önemli bir oranda kabul görmüş olduğu, 2005 yılında Barcelona' da gerçekleştirilen "I. Uluslararası İslami Feminizm Kongresi" ve 2006 yılında gerçekleştirilen II. Kongre'de anlaşılmıştır (Güç, 2008: 662).

Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'de de kadın konusu bir cinsiyet başlığında değil "eşref-i mahlûkat" olarak ifade edilen insan başlığı altında yer almaktadır (Çilingir, 2002: 478).

d. Queer Kuramı

Queer kuram cinsiyetlendirilmiş ve cinsel kategorizasyonların ve kimliklerin inşa edilmesine odaklanmakta olan akademik bir düşünce biçimidir. Geleneksel manada bir kuramdan ziyade bir bakış açısı şeklinde değerlendirilebilmektedir. Queer kuramın temeli 1980'li ve 1990'lı yıllardaki LGBTİ+'ların politik hareketlerine dayanmaktadır. Bununla birlikte 1960'lı ve 70'li yıllarda gerçekleşen gay ve lezbiyen akademik girişimlerinde etkisine girdiği ifade edilebilmektedir. Söz konusu dönem içerisindeki akademisyenler tarafından kimliğin iktidarsız ve inşa edilen bir yapı olduğu bilinmektedir. Ancak cinsel azınlıklar tarafından eşit haklarla mücadele verilebilmesi açısından kimlik politikalarını da kucaklamışlardır (Jagose, 2005).

Fakat kimlik politikaları tarafından çizilmiş olan sınırlar pek çok birey açısından dışlayıcı hissettirmektedir ve bu bağlamda gay ve lezbiyen olan

akademisyenler gelenekselci, anaakım ve asimilasyoncu oldukları için suçlamalara tabi tutulmuşlardır. Sadece merkezi bir konumda olanlara ses olduklarından dolayı eleştirilmişlerdir (Stein ve Plummer, 1994).

Bununla birlikte queer teori 1980'ler ve 1990'lı yıllardaki pek çok kuramsal hareketle de bağdaştırılmıştır. Sosyal bilimler kapsamında yer alan "*toplumsal inşacılık kuramı*" cinsellik ile ilgili queer anlayışları oluşturmada fazlasıyla etki sağlamıştır (Gamson, 1995).

Sosyal İnşacı Yaklaşım (Konstrüktivizm) bakış açısını benimsemiş olan kişiler, özcülerin tam tersine "heteroseksüel" ve benzeri sınıflandırmaların bütün mekanlarda ve zamanlarda aynı olduğundan dolayı belirli kültürlerin ve tarihlerin ürünü olduklarını ifade etmişlerdir (Epstein, 1994).

Bu hususta feminist kuram da toplumsal cinsiyetin sahip olduğu kültürel anlayışların meşru kılınmasında bilimin ve dilin kullanıma aldığı yöntemleri incelemeye alarak kadın kimliğinin geçerliliğini ve meşruluğunu sorgulamaya başlamıştır (Jagose, 2005).

Feminen/maskülen, erkek/kadın ikilikleri ve kimliği ile ilgili feminist sorgulamaların ardından queer akademik çevreler kapsamındaki tartışmalara etki etmiştir. Queer kuramcılar tarafından da benzer bir şekilde anlamın sabit kalmadığını, kişinin toplumsal olan yapılarca yaratıldığını ve bununla birlikte birey tarafından toplumsal yapıların yaratıldığı savını benimseyen postyapısalcılıktan yararlanmışlardır (Namaste, 1994).

Bununla birlikte yapısökümcülüğün ikiliklerine geçerli olmasına karşı çıkmasından ve objektif bir gerçekliği reddetmesine dair olan tutumundan da etkilenmiştir. Queer kuramcılar açısından eşcinsellik ve heteroseksüellik içten gelmekte olan cinsellik tarzlarının bir tanımlayıcısı olmaktansa tarihin belirli olan anlarında meydana gelen ikili toplumsal inşaları yansıtmaktadır (Seidman, 1994).

IV. KADIN BEDENİ VE İKTİDAR İLİŞKİSİ, ERİL TAHAKKÜMÜN YENİDEN İNŞASI

Pierre Bourdieu eril ve dişil beden kavramlarını erkek sisteminin tarihsel çerçevesi içerisinde incelemektedir. Kendisi, özellikle erkek egemenliğinin bilinçdışı yönlerine odaklanarak, etnografik araştırmayı kullanarak toplumun bilişsel yapılarını incelemeyi ilk öneren öncülerden biridir.

Pierre Bourdieu'nun felsefesi teori ve metodolojinin birbirine bağıllığını ve bölünmezliğini vurgulamaktadır. Teori, pratiğin içgüdüsel olduğu gibi yol gösterici bir süreç olarak görülmemelidir. Bourdieu kavramlara faydalarına göre değer verir. Onun sosyolojisi, kapsamlı bir kavram dizisinden ziyade teori ve metodolojinin önermeler ve deneyler yoluyla uygulanmasıyla karakterize edilir (Wacquant, 2003:5; Deer, 2008:200-201).

Erkek egemenliği aile içinde akrabalar üzerindeki otoriteye dayanmaktadır. Erkek egemenliği, iktidarın her alanda sürekli kontrol sağladığı bir sistemdir. Cinsiyet ayrımcılığına yol açan erkek egemenliği bir tür eşitsizliktir.

Eril tahakküm, kontrol alanındaki eril üstünlüğün ve güç dinamiklerinin bir ifadesidir. Bu hakimiyet çeşitli sosyal alanlarda devam etmektedir. Bu ortamda beden kavramı erkek egemenliğinden etkilenmiştir.

Kadının toplumdaki rollerini ve beden algısını etkileyen erkek egemenliği, kadının sembolik olarak yabancılaşmasına yol açmaktadır. Kadınların sembolik yabancılaşmanın nihai seviyesine ulaşması, sosyal çevre bağlamında cinsiyetin etkisini ya artırabilir ya da azaltabilir. Sembolik yabancılaşma ortadan kaldırılamaz (Bourdieu, 2014:88).

Sosyal alanlarda, sosyal kontrol ve sömürüyle ilgili olarak cinsiyetler arasında, eril ve dişil fiziksel niteliklere ve bunların toplumsal rollerine dayanan farklı habitus sınıfları gözlemlenmektedir. Bu temsil, cinsiyet eşitsizliklerini tamamlayıcı ve zıt fiziksel hexies yerine eril ve dişil olarak vurgulayarak tüm faaliyetleri kategorize eder (Bourdieu, 2014:45).

Pierre Bourdieu'nun habitus kavramı oldukça önemlidir. Bu kavramı açıklamanın temel amacı, faaliyetin altında yatan mantığı aydınlatmaktır. Habitus, günlük hayatımızda sosyal aktivitelere katılmamız sonucunda ortaya çıkan davranışları, çok fazla bilinçli düşünmeden otomatik olarak gerçekleştirilen eylemleri ifade eder. Her ne kadar eylemlerimiz bilinçli olarak gerçekleştirilmese de biz aktörler olarak bu sürecin içerisindeyiz. Aristoteles habitus'a teorik olarak yaklaşırken habitus yerine hexis düşüncesini kullanmıştır. Hexis, kişinin doğuştan gelen eğilimini, mülkiyetini, edinimini ve yeteneğini ifade eder. Aristoteles'in yanı sıra Durkheim ve Weber de bu kavramı kullanmışlardır. Mauss, hexis'i hem kolektif hem de bireysel pratik bilincin ürünü olarak tanımlar. Mauss, alışkanlıkların bireysel tercihler veya taklitlerden etkilenmediğini, eğitim tarzları, zevkler, moda gibi toplumsal faktörler tarafından şekillendiğini savunmaktadır (Tatlıcan ve Çeğin, 2010: 305-306).

Bourdieu habitus'u, bir bireyin veya kolektifin geçmiş deneyimlerinin birleşik bir bütünü şekillendirdiği bir dizi kalıcı eğilim olarak tanımlar. Bu sistemdeki sınıflar veya topluluklar düşünce ve eylemlerinde özerklikten yoksundur. Sonuç olarak özgürlük durumları nesnel düzenliliklere uygun olarak tasarlanmaktadır. Habitus, çeşitli ortamlardaki sosyal etkileşimlerimiz ve deneyimlerimizden kaynaklanan sınıf, dil, ırk, sosyal gelenekler ve cinsiyet gibi düşüncelerimizde mevcut olan kalıcı eğilimleri ifade eder. Habitus, sosyal standartların bireyin sosyal çerçeve içerisinde içselleştirilmesidir. Habitus, bireylerin algılama, deneyimleme, düşünme ve eyleme geçme çerçeveleri olarak özümlediği toplumsal kalıpları ifade eder. Bourdieu, eylemlerin toplumsal yapı tarafından şekillendiğini ve her eylemin toplumsal yapının varlığının bir yansıması olduğunu öne sürer. Bourdieu, bireylerin kurduğu sosyal sistem içerisinde sergileyeceği davranışları, öncelikle bu davranışlara vurgu yaparak tasvir etmek için habitus'u kullanmıştır. Kavram, bu faaliyetlerin sosyal çerçeve içindeki rolünü ve failin bakış açısından bireyselliği nasıl ifade ettiğini anlamaya çalışmaktadır (Tekin, 2021: 66).

A. Eril Tahakküm, Güç ve İktidar

Erkeklerle bağdaştırılan güç, modern felsefe kapsamında bilgiyle eklenmektedir. Bacon'un ifadesiyle bütün çağlar boyunca bilginin bir güç

olması, eril tahakkümün parolası olmayı sürdürmektedir. Böylelikle güç ve iktidar arasında kurulan güç, eril tahakkümle birlikte pekişerek mevcudiyetini garantilemektedir. Böylelikle iktidar ve bilgi her yerde bulunmaktadır. Bu bağlamda eril tahakkümün de her yerde bulunduğu ifade edilebilmektedir. Farklı bir ifadeyle eril tahakküm iktidarın bir tekniği olmak üzere kendini devamlı olarak yenilemekte ve kurgulamakta olan bir stratejiler bütünü olarak ifade edilebilmektedir. Erkek iktidarının her alanda hissedilmesi “erkeklik krizi” şeklinde de ifade edilebilmektedir. Söz konusu krizin algılanabilmesi açısından eril tahakküm tarafından iktidar ve gücün ne şekilde kullanıma alındığına açıklama getirmek gerekmektedir.

1. İktidar Kavramı

İktidar olgusu hukukçular, siyaset bilimciler, filozoflar, sosyologlar açısından önem taşıdığı kadar aynı zamanda tartışmalı da olan bir olgudur. Düşünürler tarafından iktidar olgusu; egemenlik ilişkileri ve devlet ile eş değer görülerek açıklanmaya çalışılırken aynı zamanda gündelik yaşamın ve pratiklerin özüne indirgenerek de açıklamalara tabi tutulmaktadır. Toplumsal süreçlerin ve gündelik pratiklerin en temel belirleyicisi konumunda olan iktidar olgusu çok yönlü bir yapıya sahip olduğundan dolayı karmaşıktır ve tanımlaması güçtür. Dahla, iktidar kavramının basit bir şekilde açıklanması için iki kişinin arasında kurulmuş olan ilişkiye ne şekilde yansıdığına değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

“Ali'nin Ahmet üzerindeki iktidarı var dediğimiz zaman gerçekte kastettiğimiz Ali'nin tutum ve davranışlarının Ahmet'in tutum ve davranışlarına neden olduğunu, ya da Ali'nin Ahmet'in davranışını etkilediğini ifade etmektir. Başka bir deyişle, Ahmet'in davranışı, eğer Ali'nin etkisi olmasaydı, ya da başka bir deyişle, onun direncini yıkan iktidarı olmasaydı, farklı bir davranış olabilirdi demek istiyoruz.” İktidar olgusunu etki kavramına başvurarak açıklayan Dahl'a göre; “aralarında bir ilişki bulunan oyuncuların birisi, diğerine, eğer “o” olmasaydı yapamayacakları bir şeyi yaptırabiliyorsa, işte o ilişki etkidir.” (Duverger, 2002: 123).

Söz konusu etkileme gücü temelinde yer alan iktidar istencinde yatmaktadır. Söz konusu istenç, bireylerin arasında kurulmuş olan tüm egemenlik ve otorite

ilişkilerinin temel noktasıdır. Söz konusu istenç ve etkinin neticesinde meydana gelen ilişki çeşidi ise iktidardır. Friedberg ve Crozier'e göre kaynakları veya tipinin, hedeflerinin, meşrulaşma şeklinin, kullanım tekniklerinin ne olduğu fark etmeksizin en genel anlamı ile iktidar; birtakım kişi veya kümeler tarafından bir diğer kümeler veya kişiler üzerinde bırakılan etkiyi anlatmaktadır. İktidar en öncelikli olarak en az iki kişinin var olması gereken bir değiş tokuş ilişkisi olarak ifade edilebilmektedir. İktidar ilişkisinde eşitlik bulunmadığından dolayı değiş tokuş ilişkisinde bir taraf daha avantajlı durumda olmaktadır. Bununla birlikte söz konusu ilişki kapsamında iki tarafında tamamen karlı ya da zararlı olması durumu gelişmemekle birlikte eşitsi bir ilişki kurulmaktadır. Eşit olmayan güç ilişkilerinin bir düzene alınması, söz konusu ilişkilerin kurallandırılması olarak ifade edilebilmektedir. Birtakım kümeler ya da kişilerin farklı kümeler veya kişilerin üzerinde meşru olan bir otorite ile donatılmaları onlara ödüllendirme veya cezalandırma özel yetkisinin tanınması ama bir yandan da benimsenen amaçların başarısı bağlamında, söz konusu yetkileri olan bireylerin kurallara bağımlı hale getirilmesidir (Crozier ve Freidberg, 1997; Akt. Akal, 2005: 49-50).

İktidar kavramı siyaset ile eş tutularak devlet yönetimi kapsamında temel bir olgu olarak değerlendirilmiştir. Ancak iktidar kavramı yalnızca devlet yönetiminin temelinde bulunan bir olgu değildir, günlük ilişkilerin temelinde de bulunan etki alanı fazlasıyla geniş olan bir olgudur. Günümüz koşullarında İktidar olgusu devlet yönetimi ve siyasette farklı bir şekilde olmak üzere tüm toplumlarda bütün ilişkilerin temel noktasında örtük ve açık bir biçimde bulunmaktadır. *“İktidar olgusu devlet örgütlenmesinin çerçevesinde sınırlanmayan ve toplumların tümünde var olan evrensel bir olgudur.”* Weber iktidarı; bir iradenin bir diğerine karşı daha baskın olması olarak ifade etmektedir (Vergin, 2007: 133).

Dolayısıyla iktidar olgusu bir aktörün bir diğerinin üzerinde kurmuş olduğu güce dayanmaktadır. Weber tarafından iktidar kavramı genellikle egemenlik kavramından da destek alınarak açıklanmaktadır. *“Egemenlik (herrschaft), belli içerikteki bir buyruğa (Befehl) boyun eğmeye hazır belli kişilerin bulunması olasılığı demektir, belli bir bireyler kümesi içinde edinilmiş bir alışkanlık sonucu, anında kendiliğinden ve kalıplaşmış biçimde boyun eğmenin görülmesi olasılığına ise sıkı düzen (Disiplin) diyoruz.”* (Weber, 1995: 92).

Elias Canneti tarafından bütün iktidar ilişkilerinin tanrının iktidarı ile benzer olduğu ifade edilmektedir. *“Tanrı’ya inanan herkes sürekli O’nun iktidarı altında olduğuna inanır ve bu iktidarla kendi tarzında uzlaşır.”* (Canneti, 1998: 280).

İnsanlarda gücüne karşı inanç besledikleri iktidarların boyunduruğu altına girmektedirler. Söz konusu egemenler siyasi şahsiyetler olabilecekleri gibi aynı zamanda kurumlar ya da tüzel kişilikler de olabilmektedirler. Hawley tarafından iktidar olgusu dönemin yazarlarından birisinin yapmış olduğu ilginç bir benzetmeyle açıklanmaktadır; *...Fizikte enerji neyse, toplumda da iktidar odur. İktidar her sosyal ortamda görülür; üstelik aynen enerji gibi, farklı biçimlerde karşımıza çıkar. Her sosyal hareket bir iktidar kullanımı, her sosyal ilişki bir iktidar denklemi ve her sosyal grup veya sistem bir iktidar örgütlenmesidir.”* (Gönenç, 2007:48).

Hawley iktidarın tüm ilişkilerin temel noktasında bulunduğunu ve iktidarsız bir sosyal grubun, ilişkinin, sistemin olamayacağını ifade etmektedir. Söz konusu tanımı ile sosyal ilişki kapsamında iktidarın gerekliliği de vurgulamaktadır. Toplum içerisinde farklı şekillerde örgütlenerek de iktidarın türleri nüfuz etmektedir. Martin Marger ve Marvin E. Olsen iktidarı kullanım şekillerine ve özelliklerine göre birbirinden farklı kategorilere ayırmaktadır. Söz konusu iki düşünür de iktidarın kullanıma alınışının toplum içerisindeki fikir ve davranışları yol açıcı ve engelleyici olmak üzere iki farklı yönde etkilemektedir. İktidarın iktidarı bulunmayanların üzerinde kontrol etme amacı ile kullanıma alınması engelleyici iktidar olarak ifade edilmektedir. Bu hususta kontrolcü ve denetleyici bir iktidar anlayışı bulunmaktadır.

İktidar hakkında siyasal ve sosyolojik açıdan çözümlene de bulunan Michel Foucault tarafından iktidar kavramı; *“bir aktörün başka bir aktörün eylemini etkileyecek bir tarzda edimde bulunması”* anlamına gelen bireylerin arasındaki bir ilişki olarak değerlendirilmektedir. Ancak Foucault tarafından iktidarın tanımlamasını yapmanın fazlasıyla zor olduğu belirtilmekle birlikte *“iktidarın ne olduğunu hala bilmiyoruz... Aynı zamanda hem görünür hem görülmez, hem açık hem gizli olan hem her yerde var olan bu anlaşılması zor şeyi, muammayı çözemiyoruz”* ifadelerinde bulunmaktadır (Vergin, 2007. 34-36).

Foucault tarafından iktidar kavramının homojen ve pasif bir egemenlik kavramı, bireyin diğerlerinin üzerinde kurduğu egemenliği şeklinde değerlendirmeye alınmaması gerektiği ifade edilerek iktidarın ona katılanlar ve sahip olmayanların arasında paylaşılmakta olan bir şey olmadığını akılda tutulması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. İktidar, “...şurada ya da burada yeri bilinmez hiçbir zaman, hiçbir zaman birilerinin elinde değildir, hiçbir zaman bir zenginlik ya da bir mal gibi sahiplenmez... İktidar işler. İktidar ağ biçiminde işler ve bu ağ üzerinde bireyler dolaşmakla kalmazlar, sürekli olarak bu iktidara katlanmak ve iktidarı uygulamak durumundadırlar...” (Foucault, 2001: 43).

Foucault’un çalışmalarının odak noktası özünde iktidarın ne olduğundan ya da olmadığından ziyade iktidarın birey ve toplum üzerinde kurduğu etkileri disiplinci, kontrol edici tutumu olarak ifade edilebilmektedir. Ancak iktidarın yalnızca baskıcı, kontrol edici, disiplinci bir yönünün bulunmadığı aynı zamanda da üretici bir tarafının olduğu ifade edilmektedir. İktidar tarafından bir açıdan özneler üretilirken bir taraftan da özneler bastırılmaktadır. Foucault iktidarın özel ve kamusal alanda olmak üzere toplumun her alanında birbirinden farklı şekillerde var olduğunu ifade etmektedir. İktidar devletin temel bir unsuruna ya da hukuki açıdan sürece indirgenememektedir. İnsan ilişkilerinin her noktasında bulunmaktadır. Foucault, iktidarın bedenimizden geçtiğine ve her birimizin bedeninde bulunduğunu ifade etmektedir. “İktidar baskı altına almaktan çok biçim verir, şekillendirir; susmak değil insanların konuşması lazımdır. İnsanların dilinin altında yatanı çıkarır ve bunları disiplin altında tutar. Direnme odaklarının harekete geçmesini önlemez, tam tersine onun hareketlenmesine çalışır, çünkü zaten iktidar ‘bir’ İktidardır. Gizli olan şey konuşulandır ve gizli olduğu yerde kendisinden bahsedilmesini bekleyerek karanlıkta durur ve ne zaman kendisinden bahsedilmeye başlanır, o zaman aydınlığa çıkar ve de kendisinden bahsettirir... İktidar insanları konuşturarak iktidarını yeniden üretir.” (Akay, 2000: 30-31).

Foucault iktidarın yalnızca bir hükümetin elinde bulunduğunu ve bu durumun ordu, polis gibi kurumların aracı olması ile sürdürüldüğünü düşünmenin yaygın olan bir kanı olduğunu ifade etmektedir. Söz konusu tüm kurumlar tarafından devlet veya milletin adına belirli birtakım kararlar alınarak bu kararların tüm bireylere bildirilmesi ve uygulanması, uymayanların da

cezalandırılması amacıyla türlü politikaları meydana getirdiği bilinmektedir. Siyasi iktidar ile bir ilişkisi bulunmuyormuş gibi yakın ilişkisi bulunan bazı kurumların aracı olması ile iktidar uygulanmaktadır (Foucault ve Chomsky, 2005: 44). Bu kapsamda Bourdieu'nün eril tahakküm kavramı Foucault'un disipline edici iktidarıyla ters düşer, çünkü Foucault'a göre bu iktidar hem kadınlara hem erkeklere uygulanmaktadır.

Bununla birlikte Foucault tarafından iktidarın toplumun içerisinde bulunan üniversite, aile gibi kurumlar tarafından da üretildiği belirtilmektedir. Üniversite yalnızca bilgi üretmemektedir. Belirli bir toplumsal sınıfa koruma altına alacak olan, farklı bir toplumsal sınıfa da dışlayan, iktidarı meydana getiren bilgi ve güç de üretmektedir. İktidar aslında devlet aygıtından daha yoğun ve geniş bir şekilde yaygındır. İktidar ilişkileri devletin sahip olduğu sınırları aşmaktadır. Bu durumun sebebi devletin kendi aygıtlarının güçlü olmasına rağmen tüm fiili iktidar ilişkilerinin alanını işgal altında tutacak olan gücünün bulunmamasıdır. Bununla birlikte devletin işleyişinde mevcutta olan iktidar ilişkileri etkili olmaktadır. Ancak dikkate alınması gereken noktalardan birisi de devletin cinselliği, bedeni, akrabalığı, aileyi, bilgiyi, teknolojiyi kuşatmakta olan iktidar ağının karşısında üst yapısal bir konumda bulunuyor olmasıdır. Dolayısıyla devletin iktidarların çok daha üzerinde bulunan bir iktidar olduğunu ifade etmek mümkündür (Foucault, 2005: 73).

İktidar ilişkisi zaman içerisinde değişim gösterebilen, tam tersi bir hal alabilen kalıcılığı bulunmayan bir ilişki tarzıdır. Özgür özneler iktidar ilişkisinin var olabilmesi için mutlaka gereklidir. Bununla birlikte *“eğer iki kişiden biri tamamen ötekinin yönetiminde olur ve onun üzerinde sınırsız ve sonsuz bir şiddet uygulayabileceği bir nesne haline gelirse, burada iktidar ilişkileri olmaz.”* (Canpolat, 2003: 100).

İktidar, özgür iradelerin aracı olması ile özgür iradelerin üstünde kullanıma alınan bir araç olarak ifade edilebilmektedir. Michael Foucault'un iktidar ilişkilerini incelemeye alırken bedeni merkeze alması oldukça önemli bir husustur.

2. İktidarın Psîşik Yapısı

Sosyal ve siyasi yaşam içerisinde ataerkil sistem kendisini somut nitelikte bir güç olmak üzere kendisini edebi ve saltık bir erk formunda sunarak büyük çaplı bir maddi güç olduğunu göstermiştir. Hayata bu denli egemen olan bir üst sistemde yalnızca maddi hayatı biçimlendirilmek ile yetinmemektedir. Bu durumun sebebi iktidarın doğası gereği boşluk kabul etmemekte olan bir mekanizma olmasıdır. Bu yüzden bireylerin kişisel deneyimleri ve ruhsal dünyaları iktidarın müdahale alanına dahil olmaktadır. Bu bağlamda bütün toplumsal oluşumların benimsedikleri ideolojileri yalnızca o toplumun maddi şartlarını yansıtmamaktadır. Aynı zamanda söz konusu toplumda bulunan insanların psikolojik açıdan yapılanmalarını da etkilemektedir. Bu duruma en uygun olan örneklerden birisi de Hitler psikozu şeklinde nitelendirilebilen Alman faşizmi olarak ifade edilebilmektedir. Toplumsal bilinçdışının ideolojik bir mistisizm aracılığıyla ne şekilde manipülasyon altında tutulabildiğini trajik bir şekilde tüm toplum tecrübe edinmiştir. Bu hususta en önemli olan, insanların sahip oldukları psîşik yapılarından dolayı diktayı arzular duruma ne şekilde getirildikleridir.

Reich tarafından toplumsal şartların bireyin temel biyolojik isteklerini karakter yapısı bakımından biçimlendirmesi ile beraber, karakter yapıları tarafından da ideolojiler biçiminde toplumsal yapıyı biçimlendirdiği savunulmuştur:

"Pek çok zümre, ırk, ulus ve inançtan insanlarla yaptığım hekimlik deneyimlerim, "faşizmin" ortalama insanın karakter yapısının salt politik örgütlenmiş ifadesi olduğunu öğretti, bu yapı, ne belirli ırk ya da uluslara ne de partilere bağlı olup uluslararasıdır. Bu karakteristik anlamda "faşizm", makine uygarlığının ve onun mekanik mistik anlayışının otoriter baskı altına aldığı insanın duygusal temel duruşudur" (Reich, 2014: 51).

Aynı zamanda Bertrand Russell' de Reich ile aynı fikri savunmaktadır: *"İktidar aşkı, normal insan tabiatının bir parçasıdır"* (Russell, 1976: 328).

Her ne kadar söz konusu yaklaşım tarzı tedirginlik uyandıran bir indirgeme ve genellemeyi barındırmakta olsa dahi Reich tarafından ideoloji ve iktidar şekillerinin özünde bireylerin irrasyonel tepkilerinin bir toplamı olduğu ifade

edilmektedir. Bununla birlikte Rousseau tarafından, insanların davranışlarını yönlendiren temel ögenin akıldan daha çok tutku ve arzular olduğu belirtilmiştir (Reich, 2014: 51).

Geleneksel yapıya sahip olan otoriter toplumların içerisinde iktidarın meydana getirdiği ideolojik mistisizm aracılığıyla iktidarın mevcudiyetini kolaylıkla perçinleyebilmesi söz konusudur. Bu durumun sebebi; modern toplumsal insanın ve bu bağlamda özellikle de kadının psişik yapısının iktidar korkusu ve iktidar özlemi arasında bulunan çelişki durumundan can bulmasıdır. Hitler tarafından toplum, tahakkümü arzulamakta olan bir kadın şeklinde değerlendirilmiştir ve bu değerlendirmesi bağlamında bu durum daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır;

"Toplum ancak kuvvetli şeyler karşısında eğilebilir. Nasıl ki kadınlar, zayıflara baskı yaptığı halde kuvvetli olanın karşısında diz çöker ise; toplulukta otoriteyi zayıfa tercih eder" (Hitler, 2010:59).

Toplumsal anlamda kurulan söz konusu psişik yapı toplumun özünü ve kadınları sınırlı bir yapıya evirmiştir. Bu bağlamda toplumun birçoğu ve özellikle de kadınlar bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde kozmosun veya tanrının bir lütfü gibi yaşadıkları olumsuzlukları bekleyen bir tutuma sahip olmuşlardır. Toplumun söz konusu haletiruhiyesine bir tepki şeklinde başvurabilen "arzu", genellikle bilincin, ideolojinin, ve çıkar terimlerinin içerisine sinmiş olsa da toplumun sahip olduğu psişik yapı ideolojiden ziyade arzuya tabi bir durumdadır. Guattari ve Deleuze tarafından da belirtildiği üzere insanlar özgürlüklerini arzulamakta oldukları gibi tahakkümü de arzu edebilmektedirler. Bu bağlamda iktidara karşılık sürdürülecek olan politik eylemlerin tamamının arzu düzeyinde gerçekleşmesi gerekmektedir. İnsanların tahakküm altına alınmaya dair besledikleri arzularından kurtulmalarının sağlanması ve iktidar arzusu ve özleminden azat edilebilmeleri ancak bu şekilde mümkün olmaktadır (Newman, 2006:165).

İktidarın mutlak bir hakimiyetinin olması için ideolojilerin geçerli ya da gerçek olması zaruri değildir. Yalnızca boyun eğici olan güçlere, toplumsal güdülere ve tabiiyet arzusuna hitap eden bir durumda olması yeterlidir. Kadının

itaatkar yapısı ve söz konusu iktidar arzusu bağdaştırılarak topluma kadınsı bir nitelik atfedilmiştir.

Bourdieu'nun savunmasına göre bahsi geçen durumun dışıl şekildeki arzulara itham edilen suni biçimde bulunan bir yapıdan meydana geldiği görülmektedir. Bourdieu'nun savunmasına göre eril istek, erotik karakterde bulunan bir tahakküm sağlama ve elde etme isteği; dışıl istekse, eril tahakküme dair bir itaat durumu ve tahakkümün erotik hale gelerek kabullenilmesi durumudur (Bourdieu, 2015: 35).

Bundan dolayı özellikle despot şekilde olan yönetimler içerisinde, iktidar karşısında her mutlak biçimdeki teslimiyet hali kadınsı bir durum şeklinde kabullenilmiştir. Toplum içerisinde itham edilmekte olan bahsi geçen kadınsı taraf, toplum içerisinde bulunan her şekildeki manipülasyon haline, tahakküme ve istismara net şekilde bulunan taraftır. Bu durumun nedeni, kadınsı bir tarafa sahip bulunan kamuoyunun iktidara karşı duruşu, rasyonaliteyle irrasyonalitenin çelişimi tarafınca ortaya konmaktadır. Bu duruma ek olarak bahsi geçen çelişme durumunun kaçınılmaz şekilde kazananı, iktidarın rasyonel biçimde tahakküm aygıtları haline gelmiştir. Bahsi geçen durum, tüm insanlığın halk olarak “*örgütlü siyasal toplum*” haline geçiş aşamasıyla tescillenmiş haldedir. Bu durumun nedeni başlangıcından beri, toplumun sivil haldeki toplum durumuna geçiş aşamasıyla beraber, doğal şekilde varlık gösteren haklarından cayarak siyasi özneler biçimine evrilmesi itibarıyla, ortak biçimde bir kabul haliyle iktidara meşruiyet hali verilerek temelde, doğa kapsamında egemen şekilde bulunan rasyonel şekilde bir müdahale durumuna izin verilmiş olmaktadır. Bahsi geçen izin insanlığın doğa kapsamından toplumsal biçimde yapılanma haline geçiş aşaması adına gerekli şekilde kabullenilse de iktidar kapsamında bulunan pratikleri yalnızca bu durumla kalmamıştır.

Aktarılan tarihsel halin kurucusu şeklinde bulunan erkek, edimleri yoluyla medeniyeti kurarak bilinçli şekilde rasyonel bir varlık durumuna evrilirken, kadın, doğa durumuna minimize edilerek içgüdüsel bir canlı şeklinde bulunmuş ve salt şekilde empirik bilgilere bırakılmıştır. Bu sayede, girift biçimde bulunan iktidar ilişkilerinin inşa edilmesi noktasında dahil bulunmayan kadın, rasyonelliğin kapsamı dışına itilmiş ve içkinlik durumunda bırakılmıştır. Bu şekilde bulunan bir canlının da kendisi üzerinde irade kullanımı

beklenmemektedir. Bu durumun nedeni kadının artık farklı bir iradesi kapsamında bulunmasıdır. Bu durumdan kaynaklı, kadının psişik dünyası içerisinde bulunan eden edilginlik hali kendisini iktidar sahibinin söylemleri karşısında savunmasız hale getirmiştir. Kadının bahsi geçen psişik kapsamdaki zafiyet hali, eril iktidarın kazanımı adına en büyük dayanak halinde varlık göstermektedir. Bundan kaynaklı olarak toplumların kadınısı tarafı “*diktatorya*” tarihi kapsamından her daim zor anlaşılabilir bir alan şeklinde varlık göstermiştir.

Toplumunu meydana getiren öğelerin birçoğu, aynı bir kadın ruhi haleti içerisinde olmaktadır. Bunlar düşünce ve fikirleri, tutumlarından ve uygulamaları haricinde duyguların meydana getirdiği fikirlerden elde etmektedirler. Bahsi geçen fikirler karmaşık yapıda bulunmayıp, oldukça sınırlı ve basittir. Bahsi geçen fikirlerin arasında ince fikirler bulunmamaktadır, yalnızca kin veya sevgi, haksızlık veya hak, yalan veya doğru, olumsuz veya olumlu ifadeler bulunmaktadır (Hitler, 2010: 298-299).

İktidarın meydana getirdiği durumlardan biri olarak, kadınların bağıllık hallerini biçimlendirmek ve isteğin meydana gelişini kısıtlamak, manipüle etmek veya düzenlemek şeklinde bulunsada öznenin dirimsel biçimde bulunan güdüsü şeklinde bulunan “*arzulama arzusu*” hiç olmazsa arzulama halini devam ettirebilmek için kendisini itmekte olan, istismar etmekte olan ve sıklıkla baskılayan her durumu isteme arzusuna sahip bulunabilmektedir. “*Arzulama Arzusunun*” bahsi geçen yönelim hali kişinin kabullenme edimi noktasında bulunan gizli doyumlarını meydana getirmektedir. Fromm’un bu kapsamdaki savunmasına göre kişiler, özerklik kapsamında incelenebilmektedir. Bu durumu nedeni bu gibi kişilerde benlik algısı güçsüzlük, kişisel bazlı önemsizlik, aşağılık kapsamında gelişmiş bulunmasına karşın bahsi geçen kişiler ruh çözümlemesine dahil tutuldukları durumlarda, ne denli bilinç seviyesinde bahsi geçen hislerden kurtulmak isteklerini belirtse de bilinçaltılarında beliren bir kuvvetin kendilerini aşağılık veya önemsizlik hislerine ittiği görülmektedir (Fromm, 1996: 141). Bu durum sonucunda kişiye dışarıdan gibi görünmekte olan kendi kimliğini meydana getiren işleyişler şeklinde bulunduğu görülmektedir.

“*Kadın*” kendi kimliğini meydana getirip bütünleştirmeyi başaran iktidar, “*ben*” ifadesini farklı bağdaştırmalara dahil ederek psişik kapsamdaki direniş

olasılıklarını benimsemeyi kavramıştır. Beden imgesi yoluyla, edilgenlik, özel alan, mit ve kültürle birlikte bağdaştırılmış olan kadının bahsi geçen çeşitli formları, iktidarın normal hale getirici kapsamda bulunan pratiklerine dahil edilerek, toplumsal bilinç içerisinde ideal şekilde bulunan kadın portresi meydana getirilmiştir. Bundan dolayı “*ben*” ifadesiyle bağdaştırılmakta olan bir ürün olarak, isteklerin çözülmesi ve arzuların kalıntısı şeklinde itaat etmeye hazır bir biçimde özerkliğin temsilcisi şekline evrilmiştir (Butler, 2005: 99).

Bu sayede psişik bölgenin fenomenleri görünmez hale getirilerek, her devrimci faaliyet temelinde iktidarın etkileri, parçası veya tahribi şeklinde meydana gelen “*mizanseller bütünü*” şeklinde ifade edilebilmektedir. Kadın temelde iktidara ait bir varlık olarak görülmektedir; fakat bahsi geçen aidiyet durumu ikameyi ortaya koymaktadır ki bu husus itiraf edilemeyecek bağları da içerisinde barındırmaktadır. Bu durumun nedeni bahsi geçen aidiyet bağlarını net biçimde gündeme getirmek, ikame durumunu açıkça ortaya koymaktır ki bu durum aynı anda iktidar sahibinin özne kapsamında meydana getirdiği “*öz köleleştirme*” edimini açıklamak olacaktır. Kadının doğal şeklindeki şuuru, iktidar sahibinin psişik biçimde bulunan güçleri ile doğal bir bağ kurduğu durumda, kadının varlık durumu gittikçe pekiştirilecek ve temelde kendisine bağlı bir varlık şeklinde bulunmaya devam edecektir. Varlığını bu kapsamda bir özerklik kapsamı içerisinde devam ettirmekte olan kadın, bir noktada öz doğrulama sağlayarak bulunduğu şartların kendisinin seçimi şeklinde bulunduğu dair bir yanlıgı meydana getirmektedir. Bu yolla iktidarın tahakküm meydana getirici, düzenleyici ve baskıcı şekilde bulunan somut kuvvetleri karşısında direniş denemelerinde bulunma yönünde gücü kendisinde bulabilmektedir. Ancak kadın yönünde direniş için meydana gelen bahsi geçen motivasyon, bahsi geçen “*kendilik*” bir miktar iktidardan özgür bulunmamaktadır. Bu durumun nedeni “*kadının*” meydana gelebilmesi adına “*madun edilmesi*” gerekli olmaktadır.

Bahsi geçen varlık gösterici “*maduniyet*” ifadesi kadının arzu üretimlerini de biçimlendirerek, bu kapsamda üretilen isteklerini sömürülmeye açık biçime getirmesine sebep olmaktadır. Arzuların en basit şekilde sömürülmeye uygun şekli de hayatta kalma isteğine evrilmiş biçimidir. Yok olma hissindense bir “*madun*” şeklinde hayatta kalmak, tercih haline gelmektedir.

İktidar, psişik biçimdeki kuvvetleri yoluyla cinsel kapsamda bulunan dünyayı düzenlemeye çaba göstermektedir. Bundan kaynaklı olarak cinsel biçimde bedenini hayatın içerisinde madun biçimde bulundurmamak veya yönetimini sağlamak adına libidinal şekildeki arzuların bastırılması ya da bazı zamanlar gündeme gelmesi gerekmektedir. Ancak iktidar, libidinal biçimdeki arzularını açığa çıkarma veya bastırma yoluyla mutlak biçimde engelleyememektedir. İktidar gerekli bulunduğu durumda, libido kendi doğasının aktörü şeklinde bulunmak zorundadır. Bu durumun nedeni iktidarın, düzenleyici kapsamda bulunan pratiklerini kullandığı libidinal biçimdeki arzularına dışsal şekilde bulunma lüksü içerisinde bile sahi olmamaktadır; bu durumun aksi şekilde, iktidar kapsamında bulunan pratikleri libidinal biçimde bir etkinlik olarak bulunduğu oranda düzenleyici olabilmektedir. Bastırılmış olan istekleri, ifade edip patolojikleştirmekte olan iktidar, bu duruma ek olarak istekler kapsamında kışkırtıcı biçimdeki söylemleri üretmektedir. İtkiye minimize edilmiş şekilde bulunan istekler, kontrol ve itiraf bölümü şeklinde üretimine başlanmış olduğu zaman, kendisini üretmekte olan düzenleyici hedefleri aşmaktadır. Psişik biçimdeki dünya kapsamında normalliğini sınıflandırıp kurumsal hale getirme hedefi bulundurmakta olan ceza kanunları, klinik ortamda müdahaleler, kültürel biçimde bulunan normlar ve her şekildeki cinsel söylemler, seksüalite durumunu kategorize ederek kontrol sağlamaya çalışırken, istemsiz şekilde bulunsada isteklerin yayılma şartlarını ve etki kapsamını meydana getirmektedirler.

Arzu politikası, iktidarın sürdürmekte olduğu psişik hayatın merkezini hedeflemekte olan bir direnç faaliyeti bütünü olmaktadır. Bunun yanında Guattari ve Deleuze'nin düşüncesine göre arzu kımıltılarını, göçebe biçimdeki savaş makineleri devam ettirecektir. Söz edilmekte olan savaş makineleri, toplumsal biçimdeki şuur dışının kapsamını devralacak olan istek devrimcileri olmaktadır (Goodchild, 2006: 273). Arzu kapsamında meydana gelen değişimlerle birlikte, kadın oluşu ve bütün çeşitli oluş durumlarını destekleyen istek ve iktidar tarafınca düzenlenmiş olan toplumsal bilinçdışına yıkıcı biçimdeki dengesizlikle saldırmak yoluyla, bütün temsilleri sonlandırmaya ve iktidarı psişiklerini merkezden sarmaya gücü yetmektedir. Bu durumun nedeni toplum şeklinde pratik biçimde uğraşabilmek, arzu ve erkin bilinçdışı seviyelerde varlık gösterebilmesiyle mümkün olmaktadır (Goodchild, 2006: 81).

Bundan kaynaklı olarak toplumsal bilinçdışının, iktidar adına merkez ortaya koyan tahakküm isteğini içerisinde atması adına bir istek devinimine gereksinimi bulunmaktadır. Fakat bundan dolayı toplumun psişik biçimde bulunan yapısı, iktidara bu yönde yetkiyi vermekte olan ve kendisine meşruiyeti vermekte olan bir ilerleme şeklinde bulunmaktan arınabilecektir.

3. Eril Tarihin “Habitus”u Olarak Cinsiyet ve Tahakküm

Kültürü doğadan, evrenseli tikelden, akli bedenden ve hislerden net bir şekilde ayırmakta olan düalist epistemolojik ve ontolojik varsayımlar insan doğasını, bilgisini ve doğayı algılamak amacıyla bildik ve kesin bir çerçeve sunmaktadır (Berktaş, 2018: 10).

R. W. Connell tarafından 1979 yılında yazılmış olan “*Men’s Bodies*” isimli makale ile hegemonik erkeklik kavramı literatüre dahil olmuştur (Connell akt. Kundakçı, 2007: 41).

Gramsci tarafından hegemonya kavramı; zorlama ve rızanın birbirine karışmış olduğu karmaşık bir yol ancak daha çok rızanın düzenlenmeye alınması şeklinde ifade edilmektedir. Egemen olan grup tarafından sosyal hayat içerisinde empoze etmiş olduğu genel ilke ve kaidelere büyük bir çoğunluğun kendi istekleri ile rıza göstermesidir (Akt. Demren, 2007: 22).

Connell tarafından ise Gramsci tarafından ifade edilen hegemonya tanımını daha fazla ileri taşınarak hegemonya kavramı; kültürel süreçlerin ve özel yaşamın örgütlenmesine sızmış olan bir toplumsal güçler oyunu kapsamında kazanılmış olan toplumsal üstünlük olarak tanımlamaya tabi tutulmuştur. Connell tarafından dinsel pratik ve öğretiyeye, ücret yapılarına, kitle iletişim içeriğine, yardım ve vergilendirme politikalarına, ev tasarımına ve benzeri hususlara kök salmış olan üstünlük durumu hegemonya olarak tanımlamaktadır (Connell: 1998:246).

Connell tarafından hegemonya kavramına dair birbirinden farklı iki yanlış anlaşılmanın var olduğu ifade edilmektedir. Söz konusu yanlış anlaşılmalardan ilki, hegemonyanın güce dayalı olduğu üstünlük anlamında olmamakla birlikte, bu durumun güce dayalı olan üstünlük ile bağdaşmayacağı manasının çıkarılmaması gerektiğine dairdir. Dolayısıyla hegemonya ve üstünlüğün birbiri ile uyum içerisinde olduğunu ifade etmektedir. İkinci durum ise hegemonya kavramının mutlak olan kültürel egemenlik tercihlerini yok etmesi anlamını

taşımadığıdır. Connell'ın görüşü bağlamında hegemonya, bir güçler dengesinin içerisinde, diğer bir ifade ile bir oyun sırasında kazanılmış olan üstünlük manasını taşımamaktadır. Diğer gruplar ve örüntüler ikincil konuma taşınmaktadır (Connell, 1998:247).

İkincil konum ise eşcinsel hareketi ve toplumsal cinsiyet çalışmaları bakımından oldukça önemlidir. Kültürün tümüne sirayet etmiş olan hegemonik erkeklik, eşcinselleri veya kadınları yok etmekten ziyade onların varlığı üzerinden heteroseksüel erkeğin gücünü daha fazla belirgin hale getirmektedir. Hegemonik erkeklik tarafından farklı erkekliklere yönelik sunulmakta olan rol kalıpları belirli varsayımlara dayanmaktadır. Söz konusu varsayımlar erkekliği ifade ederken kullanıma alınan sıfatlardan pek de farklı olmamaktadır. Benke tarafından hegemonik erkekliğin varsayımları şu şekilde ifade edilmektedir:

- Kadın ve erkek doğuştan farklıdır.
- Kadınlar tarafından ilgilenilmekte olan aktiviteler ile erkeklerin de ilgilenmesi, erkekler açısından küçük düşürücü bir durumdur.
- Gerçek erkek, kadına karşı üstündür.
- Erkeklik modellerine uygun bir şekilde yaşamayan erkeklere karşı üstündür.
- Erkekler, duygusal yanlarını ve hislerini açığa çıkarmamalıdır.
- Sertlik ve hakimiyet, erkeklerin kimlikleri kapsamında merkezi bir rol oynamaktadır.
- Seks, zevk almak veya ilişkiye dair bir şey olmaktan ziyade daha çok erkekliğini ve iktidarını kanıtlama aracıdır (Akt. Kundakcı, 2007: 42)

Aynı zamanda Connell tarafından hegemonik erkeklik olgusunun kadınlarla alakalı olduğu kadar, ikincil konuma itilmiş olan türlü erkeklik şekilleriyle de alakalı olduğunu ve onunla inşa edilmiş olduğu ifade edilmektedir (Connell, 1998: 246-248).

Bununla birlikte toplum içerisindeki tüm kadınlık şekillerinin kadınların erkeklere bütünüyle tabi kılınması ile inşa edilmiş olduğunu ifade etmektedir. Erkeklerde söz konusu olduğu gibi, kadınlar arasında bulunan hegemonik

kadınlıktan ne sebeple bahsedilemeyecek olduğunu üç madde üzerinden açıklamaktadır;

- Toplumsal iktidar erkekler arasında toplanmış durumdadır. Bu yüzden, kadınların diğer kadınların üzerinde kurumsallaşmış olan bir iktidar kurabilmeleri açısından oldukça sınırlandırılmış bir alan kalmaktadır.
- Kadınlığın toplumsal inşasında diğer cinsiyet üzerinde egemenlik kurma bağlamında hegemonik bir şekilde örgütlenme yer almamaktadır. İktidar, saldırganlık, otorite gibi olgular erkeklikte söz konusu olduğu gibi, kadınlıkta tematikleştirilememektedir.
- Hegemonik erkekliğin, diğer erkeklikleri olumsuzlaştırma mecburiyetinden dolayı, diğer kadınlıkları olumsuzlaştırmak ya da tabi kılmak amacıyla kadınların arasında hiçbir baskı bulunmamaktadır (Connell, 1998:250).

Connell, hegemonik erkeklik ve ön plana çıkarılmış olan kadınlığın arasında bulunan bir uyumun olduğunu düşünmektedir. Söz konusu uyum ile ifade edilmek istenen şey ise, erkeklerin kadınlar üzerinde bulunan egemenliğini kurumlaştırmakta olan pratiklerin korunması durumudur. Connell tarafından kadınların kendilerini, hem hegemonik erkeklerin hem de hegemonik olmayan erkeklerin baskısı ve tehdidi altında hissetmekte oldukları belirtilmektedir (1998:249).

Eril tahakküm ise cinsiyete söz konusu çerçeveden bakarak, cinsiyeti kadın ve erkek olarak değerlendirmektedir. Söz konusu değerlendirme bağlamında epistemolojinin ve ontolojinin yaratımı, eril düşünce ile birlikte kurgulanmaktadır. Eril düşünce kapsamında en temel olarak kabul edilen algı cinsiyetin kadın veya erkek olması varsayımını sürdürmesidir. Söz konusu kabulün neticesinde kadın ve erkek şeklinde bölünen ontoloji “heteroseksüel” normlar ile kodlanır ve bu şekilde pekiştirilir (Direk, 2018: 17).

Bourdieu tarafından, cinsiyet bir “habitus” şeklinde toplumsal inşanın daha görünür kılınması olarak ifade edilmektedir. “Habitus”, kabullenme veya toplumsallaştırma sürecini belirtmenin çok daha ötesine giderek toplumsal cinsiyetler ve sınıflar arasındaki güç ilişkilerinin sürdürülme ve yaratılma biçimine açıklama getiren bir kavramdır. Aynı zamanda Bourdieu tarafından

toplumsal sınıflar ve cinsiyetlerin arasında gerçekleşmekte olan güç ilişkileri, sembolik şiddet olarak tanımlanmaktadır (Hıdır, 2015: 38).

Sembolik güç, direkt olarak bir fiziksel güç olmaksızın bedenlerin üzerinde uygulanmakta olan ve büyümlü bir güç şeklinde betimlenebildiğinden dolayı genellikle hissedilmemekte ve görülmemektedir. Bu yüzden sembolik güç kendisine maruz kalanların desteğı ve yardımı olmadan hayata aktarılamamaktadır. Farklı bir ifade ile erkeklerin yaradılışında, eşcinseller, kadınlar ve muhalif erkekler tarafından eril tahakküm devam ettirilmektedir. Böylelikle;

Hükmedenlerle hükmedilenler arasındaki büyümlü sınırın tanınma ve kabullenilmesine yönelik pratik edimler, sembolik gücün büyümlü tarafından tetiklenir; hükmedilenler de, dayatılan sınırlamaları zımnen kabullenmek suretiyle kendilerine uygulanan tahakküme çoğı zaman bilmeden, kimi zaman da istemeden katkıda bulunurlar. (Hıdır, 2015: 55).

Bu bağlamda eril tahakküm bir habitus olmakla birlikte hükmedenlerin hükmedilenlere uyguladıkları ilk tahakküm alanıdır. Eril tahakküm bir düşünce olmakla birlikte tarihin içerisinde yer alan ve en bilindik olan düşünme geleneğı olarak ifade edilebilmektedir. Eril düşüncenin baskısının farklı bir alanı ise, bedene odaklanmaktadır. Akılla bağdaşan erkekliğin karşısında konumlanmakta olan kadın bedeni denetlenemeyen, dizginlenemeyen akışkanlığı gerekçe olarak sunularak tahakküme meşruluk atfedilmeye çalışılmıştır.

4. Simgesel Bir Gösterim Olarak Bedenin Tahakkümü

Beden sembolik olan gücün kendini göstermekte olduğı işaretlerin bir alanı şeklinde konumlanmaktadır. Farklı bir ifadeyle beden tahakkümün üstünde uygulanmakta olduğı bir nesne şeklinde işlev görmektedir. Bedenin arka kısmı cinsel açıdan bir farklılık göstermediğinden dolayı potansiyel açıdan dişil yani boyun eğen bölüm olurken ön kısmı ise cinsiyet farklılığının yeri olarak ifade edilebilmektedir (Bourdieu, 2015: 30).

Bedenin biyolojik niteliklerinden hareketle gerçekleştirilen bu ayırım, biyolojik olanın üstün olmasının dolayısıyla yine kadına nazaran erkeğin toplumsal bir üstünlük sağlamasının meşru kılınmasına kanıt niteliğinde gösterilmektedir. Bourdieu tarafından söz konusu üstünlüğün ilk nedeninin,

penisin iki yumurtanın üstünden kuluçkaya yatmakta olan tek erkek (insan) olduğu ifade edilmektedir (Bourdieu, 2015: 24).

Erkeğin sahip olduğu penisi yani tek olan ile yumurtaların yani çift olanın üstünde hakimiyet kurması kadının üzerine erkeğin çıkmasıyla ilk hakimiyetini kurması, cinsellik uygulaması olarak ifade edilmektedir.

Bu yüzden bir tahakküm ilişkisi şeklinde cinsel ilişkinin belirmesinin sebebi, aktif konumda olan erkek ve pasif konumda kalan kadın arasında bulunan temel ayrımın doğal olması gerekçesiyle cinsel farkın oluşturulması meşru kılınmak istenmektedir. Kadının sahip olduğu cinsel organı, bedenin içinde saklanmış bir konumda olduğundan dolayı bir hazine gibi betimlenmektedir. Erkek cinsiyetinin sahip olduğu cinsel organ ise bedenin bütünü kapsamında değerlendirildiğinde sergilenmekte olan bir resim gibi dışa vurulmuştur. Erkeğin sahip olduğu cinsellik hakkının, hedeflerinden birisi de kadının bedeninde saklanmış olan hazineyi bulmaktır. Bu bağlamda, kadının vücudu disiplin altına alınabilecek bir olgu olarak erotik bir biçimde sunulduğundan dolayı potansiyel bir tehlike ve fetih aracı olarak aynı zamanda da bir meta şeklinde olmak üzere kadının Özü söz konusu temalar sınırında tasarlamaya alınmaktadır (Kaylı, 2011: 35).

Cinsler arasındaki bölünme burada “şeylerin düzenine dahil”miş gibi görülür, tıpkı kimi zaman normal, doğal, hatta kaçınılmaz olan hakkında konuşurken söylediğimiz gibi; aynı anda hem, nesnelleştirilmiş haliyle, şeylerde (örneğin tüm kısımları “cinsiyetlendirilmiş” olan evde), tüm toplumsal dünyada, hem de bedene gömülü haliyle bedenlerde, eyleyicilerin habituslarında mevcuttur (Bourdieu, 2015: 21).

Cinsiyetlendirilmiş bir şekilde kurgulanmış olan bütün habitusun bir neticesi olmak üzere, kadın bedeni ilk kez cinsel ilişki aracılığıyla erkeğin sahip olduğu cinsellik hakkını kullanıma almasıyla birlikte iki kişinin arasında başlamaktadır. Erkeğin kadına uyguladığı özel alanın bir kısmı olan cinsellik kamusal alan içerisinde özel alanda olduğu gibi beden üzerinden kurulmaktadır. Bu durumda kadının bedeni erkeğin sahip olduğu gücü kullanıma alarak iktidar sağladığından dolayı ve aynı bedenin üstünde disiplin yöntemlerini kullanmasıyla tasarruf sağlamayı sahip olduğu bir hak olarak kendisine tanıdığı bir nesne

şeklinde görülmektedir. Kadın bedeni ile ilgili eril tahakkümün kamusal açıdan kavrayışı ufalmada, kamburlaşma da ve boyun eğmede kendisini göstermektedir. Farklı bir ifadeyle kadın bedeni erkeğin sahip oldu büyük beden karşısında nedenli küçülür ve kamburlarırsa estetik açıdan bir standart olarak kamusal alan kapsamında o kadar kabul görmektedir. Bu yüzden büyük bir kadının bedeni her zaman saklanması gerekli olan bir meta şeklinde edilmektedir. Bu durumun sebebi kadının bedeninin büyük olmasının da bir övünç değil utanç kaynağı olarak algılanmasıdır. Utanılmakta olan bedeni disiplin altına almanın en kolay yöntemi ise Bourdieu tarafından da ifade edildiği gibi kadının bedeninin kıyafetler ile kamusal alana karşılık kapatılmasıdır;

Kadınlar bir tür görünmez hapis içerisine kapatılmıştır (başörtüsü bunun sadece görünen kısmıdır); bu kuşatma onların bedensel hareketleri ve yer değiştirmeleri için ayrılan alanları kısıtlar, buna mukabil erkekler bedenleriyle daha fazla mekân kaplar, özellikle de kamusal alanlarda. Bu sembolik hapis pratik olarak kıyafetle sağlanır; eski zamanlarda daha da belirgin olduğu üzere, kıyafet, bir yandan bedeni saklarken, diğer yandan da onu sürekli olarak terbiyeye çağırır (Bourdieu, 2015: 43).

Kadın bedeninin kapatılması, kadını bedeniyle ve onun üzerinde hüküm kuran erkeği farklı erkeklerden ayırtmak amacıyla sınırlamaktadır. Bourdieu tarafından söz konusu sınırlamaların farklı bir pratik neticesi olan, etik alana da yansımakta olduğuna işaret etmektedir.

Kadına konulmuş olan yasaklar, kadını yalnızca sosyal hayat içerisinde aktif olmaktan alıkoymakla kalmayarak kadının sadece evin içerisine hapsolmesine yol açmış, sevgiyi ve cinselliği ne şekilde yaşayarak, nasıl ifade etmesi gerektiğini de belirli kalıplara sokmuştur. Kadınların “ev kadınlığı”, “annelik” ve “iş kadınlığı” rollerinin tartışma konusu olması, toplum içerisindeki yerinin nasıl olması gerektiğine dair kurallar koyulması bu durumun göstergelerindedir.

Geleneksel toplumlar içerisinde annelik başlığı altında kadınlara doğuştan atfedilmiş bir doğal güdünün bulunduğu öne sürülmektedir. Anneliğin bir tarihi bulunmaktadır. Elisabeth Badinter tarafından soylu kadınların annelik olgusunu reddedilerinin temelinde özgürlük düşüncesinin yatmakta olduğu, bir çocuğun

kendilerine engel olmasını istemeyerek birikim ve kültürlerini daha fazla geliştirme hedefini güdümledikleri ifade edilmektedir. 18. yüzyılın son dönemlerinde ise bu hususta yeni bir ideolojik inşa oluşmuştur. Bu bağlamda yeni bir kadın tipi meydana getirilmiştir. Söz konusu kadın tipi ise iyi bir anne olarak oluşturulmuştur. Bu bağlamda anne sevgisi yüceltilmektedir. Söz konusu yüceltmeden de anlaşılacağı üzere baskı mekanizmaları kendisini yalnızca şiddet ile yansıtmamaktadır. Bu şekilde yapılan bir yüceltme de kadın bedeninin üzerinde bir baskı unsurudur. 19. yüzyıl itibarıyla feministler, anneliğin hükümet tarafından güvence altına alınmasının gerekli olduğu fikrini ortaya atmışlardır. Feministlerin söz konusu yaklaşımları ile anneliğin bir pranga haline evirilmemesi bağlamında annelerin haklarını yasal zeminde güvence altına almak hedeflenirken aslında anneliği yüceltmişlerdir. Bu doğrultuda “*Anneci feminizm*” anlayışı meydana gelmiştir. Söz konusu anlayış kapsamında en temel hedef anneliğin ve kadınların ev içerisinde verdikleri emeklerinin de bir maddi bir karşılığı hak ettiğini savunmaktır. Bu açıdan feministler tarafından anneliğin koruma altına alınmasında ve yasalar kapsamında anneliği korumakta olan maddelerin bulunmasında oldukça önemli bir rol oynamışlardır. 1967 yılında türlü doğum kontrol yöntemlerine ulaşımın kolaylaştırılması ile birlikte kadınlar annelik hususunda daha fazla özgürlük kazanmışlardır. 1975 yılında ise çocuk aldırmanın önündeki engeller kaldırılmıştır. Böylelikle kadının bedeninin kendisine ait olduğu ve bedeni hakkında kararları sadece kendisinin alabileceği anlayışına ışık tutulmuştur (Hirata vd., 2015: 42).

Radikal feministler tarafından da erkekler tarafından anneliğin kadınların boyunlarına takılmış olan farklı bir baskı mekanizması olduğu görüşü benimsenirken bir diğer yandan da anneliğin fazlasıyla değerli olduğu görüşü benimsenmiştir (Butler, 2018: 153).

James W. Messerschmidt tarafından cinsellik ve güç ile ilgili yapılan tespitler söz konusu görüşü destekleyen bir tutuma sahiptir; “*İktidar, biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsel ilişkilerin önemli bir yapısal özelliğidir. Kadınlar ve erkekler arasındaki sosyal olarak yapılandırılmış güç ilişkileri, tarihsel olarak biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsel tercih temelinde inşa edilir. Başka bir deyişle, belirli bağlamlarda, bazı erkekler ve bazı kadınlar, diğer erkekler veya kadınlardan daha fazla güce sahiptir; bazı cinsiyetler diğer*

cinsiyetlerden daha fazla güce sahiptir; bazı cinselliklerin diğer cinselliklerden daha fazla gücü vardır ve güç kullanmayla, biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsellik yapma kapasitesi, çoğunlukla, birinin biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyetle yapılandırılmış güç ilişkilerindeki yerinin bir yansımasıdır” (Messerschmidt, 2019).

Mevcut sosyal sistemin içerisinde dayatılmakta olan rollerin haricinde bir tutum sergileyen kadınlar ise zorlayıcı bir yaşam ile mücadele vermeye mecbur bırakılmışlardır. Dayatılan bu tutumlar arasında klişeleşmiş olan üçleme “*Azize, Anne, Fahişe*” ile birlikte anılması ise kadına yalnızca bu çapta bir özgürlük alanının tanındığını yansıtmaktadır. “*Azize, Anne, Fahişe*” üçlemesinin kaynağının Demosthenes olduğunu ifade etmek mümkündür. Foucault tarafından alıntılanmış olan ve Demosthenes’e ait olduğu ifade edilen “*Neera’ya Karşı*” isimli savunmanın sonunda yer alan sözlerle birlikte kadınlarda aranmakta olan özellikler üç farklı kadın üzerinden şu şekilde sıralamıştır: “*Haz için hafifmeşrep kadınlara fahişelere, günlük bakımınız için metreslere, yasal soyumuz ve yuvamızın sadık bir bekçisi olması için karılara sahibiz*” (Foucault, 2015).

Ghislane Paris tarafından gerçekleştirilen “*Cinselliğin Önemi*” (2013) çalışmasında nesneleştirilmiş olan kadının sahibi erkek olarak ifade edilmiştir. Paris, “*her şeyden önce kadınlar uzun zaman erkeklere aitti. Genç kızlar ya babalarının ya da kocalarının otoritesi altındaydı. Onlar aileler ve farklı klanlar arasında bir değişim nesnesiydiler. Onlara sahip olmak güç ve istikrar kaynağı anlamına geliyordu. Bu başlangıç noktalarına dönmek, bugün artık bunlar çok uzakta kalsa da bizdeki reaksiyonlarını anlamak için önemli*” (Paris, 2013).

Bu bağlamda bekâret tabusu ve konusu da değinilmesi gereken bir husustur. Ebru Pektaş tarafından kaleme alınan “*Cinsellik, Şiddet, Emek*” (2017) isimli çalışması kapsamında bu konu şu şekilde ifade edilmiştir; “*Bekâret tabusu, kadını mülk edinmeye dayalı sınıflı ataerkil toplumlar boyunca çeşitli biçimde olagelmıştır. Sözgelimi, kadının bekâreti, Antik dünyada çok önemli bir öğeydi. Bakire kadına tecavüz, erkeğin (baba) malına zarar vermek olarak görülür ve başlık parası gibi ekonomik kimi yaptırımlara gidilirdi*” (Pektaş, 2017).

Cinsellik olgusu kapsamında da hangi cinsin nerede duracak olduğu toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında belirlenmiştir. Toplumsal cinsiyet

tarafından cinsellik kapsamında kadın pasif olarak değerlendirilmiştir. Bir baskı mekanizması tarafından kadının bekareti kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Bekaret hususunda kadına karşı bu şekilde bir tutum sergilenirken erkeğe karşı ise bekaretini kaybetmemiş olmak bir utanç kaynağı, kaybetmiş olmak ise övünç kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu durum erkeğe dünyaya geldiği ilk an itibariyle bir iktidar alanı meydana getirmektedir. Bu iktidar aile içerisinde topluma dek tüm birimlere yerleşim sağlamış olan köklü bir alandır. Bu bağlamda “Güçlü Erkek” imajı kurulmaktadır ve erkek tarafından kadının bekaretini elde etme düşüncesi bir güç olarak hissedilir. Toplumsal cinsiyet rollerinin fazlasıyla belirgin ve baskın olduğu toplumlar içerisinde kadınlar açısından bu şekilde bir durum asla mümkün olamamaktadır. Bu toplumlar içerisinde kadınların bekareti, cinselliği konuşmaları baskılanmış ve ayıp olarak değerlendirilmiştir. Türk toplumu içerisinde kırmızı kuşak bekaretin bir teslimi olarak ifade edilmektedir. Bu sayede kadının bekareti hakkında tüm çevreye bilgi verilmiş olur ve bu durum bir övünç kaynağı olarak görülür. Pierre Bourdieu tarafından kuşak ile kadın bedeninin kapalılığının temsil edildiği ve aynı zamanda kuşağın üst beden ile alt beden ayrıştırıcısı olduğu ifade edilmektedir. Bu sayede vajinayı korumakta olan kutsal nitelikli bir bariyer görevi üstlenir. Bekaretini koruyarak kendisini evlenecek olan adama saklamakta olan kadın, kendisini sakladığı adama bir iktidar sunmuş olur. Bu durum bir erkek bakış açısı olmakla birlikte topluma eril tahakküm tarafından dayatılmış olan hareketler bütünüdür. Kadın tarafından söz konusu bakış açısına boyun eğilmeye devam edildikçe bu bakış açısı da sürdürülecektir (Altınay, 2002).

Antik Yunan Dönemi incelemeye alındığında ise erk gücünün ikircikli kavramı kendisini adeta ifşalamaktadır. Çok Tanrılı dinlerin hüküm sürmekte olduğu söz konusu dönemde, kadına karşı düşmanca bir tutum sürdürülmüş, resmi eş olarak ifade edilen kadın eve hapsedilmiştir. Antik Yunan Dönemi’nde de kadının toplum içerisinde saygınlık atfeden bir konumu bulunmamıştır. Özellikle de resmi olan eşin siyasi ve hukuki hakkı çok fazla sınırlandırılmıştır. Eş görevinde olan kadından beklenmekte olan ve en fazla sorumluluk taşıyan durum, yasal varisleri doğurmaktır. Söz konusu dönem içerisinde de geçerli kabul edilebilecek ve birbirinden farklı zaman dilimleri içerisinde yaşanan ideolojik kırılmalar bağlamında da kadının doğum yapma dolayısıyla can verme gücü

elinden alınarak kutsallıktan men edilmiştir. Dolayısıyla ikincil konuma getirilmiştir. Bu bakımdan eş, yalnızca erkeğin yasal varisini dünyaya getiren olma konumundan daha ileriye gidememiştir (Yıldırım Koyuncu, 2015).

Dolayısıyla Antik Yunan'da kadın bir beden olarak görülmüş, sosyal yaşama dahil edilmemiş ve evde bekleyen eş olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu dönemde öne çıkan hetairailer ile sempozyumlarda karşılaşan erkekler ise onlarla tanışır ve sohbet ederlerdi. Bu sırada eşleri evde bekleyerek erkeğin sosyal hayatına dahil edilmezdi. Demosthenes (M.Ö.384-322) tarafından yaşadığı dönemin genel bakış açısı *“Erotik arzularımız için fahişeleri, günlük kullanım için beraber yaşadıklarımızı, sadık bir kadın ve yasal döl için eşlerimizi alıyoruz”* (Şahin, 2013) ifadeleri ile açıkça belirtilmiştir. Milattan Önce 4 yy içerisinde Atinalı Demosthenes tarafından hetairailerin keyiflerini yerine getirmek, gereksinimlerini karşılamak, eşlerinin ise yalnızca yasal mirascı olanı doğurmak üzere oldukları ifade edilmektedir (Dolby, 2014).

Nickie Roberts tarafından ise; *“Bu kadınlar arasında en ünlüleri ve en çok saygı görenleri hetairae’ ydi (sözcük anlamı erkeklere eşlik edenler). Bunlar Antik Yunan’ın güzellikleri ve sevişmedeki ustalıklarıyla olduğu kadar, zekâlarıyla da nam salan seçkin fahişeleriydi. Bu kibar fahişelerin yüzyıllar boyunca tarihçilerin ilgisini çekmesine şaşırılmamak gerekir: Serbest ve lüks yaşamları evli kadınların yalnızlık ve unutulmuşluğuna daha büyük bir zıtlık oluşturamazdı”* ifadelerinde bulunulmuştur (Roberts, 1998).

Kadının ev içerisine hapsedilmesi, yaşamsal faaliyetlerin devamı için gerekli olan ev işlerinin gerçekleştirilmesinde bir aracı olarak görülmesi, varis doğuran ve erkeklerin cinsel ihtiyaçlarının karşılanması için bir beden, aracı olarak değerlendirilmesi geçmiş toplumlardan günümüze dek gelmiş olan eril tahakkümün ve ataerkil yapının sonuçlarıdır. Kadının ev işlerinde olduğu kadar toplumsal hayat içerisinde kamu düzeninde iş hayatında da aktif olmasının mümkün olmasından sonra da bu durum kadınların hem bir iş yerinde hem de ev işlerinde çalışması olarak temellenmiştir. Ev işleri her zaman kadın işi olarak değerlendirilmiştir. Oysa ki yaşamsal aktivitelerin ve temel gereksinimlerin sürdürülebilmesi için gerçekleştirilmesi gereken ev işleri hem erkeğin hem de kadının sorumluluğunda olması gerekmektedir. Ev işlerinin oldukça yorucu ve zaman alıcı olduğu bir çok araştırma verileri sonucunda da kanıtlanmış olan bir

durumdur. Kadınlar ev işlerinden sorumlu görülerek eve mahkum edilmektedirler. Ev işleri cinsiyet fark etmeksizin her bireyin hayatını idame ettirebilmesi için yapması gereken işlerdir.

5. Soyluluğun ve Erdemin Göstergesi Olarak Eril Tahakküm

Eril tahakküm, iktidar, güç, akıl, tahakkümle belirtilmektedir ve erdem sahibi olan bir erkeğin soyluluğu olarak değerlendirilmektedir. Farklı bir ifade ile politikayı, ontolojiyi, epistemolojiyi tesis etmekte olan eril akıl tarafından etikte inşa edilmiştir. Bu durumda Bourdieu tarafından da belirtildiği üzere etik, erkeklikle belirtilmektedir. Bu yüzden erkelik etik boyutunun kapsamında olmak üzere erdem, er, şeref konusunun özü olmak üzere şerefin arttırılmasının ve korumaya alınmasının esası şeklinde fiziksel erillikten ayrıştırılmaz bir durumdadır (Bourdieu, 2015: 23).

Bununla birlikte cinsel gücün zaferi bir defa daha yaratma edimini kullanıma alarak dişi ahlakını meydana getirmektedir. Söz konusu ahlak ise erkeklerin kendi kendilerini yüceltmeleri ile kadınların da erkekler ve kendileri tarafından yerilmeye maruz kalmalarıyla tanımlanmaktadır. Dişi ahlak, kadın bedeninin fiziki olarak küçültülerek estetize edilmesinde söz konusu olduğu gibi kendisini kamusal alan içerisinde de yok saymayı sürdüren ahlaki pratikler aracılığıyla eril tahakkümü daha fazla pekiştirmektedir.

Platon tarafından da Bourdieu'nun da ifade ettiği üzere kadınsılığın ve kadın bedeninin karşısında konumlanmakta olan bir konu olan erdem ve ahlak meselesi, dişil ve eril olanın karşıtlığında kurulmaktadır. Platon tarafından Phaidros diyalogu kapsamında erkeksi olan kadınlar önem taşıyan herhangi bir durum karşısında özlerinde bulunan kadınsılıklarından dolayı, bireyin kendisine zarar verecek konumda olan rakipten daha fazla korku vermektedirler. Farklı bir ifade ile, erkelik üzerinde zedeleyici olabilecek nitelikteki kadınsı davranışlar en fazla erkeklerin sahip olduğu erkeksiliğine zarar vermektedir. Bu nedenle, bir erkek tarafından kadınsı bir şekilde tavır sergilenmesi kabul edilebilir bir durum değildir. Söz konusu kabullenme, erkelik düşünce yapısının bilinçaltında barındırmakta olduğu en büyük korku olarak ifade edilebilmektedir. Platon Phaidros diyalogu kapsamında ruhun dizginlenmesi mümkün olan kısmını

kadınsılığa benzetmektedir ve söz konusu kısmı at metaforu kullanıma alarak açıklamaktadır;

Çok hırçındır, kırıp dökmeye, kendini göstermeye pek düşkündür. İri kıllara bürünmüş kulakları sağırdır, ucu sivri kamçının sesinin bile zor duyar. Arabacı âşık olunmaya değer birini görüp de bütün ruhuna bir sıcaklık yayıldığıнын sezdiği ve içinde istek gıcıklamaları duyduğu zaman, yumuşak başlı at, her zamanki gibi gene edebini muhafaza eder ve sevgilinin üstüne atılmamak için kendini tutar. Fakat arabacının kamçısına da övendiresine de kulak asmayan öteki at şiddetli bir çıkışla ileri atılır, eşine ve arabacıya olmadık sıkıntılar verir, onları bu gence doğru yönelmeye, ona aşk hazlarının tatlılığından bahsetmeye zorlar (Platon, 1943: 62-63).

Platon tarafından ruhun bedenden daha önce yaratıldığı ifade edilmektedir. Söz konusu yaradılışın pratik açıdan değerlendirilmesi ise beden ruha karşılık itaat etmesiyle neticelenmektedir. Ruh ebedi olana ten ise geçici olana işaret ettiğinden dolayı ölüm sonucunda bozulmaya uğrayacak olan bedenin karşısında konumlanmakta olan ruh, özünde taşıdığı dizginlenmiş olan hislerin bir göstergesi olan erdemlerin aracı olması ile soylulaştırılmaktadır. Bu yüzden dişil ve eril şeklinde ilişkisel cinsiyetler bağlamında düzenlemeye alınmış olan söz konusu dünya görüşü bağlamında erkekliğin, eril açıdan şeref hususunun bir sembolü olmak üzere kurulan fallus meydana gelmektedir. Biyolojik açıdan vücutların arasında bulunan fark ise cinsiyetlerin arasında yer alan farklılığın nesnel tabanı olmak üzere hiyerarşize edilen iki farklı toplumsal öz gibi kurulan cinsler manasında meydana getirmektedir (Bourdieu, 2015: 37).

Böylelikle eril tahakküm tarafından biyolojik, toplumsal ve kültürel açıları bulunan cinsiyet ve cinsellik kaderleştirilmektedir. Bu sayede, toplumsal, kültürel, politik, biyolojik açıdan öğretilmekte olan erkek üstünlüğünün, iktidarının değiştirilemez ve aşılabilir bir şekilde bilinçaltı ve bilinç düzeyinde algılanmasına yol açmaktadır. Kurulan bu algı, eril tahakkümün etkisi hafiflemiş olsa dahi hala daha ne sebeple yok edilememiş olduğunun en temel göstergesidir. Bu durumun sebebi düşünce alışkanlıklarının tarihsel açıdan eril olmasıdır (Bourdieu, 2015: 37-38).

B. Beden

1. Kadın Bedeni

Tarihin en eski dönemlerinden itibaren kadın bedeninin kontrol altına alınmaya çalışarak, öncelikle de beden üzerindeki cinsiyet faktörü olarak kadının konumlandırılmış olması kaçınılmaz bir gerçektir. İnsan vücudunun dışın olanla çağrıştırılması ataerkil düşünce içerisinde eril olana zıt bir şekilde karşılaşılan bütün ikincil nitelikteki kavramlar ile bağdaşım alanına uzanan bir geçmişe sahiptir. Beden, kadınla bağdaştırılırken bununla birlikte cinselliğe ve arzulara dair atıflarda kadın ile bütünleşir. Rönesans zamanında bireyin aklını karıştıran beden şeklinde kabul edilen kadın, ‘günahkarın bedeni’ şeklinde belirtilirken, reform hareketi karşıtı Barok zamanında beden üzerinde ‘ruhun iğrenç giysisi’ açıklaması ile birlikte görülmektedir. Bu durumda etin var olması ile karıştırılan vücut, cinsel bir isteğin ana teması hatta bunun dışında etin dürtüsü şeklinde ön görülmektedir (Akay, 2009: 5).

Fikirlerin ana nedeni ise, ana kısımda bu görüşe sahip dinsel düşüncelere uzanmaktadır. Tek tanrılı dinler şeklinde ifade edilen İslamiyet, Yahudilik ya da Hristiyanlıktaki mevcut olan ve kutsal sayılan metinler buldukları sosyal çevrede kendilerini çerçeveleyen ataerkil şartların tesiri ile biçimlenmiştir. Tek bir tanrıya inanmakta olan belirtilen bu üç din, kadının ikinciliğine inanarak bedeni üzerindeki kontrolleri meşru bir neden olarak saymaktadır. (Berktaş, 2000: 212).

Kadın vücudunun kontrol altında tutulması ve bunun meşru görülmesi ise, yüceliğin erkeğe verilmesi ile birlikte kadının aşağıya çekilmesiyle meydana gelmektedir. Bu üç dinin görüşlerine göre, kadın vücudunun günahkâr olan tarafı ağır bastığı için, kadın imgesel bir şekilde bedeni ifade ettiğinden bedeninin kontrol edilmesi zorunluluğu ifade edilmektedir. İslam dininde de cinselliğin figürü olarak görülen kadın, sosyal düzen açısından yıkıcı görülmüştür (2000: 212).

Flaubert’in 19. yy içerisinde kutsallaştırdığı, 20. yy içerisinde de Foucault’un kaleme aldığı Aziz Antonius’un günahı Batıdaki bilinen resim tarihinde çokça tasviri yapılan temalar içerisinde yer almaktadır. İnsanoğlunun bir hışımla cennetten kovulmadan sağlıklı bir biçimde tasvirinin yapıldığı resmin ana teması günah

korkusu ile birlikte kadın vücudunu şeytan ile bütünleştirmesine uzanmaktadır. Resim sanatı modernitenin öncesi süreçte toplumsal dünyasından günümüze kadar ‘kadın bedeninin’ bu biçimde ifade edilmesi mühim bir roldedir. Kadın vücudunun şeytana satılması ile bağdaştırılan kötü bir anlamlandırma, bebek ölümleri benzeri olgular ile birlikte cinayetlere dahi yol açmıştır (Akay, 2009: 6-7).

Bu bütünleşmelerle meydana getirilen kadın vücudu açıklamaları özellikle Batıdaki laikleşme hareketi ile birlikte kişisel platformda vücudun dinsel kavramlar ile birlikte ifade edilmesini, kısıtlanmasını düşürmüştür. Turner 2001 yılında, vücut, dinin isteklerini gerçekleştirmeyle çıkmıştır. Lakin dinin vücut karşısındaki otoritesinin yok olması bünye üzerinde çeşitli otoritelerin meydana gelmesine sebep olmuştur.(Nazlı, 2009: 64).

Bu kapsamda Turner’in otorite açıklaması asıl olarak Foucault’nun iktidar sözcüğü ile bağdaştırılabilen durumdadır. Bedenin mutlaka bağımsızlık mücadelelerinin çatışma içerisinde olduğunu belirten Foucault, iktidarın vücut üzerinde bağımsızlık ve iktidar bağlantısı ile kodlandığını ifade etmektedir. (Foucault, 2010: 76).

2. Doğa ve Kültür Arasında Kalmış Bir Beden: Kadın Bedeni

Kadının cinsiyeti hakkında tarih süresince türlü manalar üretilerek birçok kurgu yapılmıştır. Söz konusu anlamların izlerini ünlü filozofların fikirlerine ve mitolojik öykülerde görmek mümkündür. Bilim tarihi pek çok düşünür tarafından “*erkek egemenliğinin tarihi*” şeklinde isimlendirilmektedir. Kadın bedeni için türlü formlar biçilmiştir ve bu bağlamda kadın bedeninin üzerindeki erkek iktidarı pekiştirilmiştir. Erkek bedeni doğuştan bütün olumlu olan özellikleri taşımaktadır. Kadının bedeni ise her çeşit tartışmanın yapılabileceği ve ayrımcılıkların pekiştirilebileceği bir alan şeklinde değerlendirilmektedir. Erkeğin sahip olduğu egemenlik alanı akıl olarak değerlendirildiğinden dolayı erkeğin bedeni yaradılışından olumlu bir özelliğe sahip “nötr” bir beden şeklinde tanımlanmaktadır. Erkeğin bedenine nazaran kadının bedeni ise toplumsal cinsiyet kapsamındaki ayrımcı damgayı daha fazla taşımakla birlikte nesne olmak üzere kusurları daha fazla dikkat çekmektedir (Çabuklu, 2006: 55).

Tarih içerisinde türlü karşıtlıkların üzerinden kurulmuş olan düşünce tarihi kadın ve erkek karşıtlığıyla da uğraşmaktadır. Toplum ve doğa ayırımına paralel bir şekilde kadın doğa ile eş bir şekilde değerlendirilip, doğaya atfedilen anlamlar kadının bedenine de atfedilmiştir. Doğa, bilinmemekte olanı ve tehlikeyi temsil etmektedir. Kadının bedeni ise aynı oranda gizli gücü ifade etmektedir. Nietzsche tarafından kadın elde edilemeyen bir hakikat olarak ifade edilmektedir. Kadın denizdir, topraktır şeklinde sanat kapsamında kadın üzerinden pek çok metafor gerçekleştirilmektedir (Ahıska, 1994: 33).

Kadınlığa ve kadın bedenine atfedilen anlamların tarihçesini yapmak fazlasıyla zor olmakla birlikte örnekleri mitolojiye dek götürmek mümkündür. Popüler mitoloji kapsamında zihin ve akıl eril olarak değerlendirilirken duygular ise kadına ait olarak değerlendirilmektedir (Çabuklu, 2006: 55).

Söz konusu ayrımlar erkek ve kadın arasında öznellik ve nesnellik ayrımını da beraberinde getirmektedir. Kadının bedenini nesnelliğin erkine bırakmakla birlikte söz konusu erke bırakma eylemi aydınlanma felsefesi geleneği kapsamında da bulunmaktadır. Aydınlanmanın sahip olduğu kartezyen yapısı beden ile akıl arasında köklü bir şekilde ayrıma giderken aynı zamanda kadın ve erkek bedenine dair de bir ayırım yapmaktadır. Erkeğin bedeni akılla bağdaştırılırken kadının bedeni ise doğa ile bağdaştırılmıştır. İrigaraya tarafından yüzyıllardır kıymetli olduğu düşünülenler her zaman eril cinsten olurken kıymetsiz olarak değerlendirilenler ise dişil cinstendir. Bu duruma örnek olarak güneş eril olarak değerlendirilirken ay ise dişildir. Bu bağlamda güneş, yaşamın kaynağı şeklinde görülmüştür. Ay ise anlamca uğursuz ve belirsiz olarak değerlendirilmiştir (Mortley, 2000: 95).

Eski Yunan düşüncesi kapsamında da kadın uğursuzluk ve belirsizlik anlamlarına gelecek şekilde değerlendirilmiştir. Erkekliği etkin olarak belirlenmiş bir form ile kadınlığı ise edilgen olan belirlenmemiş bir madde ile tanımlamaktadırlar. Söz konusu anlayış Yunanlıların üremeye dair fikirleriyle daha fazla pekişmektedir. Söz konusu düşünce bağlamında baba, üreme gücünün ve temel üreticinin en temel noktasıdır. Anne ise yalnızca babanın sahip olduğu gücü kabullenmiş olan ve onun ürününü besleyendir (Llyod, 1996: 27).

Bu görüşle üretkenliğin ve asıl doğurganlığın kaynağı erkek olarak kabul edilmektedir. Kadınlığın tanımlanmasında ise erkeğin gücünden ve iktidarından yararlanılmaktadır. Bu düşünceye çok benzer olan bir düşünce Aristo ve Platon tarafından da benimsenmiştir. Erkek ve kadın bedeninin birbirinden oldukça farklı bir yapıda olduğunu ve söz konusu farkın doğal eşitsizliğe yol açtığını ifade etmektedirler. Platon tarafından bilgi kuramı doğrultusunda madde ve form tartışmaları yapılmaktadır. Platon, bilginin bilinmesi mümkün olan bir form ve mümkün olmayan bir maddenin arasında gözlemlenmekte olan ilişkiyi taklit etmekte olan bir ilişkiyi barındırdığı görüşündedir. Dünya yalnızca form açısından rasyoneldir. *“Madde kasten rasyonel-olmayan, düzensiz ve rastlantısal olanın hüküm sürdüğü alana indirgenirken forma rasyonel, bilen zihinle olan mütekabiliyet ilişkisinin korunmasıyla ulaşılır.”* (Llyod, 1996: 25).

Bu bağlamda Batı'nın düşünce tarihi süresince devam eden madde ve form tartışmalarının temeli atılmıştır ve maddeyle form arasında bulunan ayrım kadın ve erkek arasında bulunan ayrıma dek indirgenmiştir. Erkek bedeninin forma, kadın bedeninin ise maddeye tekabül etmekte olduğu fikri ve bu bağlamda formun daha üstün kabul edilmesi, Aristo'nun fikirleri ile daha fazla belirginleşmiştir.

Aristo, forma tekabül etmekte olan erkeğin, kendi formunu kadına dayattığı görüşünü benimsemektedir. Her çeşit iktidarın ve gücün sahibi konumunda olan erkek tarafından kadının ruhu ve bedeni yönetilmektedir. Aristo tarafından doğuştan yönetim becerisi bulunan erkek tarafından bir devlet adamı edasıyla karısının, bir kral gibi de çocuklarının yönetildiği ifade edilmektedir. Ancak devletin yönetilmesi kapsamında yöneten ve yönetilenin yer değiştirmesi durumu olabilirken kadın ve erkek arasında yöneten ve yönetilen ilişkisi sürekli olmaktadır. Bununla birlikte Aristo'nun görüşü bağlamında *“bir erkeğin huyu ve cesareti bir kadınınkinden farklıdır. Eğer bir erkek cesur bir kadından daha cesur değilse korkak olduğu kabul edilir. Erkeğin ev idaresi kadınınkinden farklıdır; erkeğin görevi getirmek, kadının ki korumaktır.”* (Aristoteles, 2006: 58-59).

Aristoteles tarafından da maddenin bilinmez ve edilgen kılınması, onun kendi üzerinde egemen olan erkek söylemini daha fazla pekiştirmesine sebep olmaktadır. Descartes'in fikirlerinde de Aristotelesçi yaklaşımın bıraktığı etkiler rastlamak mümkündür. Descartes tarafından da akıl ve beden birbirinden

ayrıştırılarak akıl daha fazla egemen bir konuma getirilmektedir. Erkeğin kültürle ve akılla kadının ise doğa ve bedenle bağdaştırılması söz konusudur. Bu düşünce doğrultusunda da akıl sahibi olan erkek olduğundan dolayı erkeğin kadından daha üstün olduğu görüşünü benimsemektedir (Çubuklu, 2006: 42).

Bacon'da "bilinebilir kadınsı doğa anlayışı" hakimdir. Bacon söz konusu düşüncesi ile madde ve formu birleştirmektedir. Kadın ve doğa eş olarak değerlendirilerek, bilinebilir olan doğa, kadınsı bir şey gibi sunulmaktadır. Bu bağlamda bilimin sorumluluğu; kadının bedeninden erkek iktidarının kurulması olarak değerlendirilmiştir (Llyod, 1996: 32-33).

Rousseau tarafından da kadının cinsiyetinin haricinde erkekten farklı olmadığı ifade edilerek farklı bir boyutta cinsiyeti tartışmaya açmaktaydı. Düşünür her iki cinsinde bedensel fonksiyonlarının, ihtiyaçlarının, melekelerinin, organlarının aynı olduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte cinsler arasında bulunan benzerlikler ve farklılıkların ahlak anlayışına da etki ettiği savunulmaktadır (Rousseau, 2006: 59-60).

Bu durum için en fazla önem taşıyan kanıt ise cinsiyetlerin eşit olduğu veya birinin bir diğerinden daha üstün olduğu tartışması olmaktadır. Ancak Rousseau'ya göre söz konusu tartışmalar gereksizdir ve bu durumu şu şekilde ifade etmektedir; "*kusursuz bir erkek ve kusursuz bir kadının akıllarındaki benzerlik yüzlerindeki benzerlikten daha fazla olmamalıdır; kusursuzluk bundan ne azını ne de çoğunu kaldırır.*" (Rousseau, 2006: 59-60).

İki cinsin arasında da bu hususta bir dengesizlik bulunmaması gerekmektedir. Çünkü iki cins arasında ne kadar fazla benzerlik olursa kendisinin de daha az kusursuz olduğu fikri egemen olacaktır. Rousseau tarafından erkeğin etken ve güçlü olması kadının ise erkeğe boyun eğmekte olan ancak biraz pasif ve karşı koyan taraf olması gerekmektedir. Söz konusu ilişki onaylanırsa kadının erkeğe karşı hoş görünmesi amacıyla yaratıldığı fikri hakimiyet sürer. Rousseau tarafından erkeğin çekiciliğinin gücünden geldiği ve söz konusu ikilinin arasında kurulan ilişki doğanın temel bir kanunu olduğu düşünülmektedir. Bu kanun bağlamında erkeğin mutlu olması amacıyla kadının çekici görünmek için elinden gelen her şeyi yapması gerekmektedir. Bu bağlamda kadın bedeni, erkek tarafından arzulanan ve gücünün dile getirildiği bir alan olarak görülmektedir.

Söz konusu beden çekiciliğini kaybetmeyen ve gerekli durumlarda namusunu koruyan bir beden konumunda olmalıdır.

“Eğer kadın erkeğe boyun eğmek ve onu mutlu etmek için yaratılmışsa kendini erkek için çekici kılmalı ve onu öfkelenmemelidir; kadının gücü çekiciliğindedir ve çekiciğiyle erkeği gücünü keşfetmeye ve kullanmaya zorlamalıdır. Bu gücü ortaya çıkarmanın en önemli yolu, karşı koyarak güç kullanmayı gerekli kılmaktır. Böylelikle gurur arzuların yardımına koşar ve her ikisi de diğerinin zarafetiyle mutlu olur. Bu, saldırının ve savunmanın, bir cinsin yürekliliğinin, diğerinin çekingenliğinin, hatta doğanın güçlü cinsi fethetmesi için zayıf cinse verdiği utanç ve iffet silahlarının kaynağıdır ...” (Rousseau, 2006: 61).

Rousseau tarafından yüce varlığın erkeğe ve kadına sınırsız bir arzunun atfedildiği ve bu arzunun kontrol altında tutulabilmesi için erkeğe güç olarak aklın kadına ise iffet verildiği ifade edilmektedir. Söz konusu gücün doğru bir şekilde kullanılması durumunda her iki cinsinde mutluluğa erişeceği belirtilmektedir. Ancak söz konusu gücün dengeli bir şekilde kurulamaması durumunda problemlerin gelişeceği belirtilmektedir. Kadının cinsiyetine atfedilen manalar dengesiz ve eşitsiz bir güç bağına doğurmaktadır. Erkek her daim güçlü ve erk sahibi olan olarak değerlendirilirken kadın ise söz konusu erk boyunduruğunda yaşamaya mahkûm edilen biri olarak görülmüştür. Rousseau tarafından günümüz toplumları içerisinde kadın bedenine atfedilen anlamların öngörüsü yapılmıştır. Günümüz koşullarında tüketim toplumu içerisinde kadın bedeni arzuların doyulmaz olan bir alanı durumuna getirilerek bir meta gibi tüketilmektedir. Kadın bedeni her daim erkeğin sahip olduğu sınırsız arzuların yanıt verecek bir nesne haline evrilmiştir (Giet, 2006: 83).

Ataerkil düşüncenin en köklü izlerini taşımakta olan Aristo'dan, günümüze dek kadının yazgısında bir değişim meydana getirilememiştir. Bu bağlamda kadının kaderi erkek tahakkümünde varlığını devam ettirmek olmuştur. Cinsiyetlerin arasında bulunan söz konusu eşitsiz ilişki ile egemen iktidar tarafından erkek ve kadın bedeni birbirinden farklı şekillerde tanımlamalara tabi tutularak farklı olarak kurgulanmaktadır. Egemen iktidarlar tarafından kadın bedeninin kontrol altında tutulması ve düzenlenmeye alınması gerekliliği benimsenmektedir. Bu durumun sebebi erkek bedeni nezdinde arzuyla donanmış

olan kadın bedeninin kontrol edilmesi ve nüfusun düzenlemeye alınması amacıyla doğurganlığının da kontrol altında tutulması gerekmektedir. Bu bağlamda Batı düşünce tarihi kapsamında erkeğe ve kadına dair meydana getirilen karşıtlıklar, metaforik olan bir zeminden çıkarak, kadının bedeninde meydana getirilecek olan tahakkümde oldukça önemli bir yere sahip olacaktır. Bu durumun nedeni Batı düşüncesinde bulunan madde ve form ilişkisi... ”*erkeğin kadınla olan ilişkisinden çok, efendinin köleyle olan ilişkisidir.*” (Llyod, 1996: 27).

Psikanalitik yaklaşım tarafından cinsiyetler arasında bulunan farklılık ve bedenin ne şekilde cinsiyete sahip olan bedenlere evrildiğinin açıklaması yapılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Psikanalitik yaklaşım tarafından erkek iktidarı için meşru kılınan bir zemin hazırlanmıştır. Kadın cinsiyeti ile ilgili tutum ve yaklaşımlar psikanalizin gelişim göstermesi ile beraber, karanlık psikolojik seviyede değerlendirilmiştir ve Freud tarafından kadın “*Kara kıta*” şeklinde tanımlanmıştır (Çabuklu, 2006: 55).

3. Kadın Bedeni ve Psikanaliz

Erkek ve kadın bedeninin arasında farklılıklar bulunduğu ve söz konusu farklılıkların kendiliğinden eşitsiz bir ilişkiyi getirmekte olduğu onaylanan bir düşüncedir. Aristo ile başlamış olan söz konusu bu tartışma, Aristo’nun ardından da devamlılığını koruyarak psikanalitik kuramlara konu olmuştur. Freud ve Freud’un kuramını savunmakta olanlar kadın bedenini noksanlıklarla tanımlayarak, babanın yasasını ve onun sahip olduğu iktidarı meşru kılma gayretine girmişlerdir. Freud tarafından kadın penis noksanlığı ve penise karşı duyulan arzunun üzerinden tanımlanmıştır ve kadın bedeni eşit olmayan bir iktidar ilişkisine tabi tutulmuştur. Bu anlamda psikanalitik kuram yalnızca basit olan bir cinsiyet kuramını sunmakla sınırlı kalmayarak bununla birlikte kadın üzerinden kodlanmakta olan meşru nitelikli bir iktidarı da sunmaktadır.

4. Cinsiyet: Bedenin Temsil Sorunu ve Denetimi

Beden ve cinsiyet arasında bulunan ilişki biyolojik temele dayanan özellikler ile birlikte kurulmaya çalışılmaktadır. Bu durumu Freud tarafından ortaya atılan kuramlarda net bir şekilde görmek mümkündür. Freudçu psikanaliz biyolojik bir determinizm barındırmakla birlikte geleneği kadın ve erkeğin arasında bulunan anatomik farklar doğrultusunda kurmaktadır. Bu açıdan

cinsiyetin gelişim göstermesi doğuştan olan biyolojik özellikler ve söz konusu özelliklerin Oedipal evreden geçmesiyle mümkün olmaktadır. Kadın bedeninin temsilleri, genellikle kadının toplum içerisindeki çelişkili olan rolünü yansıtmaktadır. Söz konusu temsiller aynı zamanda kadınları ataerkil gücün aracı olması ile birlikte tabi konuma taşımakta ve bağlı kılmaktadır. Kadın bedeni kapsamındaki temsil problemi ve kadın bedeninin imgesel manası genellikle Tanrı'nın erkekliğinin, kutsal olanın evrenselliği ile çatışma içerisinde olduğu dinsel bir bağlamda devam ettirilmektedir. Cinsiyet problemini Meryem örneği üzerinden değerlendirecek olursak; kadınsal varoluşu Meryem temsil etmekte iken, İsa'yı temiz kalmış olan kutsal bir figür şeklinde bakire olarak doğurmuştur. Ortaçağ sanatında Meryem figürü temsilden daha ileriye taşınmamıştır. Dolayısıyla Meryem'in statüsündeki ve gücündeki söz konusu belirsizlik mevcudiyetini korumuştur ve sürdürmüştür (Suleiman, 1986: 232).

Temiz ve saf olan beden düşüncesi yalnızca Meryem ana örneğinde yoktur. Söz konusu düşünce en eski çağlardan günümüze dek türlü örneklerle birlikte süre gelmiştir. Eski ana tanrıçalarının sahip oldukları özerklikleri bazı zamanlarda bekâret şeklinde isimlendirilmiştir. Afrodit ve Hera yılda bir kez kutsal olan bir pınarın içerisinde yıkanmaları neticesinde bakireliklerini tekrar kazanmaktaydım (Paglia, 2004: 54).

Kadın bedeni kapsamındaki temsil problemi, sahip olduğu hormonların ve üreme organının gelişim göstermesi bağlamında ona atfedilen mana boyutunda da görülmektedir. Bu durumun sebebi kadının hayatının arka arkaya gelmekte olan aşamalardan geçmesidir. Kadın adet görmesi ile bir gün erginliğe erişir, bir gün bekaretini kaybeder, yine bir gün anne olur. Söz konusu günler ve durumlar kadının hayatında izler bırakır. Ancak kadının hayatında önem taşıyan izle bırakmakta olan söz konusu olaylar genellikle kirlenmenin temsiline evirilmektedir. Eril kültür kadını ve kadınlığı, kirlenme ve kirlilikle bağdaştırmaktadır. Kadın bedeni eril bir ideoloji tarafından bu şekilde biçimlendirilmektedir (Özarslan, 2004: 13-14).

Havva, Adem'i yasaklanmış olan elmayı yemesi için zorladığından dolayı bütün kadınlık Havva'nın lanetinden etkilenmiştir. Tanrı tarafından Havva cezalandırılmış ve *“acını ve doğurganlığını arttıracam, çocuklarını acı içinde doğuracaksın, arzun kocana ait olacak ve seni yönetecektir”* denmiştir. Eril

iktidar için lanetli olan Havva imgesi meşru kılınan bir zemin oluşturmuştur. Bu bağlamda kadının bedeni arzusunun tatmin edilmesi amacıyla bir seçenek olarak görülmeye başlanmıştır ve bu hususta kadın bedeninin temsil problemi bulunmaktadır (Berktaş, 2006: 162).

Kadın bedeninin denetimsiz olan hislerin birer ifade aracı şeklinde görülmesi modernitenin de temelini meydana getirmektedir. Kadınlık ile düzensiz, doğal, irrasyonel, sübjektif olan bağdaştırılırken, erkek ise kültürü, akli, düzeni, evrenseli, zihinsel ve rasyonel olanı ifade etmektedir (Nazlı, 2006: 14).

Hislerin ve arzuların bir temsil alanı şeklinde karşımıza çıkmakta olan kadın bedeni, her çeşit kontrolün de bir alanı haline evrilmektedir. Modern düşünce kapsamında bedenin temsil problemi cinsellik kapsamındaki temsil problemi halini almaktadır. Kadının bedeni biyo-iktidarın bir konusuna dönüştürülerek, cinselliğin normalleştirilmesi hedeflenmiştir (Akal, 1994: 13).

Günümüzde yer alan toplumlarda kadının bedeninin temsil edilmesi tüketim kültürü ve söz konusu tüketime yön veren iktidarlar ve piyasa mekanizmaları çerçevesinde tartışılmaktadır. Eril ideolojiler tarafından kadın bedeni tahakküme uğrarken, kadınlığın tanımlanmasında da narsist özellikler kullanıma alınmaktadır. Kadın kendi bedensel imgesine yöneldiğinde artık narsist duygular bağlamında yeni tarzlar, imajlar, anlamlar peşinde koşmaktadır.

“...Narsis bir gün bir su birikintisine dökülen bir kaynağın yanına gelir ve su birikintisine doğru eğilerek oradaki sudan içmeye başlar. Doğal olarak, bu sırada, birikintide yansıyan yüzünü görür. Kendi yüzünü görünce önce şaşkınlığa düşer, sonra kendini hayranlıkla seyre dalar ve kendisine aşık olur. Bu seyirden kendisini bir türlü alamayan Narsis gitgide hissizleşir, dünya yaşamına gözlerini yumar ve bulunduğu yere kök salarak açılmış bir çiçeğe dönüşür...”(Akal, 1994: 18).

Freud, Yunan mitolojisinin önemli kahramanlarından birisi olan Narkissos hikâyesi bağlamında kadınların daha fazla narsist olduklarını savunmaktadır. Freud’a göre kadınların gereksinimleri sevme değil sevilme yönündedir. Kadınların kendi imgelerinin karşısında hissettikleri mutluluğun Narkissos’un sudaki yansıması karşısında hissettiği mutluluk anına eş değer olduğu savunulmaktadır. Kadın bedeni narsist tutumları içermekte olan bir beden olarak

değerlendirilmiştir. Aynı zamanda her çeşit hazzın ve güzelliğin peşinden koştuğu savunulmaktadır. Kadının bedeni ile ilgili tutumlar felsefede ve batı düşüncesi kapsamında bulunan kadınlığa dair sunulmakta olan imgelerden bağımsız bir şekilde düşünülememektedir. Kadınlığa dair metaforik olan çözümler, erkek ve kadın bedenine dair yeni temsilleri meydana getirmekte ve bu bağlamda yeni problemleri doğurmaktadır (Freud: 88).

V.SONUÇ

Beden, biyoloji, felsefe, sosyoloji, antropoloji, politika ve psikoloji gibi çeşitli akademik alanların odak noktası olarak hizmet etmektedir. Bu konunun sosyal incelemesi oldukça yenidir. Beden kavramı 1980'ler boyunca sosyoloji alanında çoğunlukla postmodern bakış açılarından etkilenecek ortaya çıkmıştır. Bourdieu, Elias ve Turner, beden kavramıyla sosyolojik bir bakış açısıyla ilgilenen önde gelen isimlerdir.

Tarih boyunca beden, orijinal, doğal anlamından farklı, çeşitli yorumlar taşımıştır. Konuya ikili karşıtlıklar üzerinden yaklaşılmaktadır ve katı ideolojilere tabi tutulmaktadır. Siyasi ve toplumsal düzen, devam eden tahakküm mücadelesinde gücü pekiştirmek ve pekiştirmek için bedeni bir araç olarak kullanmıştır. Bedenin etki yaratma aracı olarak yeniden tanınması, ona olan hayranlığı artırmıştır. Tarih boyunca bedene duyulan ilginin artması, ona çeşitli iktidar biçimlerinin uygulanmasından kaynaklanmaktadır. İnsan bedeni, çeşitli güç dinamiklerinin çektiği, yeni kimliklerin ortaya çıktığı, iktidarın yeni tezahürlerinin inşa edildiği, yeni anlatıların üretildiği bir çatışma alanına dönüşmektedir.

Hükümetlerin kadın bedenlerine olan takıntısı uzun süredir devam eden bir olgudur. Tarih boyunca, kasıtlı olarak fiziksel ayrımlar yaratılarak, kadın ve erkek arasında doğuştan gelen bir eşitsizlik oluşturmaya yönelik bilinçli çabalar sarf edilmiştir. İnsan bedeninin tasvirine ilişkin konular çoğunlukla kadın ve erkek arasındaki fiziksel farklılıklar öne çıkarılarak aydınlatılmış ve bu da geniş genellemelerin oluşmasına neden olmuştur. Kadın ve erkek bedeni tasvirlerine ilişkin düşünce ve bakış açılarının kökenleri, Batı düşünce tarihi bağlamında Antik Yunan'a kadar uzanmaktadır. Antik Yunan'da kadın bedeni duyguları, hisleri, maddeyi ve doğayı, erkek bedeni ise akı, gücü ve biçimi temsil ediyordu. Platon'la başlayan ve tarih boyunca varlığını sürdüren kadın fiziğinin tasviri konusu da güç dinamiklerinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Antik Yunan'dan günümüze aktarılan kavram, insan formunun çağdaş tasvirlerinin

gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu özel dönemde Freud ve savunucuları, kadınları "eksik erkek" olarak nitelendirerek, cinsiyet farklılıklarının anatomik bir temele indirgenmesini vurgulamışlardır. Freud, kadınları fallustan ve onun gücünden yoksun ve erkek otoritesine tabi olarak algılamıştır. Lacan'ın teorileri de Freud'u takip ederek bu kavramı içermektedir. Lacan'ın çalışmalarında fallusun varlığı ya da yokluğu büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda fallus bir organ olarak değil, dolgunluğu, bütünlüğü, erkekliği ve delici gücü kapsayan bir güç simgesi olarak kabul edilmektedir. Lacan, penisi olmayan bir kadının, Oedipus kompleksi üzerinden özneye kimlik atfetmesi nedeniyle dil ve kültürel yapıya katılamayacağını öne sürmektedir. Dolayısıyla psikanalizde kadınlık, erkeklik gibi fikirler cinsiyeti aşarak sembolik çerçevede önem kazanır.

Bourdieu tarafından, cinsiyet bir "habitus" şeklinde toplumsal inşanın daha görünür kılınması olarak ifade edilmiştir ve habitus toplumsallaştırma sürecini ifade etmenin çok daha ilerisine giderek toplumsal cinsiyetler ve sınıflar arasındaki güç ilişkilerinin sürdürülme ve yaratılma biçimine açıklama getiren bir kavram olmuştur. Toplumsal sınıflar ve cinsiyetlerin arasında gerçekleşen güç ilişkileri de sembolik şiddeti yansıtmaktadır. Bu güç fiziksel olarak görülmesi dahi bedenlerin üzerinde uygulanmaktadır. Eril tahakküm bir habitus olmakla birlikte hükmedenlerin hükmedilenlere uyguladıkları ilk tahakküm alanıdır. Eril tahakkümün baskı kurduğu alanlardan birisi de beden olduğundan dolayı kadın bedeni denetlenemeyen, dizginlenemeyen akışkanlığı gerekçe olarak sunularak tahakküme meşruluk atfedilmeye çalışılmıştır. Erkek bedeninin yaradılışı gereği kadın bedeninden daha güçlü olmasından hareketle kadına nazaran erkeğin toplumsal bir üstünlük sağlamasının gerektiği düşüncesi benimsenmiştir. Kadının cinsiyeti hakkında tarih süresince türlü manalar üretilerek birçok kurgu yapılmıştır. Kadın ve doğa paralel bir zeminde değerlendirilerek doğaya atfedilen anlamlar kadının bedenine de atfedilmiştir. Beden ve cinsiyet arasında bulunan ilişki biyolojik temele dayanan özellikler ile birlikte kurulmaya çalışılması bedenin temsil sorununu ve denetimini meydana getirmiştir. Modern düşünce kapsamında bedenin temsil problemi cinsellik kapsamındaki temsil problemi halini almaktadır. Kadın bedeninin kontrol edilemeyen duyguların bir ifade aracı olarak görülmesinden dolayı tüketim toplumu içerisinde kadın bedeni adeta bir meta gibi tüketilen bir duruma getirilmiştir. Günümüzde yer alan toplumlarda

kadının bedeninin temsil edilmesi tüketim kültürü ve söz konusu tüketime yön veren iktidarlar ve piyasa mekanizmaları çerçevesinde tartışılmaktadır. Eril ideolojiler tarafından kadın bedeni tahakküme uğratılmaktadır.

Necla Akgökçe ve Serpil Çakır tarafından “*Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*” isimli kitap 1995’de İstanbul’da yayımlanmıştır. Bu kitap 1980 yılının sonrasındaki Türkiye kapsamında ve dünya çapında feminist tartışmaların bir yansıması olarak kabul görmüştür. Kadın çalışmalarına dair uygulamaya alınması gereken metodolojik ilkeler ve yaşanmakta olan teorik açılımların neler olabileceği ile ilgili önem taşıyan açılımlar sunmaktadır. Türkiye kapsamında 1980 sonrasında kadın çalışmaları alanı kapsamında çıkmış olan en önemli kaynaklardan birisidir. Birbirinden farklı görüşleri birlikte yansıması bakımından da önem taşımaktadır. Sosyal bilimler kapsamında geçerliliğini koruyan metodoloji ve teoriler ile birlikte kadın hareketi kapsamında gerçekleşmiş olan politik hedefler arasında bulunan bir çelişki olduğu görüşüne ışık tutmaktadır. Söz konusu görüşü savunmakta olan ve karşı çıkan araştırmacılar tarafından yazılmış olan yazılarla birlikte farklı bir perspektif sunmaktadır.

Fusun Gökalan (2002) tarafından gerçekleştirilen bir çalışma kapsamında da feminist teori ve kadın çalışmaları kavramlarının arasında bulunan niteliksel farklılıkların söz konusu olduğu ve bu farklılıkların değişim gösteren dünya düzeninin içerisinde toplumbilimlerinden dolayı meydana geldiği düşüncesini savunmaktadır. Söz konusu farklılıklardan ilkinin; feminist teorinin muhalefet ve toplumsal çatışma temelli olduğunu ve 1980’li yıllardan sonra kadın çalışmalarının gündemde yer alması ile birlikte mevcut olan toplumsal yapılarla uyum sağlama sürecine dayandığını ifade etmektedir. İkincisi ise; feminist teori kapsamında birbirinden farklı kadın anlayışlarından hareketle farklı kuramsal açılımların oluşturulmaya çalışıldığı, farklı bir açıdan da kadın ile ilgili genele ve evrensele erişilmeye çalışılmasıdır. Üçüncü olarak ise kadının ezilmişliği ve ataerkil sistem feminist kuram bağlamında teorik bir şekilde açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda gerçekleştirilen kadın çalışmaları kapsamında karşı karşıya kalınan problemleri feminizm ve feminist teorinin farklılaşmaya başlayan iki ayrı tasarımı temelinde açıklamaya çalışmaktadır. 80’li yılların söz konusu araştırmaların çalışma yöntemini değiştiren bir dönüm noktası olduğu görüşünü

belirtmek feminist teörinin günlük yaşam içerisinde kadınların var olması sorununu çözmesinin ardından ataerkil yaşam, bilgi ve değerleri sorgulama yoluna gittiğini belirtmiştir.

Ayşe Durakbaşa (2008) tarafından geręekleřtirilen bir çalışma kapsamında da soyolojinin en temel konularından birisi olan “sosyal tabakalaşma ve sınıf analizi” açısından feminist tarih çalışmaları ve feminizm kapsamındaki eleştirel bakış açısı doğrultusunda feminist bir soyolojinin olanaklarını araştırmak amaçlanmıştır. alışmasının içeriğinde habitus olgusunun sosyal sınıf analizleri kapsamında sosyal sınıfların sahip oldukları sosyo-kültürel boyutlarını daha fazla ön plana çıkardıkları ve bu bağlamda salt üretim süreçlerinde bulunan konumlanma ile sosyal sınıfların anlatılamayacağını ifade etmiştir. Toplumsal uzam içerisinde bulunma şekilleri ve sosyal sınıf gruplarının hayat sürme kültürleri ve söz konusu grupların kendilerini algılayarak diğerlerinden ayırıtırma pratiklerinin onları birbirlerinden ayırıtırarak tanımladıklarını belirtmektedir. Bununla birlikte kadınların, diğer bireylerle, nesnelere, mekanla kurmuş oldukları ilişkilerin toplumsal sınıflar kapsamındaki cinsiyet boyutunu ve kültürel boyutunu da ön plana çıkarabileceği görüşünü savunmaktadır. Özünde sosyal sınıf analizi ve toplumsal cinsiyet analizini bir araya getirmeye çalışan araştırmaların toplumsal sınıfları salt konumlardan ibaret olan konumlanmalar, oluşumlar veya soyolojik kategoriler olarak algılayamayacağımızı bunun içerisinde yaşantıların da dahil edilmesi gerektiğini yansıttığını belirtmektedir.

Veda Bilican Gökkaya (2009) tarafından da modernleşmenin sunduğu avantajlar ile toplumsal alanda kendisine ev haricinde bir yaşam alanı meydana getirmiş olan kadının, tüm bunlara rağmen öncelikli ve ilk rolünün eş ve anne olduğu ifade edilmektedir. Söz konusu rollerinin diğer kamusal alanlarda bulunan rollerinin çok daha üstünde bir konuma sahip olduğunu ve bu bağlamda kadının öncelikle yalnızca kadın olmasından dolayı anne ve eş olduğu daha sonrasında farklı toplumsal yaşam alanlarını meydana getiren siyasal, iş ve benzeri alanlarda bulunabildiğini belirtmektedir. Tarih içerisinde kadına atfedilmiş statü ve roller kadının ‘*kadın olmak*’ problemini meydana getirmiştir. Söz konusu rol ve statüler ise toplumun yapısından etkilenmektedir. Kadın biyolojinin bir kader olduğuna inandırılmıştır ve erkeğin üstünlüğüne boyun eğerek kimliğini de bu bağlamda inşa etmiştir. Kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden dolayı karşılaştıkları

insan hakları ihlalleri ilk olarak aile içerisinde başlamıştır. Dünya genelinde birçok ülkede kadınlar, ilk olarak ailede her tür cinsel istismar ve şiddete maruz kalmış daha sonrasında namus ve töre cinayetlerine kurban gitmiş, eğitim hakları engellenmiş, zorla evlendirilmişlerdir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliği sebebiyle erkeklerde olduğu gibi insan haklarından faydalanamamışlardır. Kadın hakları kapsamında elde edilmiş olan kazanımların, kadınlar tarafından kullanıma alınamamasındaki en önemli engel, her ülke açısından farklı olan toplumsal değerler ve toplumların kültürel yapısıdır. Bununla birlikte Gökkaya tarafından kadınların sadece kadın olmalarından dolayı kaynaklanan problemlerinin olmasının önemle ele alınması gereken bir konu olduğu ifade edilmektedir. Türkiye’de kadının kimliğinin ve konumunun, Türkiye’nin toplumsal yapısının özelliklerinden kaynaklandığı görüşünü savunmaktadır. Türkiye kapsamında toplumsal yapının belirleyicisi ve değişimin başlatıcısının ideoloji yani manevi kültür olduğunu ifade ederken Batı’da değişimin başlatıcısının teknoloji yani maddi kültür olduğunu belirtmektedir. Türkiye’de değişimin başlatıcısının ideoloji olmasının pek çok alan içerisinde toplumsal problemleri doğurduğunu savunmaktadır. Modernitenin ötekisi olan kadın tarafından yaşanan problemlerin de söz konusu sorun alanlarından birisi olduğunu belirterek Türkiye’de kadınların modernleşme sayesinde pek çok hakka sahip olmasına rağmen bilinçlenme seviyesinin yetersizliğinden dolayı bu haklardan yeteri kadar faydalanamamakta ve bu bağlamda cinslerin arasında yer alan eşitsizliklerin çözülemediğini öne sürmektedir. Bununla birlikte toplumun biçimlenmesinde oldukça önemli olan kadının gelecek kuşakların garantörü, sağlıklı ve bilinçli bir şekilde yetişmelerinin teminatı olduğunu ifade etmektedir. Bu durumda demokratik ve çağdaş olan bir toplumun habercisi olduğunu belirtmektedir.

Nuray Karaca (2020) tarafından Türkiye toplumu içerisinde modernlik ve gelenekselliğin bir arada yaşanmasından dolayı meydana gelen çelişkilerin kadına yönelik şiddetin ana nedenlerinden birisi olduğu görüşünü savunmaktadır. Gerçekleştirmiş olduğu bir çalışma kapsamında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, ataerkil yapının bu duruma sebep olduğunu ve çok küçük yaşlarda iken toplumsal cinsiyet inşa süreci başladığından dolayı çocukların ataerkil bir yapı içerisinde büyütülmesinin gelecek kuşaklar içerisinde eril tahakkümün kendini bu şekilde sürekli yeniden var ettiğini vurgulamıştır. Bu açıdan Bourdieu’cu yaklaşım ile

yeniden ve yeniden üretilen eril tahakkümü analiz etmeyi amaçladığı çalışmasında şiddetin aile ortamı içerisinde koşulsuz bir şekilde meydana gelebileceğini savunmaktadır. Bu bağlamda şiddet toplumsal cinsiyete dayanmakta olan patriarkal yapıdan kaynaklanmakta olan bir problemden ziyade aile içerisindeki gerilimler ya da aile yapısı ile bağlantılı olduğu olgusal bir fenomen olarak kabul edildiğini ifade etmektedir. Kişinin kendi ailesi içerisinde öğrenmiş olduğu şiddete dayalı problem çözme yöntemini sosyal öğrenme şeklinde onu belirlemekte olan önemli bir unsur olarak değerlendirmek gerektiğini dolayısıyla onun belirleyicisinin bir tür habitus olduğunu ifade etmektedir. Bourdieu'ye göre habitus, toplumsal faillerin hissetme, algılama, davranma ve fikir yürütme şemaları olarak içselleştirmiş olduklarının toplumsallık anlamına gelmektedir. Bireyin toplumsallaşması hususunda en fazla önem taşıyan kurumlardan birisinin aile olmasından hareketle, toplumsal failler tarafından günlük yaşamdan siyaset alanına, kültürel alanda beğenilerden konuşma üslubuna kadar uzanan tüm toplumsal pratikleri şekillendirenin içsel yapı olması bağlamında habitus tam olarak bireysel olmamakla birlikte davranışları kendi başına belirleyen bir husus da değildir. Karaca tarafından yetişilen çevre, aile ve alınan eğitim sosyalleşme araçları olma bazında oldukça önemli olmakla birlikte ve olaylara karşı bakış açısını belirleyici olduğunu ifade edilerek bu bağlamda eril tahakkümün yeniden ve yeniden üretildiğini vurgulamaktadır.

Kadın bedeni ve eril tahakküm konusu, uzun süredir feminist düşüncenin odak noktalarından biridir. Bu konu, toplumsal cinsiyet rolleri, güç ilişkileri ve beden politikaları gibi çeşitli alanlarda incelenir. Cinsiyet rolleri ve kadın bedeni, tarih boyunca erkeklerin kontrolü altındaki topluluklarda karmaşık ve etkili şekillerde ele alınmıştır. Erkek egemenliği, bir kültürün erkeklerin otoritesi, etkisi ve üstünlüğü üzerine yapılandırıldığı zamandır. Kadın bedeni, sosyal normların, kültürel beklentilerin ve güç dinamiklerinin etkisiyle bu kontrolün önemli bir odak noktasıdır. Kadın bedeni çoğu zaman eril tahakküm nedeniyle nesneleştirilmekte ve kontrol edilmektedir. Kadın bedenleri kendi kurumlarının yanı sıra dış inceleme ve değerlendirmelere de tabidir. Bu, kadınların kendi bedenlerine sahip olma ve onları kontrol etme özerkliğini kısıtlamaktadır. Toplumsal gelenekler ve kültürel beklentiler kadınların bedenleri üzerinde etki

yaratır ve otoriteyi korumaktadır. Medya, reklamcılık ve popüler kültür, kadınlara belirli bir fiziksel güzellik standardı empoze ederek vücutlarını sürekli incelemeye tabi tutmaktadır. Bu standartlar, kadınların kendilerini sürekli olarak başkalarının bakış açılarına göre değerlendirmelerine neden olarak kişisel kimliklerini etkilemektedir.

Kadın bedeni ile erkek egemenliği arasındaki bağlantı, kişisel etkileşimlerin ötesine uzanır ve aynı zamanda politika ve ekonomi alanlarında da belirgindir. Kadınların üreme haklarına erişimi onların bedenleri üzerindeki özerkliğini göstermektedir. Bu haklar, toplumun kadın bedeninin kullanımına ilişkin belirli uygulamalara ve mevzuata meydan okuma ve bunları değiştirme kapasitesini belirler.

Erkek egemenliği ile kadın bedeni arasındaki bağlantıyı anlamak, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların özgürleşmesi mücadelesinde hayati önem taşımaktadır. Bu mücadele, kadınların kendi bedenleri üzerinde özerkliğe sahip olmasını garanti altına alacak sosyal ve kültürel dönüşümler de dahil olmak üzere, kadın hakları ve güçlendirilmesiyle ilgili politika ve yasal değişikliklerin uygulanmasını içermektedir.

Kadın bedeni ile erkek egemenliği arasındaki bağlantı karmaşık ve derindir. Bu bağlantının anlaşılması, kadınların hak ve özgürlüklerine yönelik kısıtlamaların anlaşılmasına ve bunlarla mücadele edilmesine yardımcı olur. Kadınların kendi bedenleri üzerinde özerkliğe sahip olması temel bir insan hakkıdır ve bu hakkın savunulması adil ve eşitlikçi bir toplum kurulmasına yardımcı olur.

Kadın bedeninin güç ve iktidar unsuru olarak kullanılması, eril tahakküm kuramıyla sık sık ilişkilendirilir. Eril tahakküm kuramı, toplumun erkeklerin üstünlüğüne dayalı olarak düzenlendiğini ve bu üstünlüğün diğer cinsiyetleri ve cinsiyet kimliklerini ezme ve denetleme eğiliminde olduğunu öne sürer. Bu kuram, kadın bedeninin de erkek egemen toplumlarda erkeklerin iktidarını pekiştirmek için bir araç olarak kullanıldığını savunur. Kadın bedeni, erkek arzularını tatmin etmek için bir araç olarak görülür ve bu da kadınların nesneleştirilmesine ve bedenlerinin ticari amaçlar için sömürülmesine yol açabilir.

Kadın bedeni, toplumsal normlar ve beklentiler tarafından sıkı bir şekilde kontrol edilir. Kadınların bedenlerinin belli bir şekilde görünmesi ve davranması beklenir ve bu da kadınların özgürlüklerini ve kimliklerini sınırlar. Eril tahakküm, kadın bedenlerini kontrol altına alma ve baskı kurma yoluyla şiddet içerebilir. Cinsel istismar, tecavüz ve aile içi şiddet gibi biçimler, bu güç dinamiklerinin bir sonucu olabilir. Erkek egemen toplumlarda, kadınlar genellikle politik ve ekonomik alanda erkeklerin kontrolünde kısıtlı bir güce sahiptirler. Bu durum, kadınların bedenlerini kullanarak politik ve ekonomik güç elde etmeye çalışmalarına rağmen, erkeklerin hala bu alanda üstün olduğunu gösterebilir. Eril tahakküm kuramı, bu gibi durumların toplumsal ve tarihsel bağlamları içinde incelenmesini sağlar ve cinsiyet eşitliği için mücadele eden aktivistler ve araştırmacılar tarafından önemli bir teorik çerçeve olarak kabul edilir.

Özetle beden ve iktidar etkileşiminin dinamikleri tarih boyunca çeşitli şekillerde varlığını sürdürmüştür. Orta Çağ'da beden, dini ve kiliseyi simgelemeye başlamış ve iktidar yapıları pastoral bir bakış açısıyla beden üzerinde etki yaratmıştır. Ancak modern çağda beden, kapitalist sistemin ve modern kurumların denetim aracına dönüşmüş, rasyonel iktidar bedene yönelik politikalar uygulamaya başlamıştır. Güç kavramı hayvancılıktan mantığa doğru bir dönüşüm geçirirken, bedenin rolü aynı kalmakta ve hükümetler için önemli bir araç olarak hizmet etmektedir. İktidar dinamikleri içerisinde önemli bir konuma sahip olan kadın bedeni, erkek bedeninin antitezi olarak nitelendirilmiş ve bu ayrıma dayalı birçok politikanın meşrulaştırılmasına yol açmıştır. İnsanlık tarihi boyunca insan vücudu çeşitli şekillerde tezahür etmiş ve önemi zamanla giderek artmıştır. Sonuç olarak kadın beden artık ihmal edilen bir konu değil; bunun yerine sosyal, politik ve bilimsel bağlamlarda önem kazanmaya başlamıştır.

VI. KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- AKAL, C. B. (1994). **Siyasi İktidarın Cinsiyeti**, İmge Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 13.
- AKAY, A. (2000). **Foucault'da İktidar ve Direnme Odakları**, Bağlam Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- ALTINAY, A. G. (2002). **Bedenimiz ve Biz: Bekaret ve Cinselliğin Siyaseti 1 "90'larda Türkiye'de Feminizm"**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altındal, M. (1994). **Osmanlıda Kadın**. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- ARAT, N. (1991). **Feminizmin ABC'si**. İstanbul: Simavi Yayınları.
- ARAT, N. (2010). **Feminizmin ABC'si**. İstanbul: Say Yayınları.
- ARİSTOTELES, (2006). "Farklı Alanlar", **Siyasal Düşünce**, Micheal Rosen, Jonathan Wolf (Edt.), Çev. Sevda Çalışkan, Hamit Çalışkan, Dost Kitabevi, Ankara.
- ATAMAN, M. (2009.). **Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti**. Alternatif Politika, 1(1).
- AYDIN, M. A. (1996). **Osmanlı Toplumunda Kadın ve Tanzimat Sonrası Gelişmeler**. Sosyal Hayatta Kadın. İstanbul: İslami İlimler Vakfı, Ensar Neşriyat.
- AYŞE DURAKBAŞA , **Halide Edib: Türk Modernleşmesi ve Feminizm**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000, 262 s.
- BEAUVOİR, S. (1993). **Kadın**, (Çev. Bertan Onaran). İstanbul: Payel Yayınları
- BERKTAY, F. (2000). **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**. İstanbul: Metis Yayınları.
- BERKTAY, F. (2006). **Tarihin Cinsiyeti**, Metis Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2006.

- BERKTAY, F. (2018), **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, 6. b., İstanbul: Metis Yayınları, 2.
- BETTY FRIEDAN, (1983), **Kadınlığın Gizemi**, İstanbul: e Yayınları.
- BOURDIEU, P. (2014). **Eril Tahakküm**,Bağlam Yayınları,İstanbul.
- BOURDIEU,P-WACQUANT, L J. D. (2003) “**Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BOURDIEU, P. (2015). **Eril Tahakküm**, çev. Bediz Yılmaz, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- BUTLER, J. (2005). **İktidarın Psişik Yaşamı**, Çev. Fatma Tütüncü, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BUTLER, J. (2008). **Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi**. (B. Ertür, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- CANNETI, E. (1998). **Kitle ve İktidar**, Çev. Gülşat Aygen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- CANPOLAT, N. (2003). “**Foucault**”, Kadife Karanlık, Nurdoğan Rigel (Edt.), Su Yayınları, İstanbul, 2003, s. 100.
- CEVİZCİ, A. (2012). **Felsefe Sözlüğü**. İstanbul: Say Yayınları.
- CEVİZCİ, A. (2013). **Felsefenin Kısa Tarihi**. İstanbul: Say Yayınları.
- CONNELL, R. W.,**Toplumsal Cinsiyet ve İktidar**, Ayrıntı Yayınları, Çev. Cem Soydemir, İstanbul, 1998.
- CROZIER, M., & FRIEDBERG, E. (2005). **L’acteur et le Système**, **Seuil**, Paris, 1977, s. 55–69, Aktaran: Cemal Bali AKAL, İktidarın Üç Yüzü, Dost Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2005, s. 49–50.
- ÇABUKLU, Y. (2006). **Bedenin Farklı Halleri**, Kanat Kitap, İstanbul.
- ÇAHA, Ö. (1996). **Sivil Kadın**. Ankara: Vadi Yayınları.
- ÇAHA, Ö. (1996). **Sivil Toplum**, Ankara: Vadi Yayınları.
- ÇAKIR, S. (1996). **Osmanlı Kadın Hareketi**. İstanbul: Metis Yayınları.

- ÇAKIR, S. (2013). **Erkek Kulübünde Siyaset**, Kadın Parlamentelerle Sözlü Tarih. İstanbul: Versus Yayınları.
- ÇAKIR, S., & AKGÖKÇE, N. (1997). **Farklı feminizmler açısından kadın araştırmalarında yöntem.** (No Title).
- DAHL, R. (2002). **L'analyse Politique Contemporaine**, Laffont, Paris, 1973, s. 53, Aktaran: Maurice DUVERGER, **Siyaset Sosyolojisi**, Çev. Şirin Tekeli, Varlık Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.
- DEER, C. BORDIEU P. Key Concepts, (2008). Ed. M. Grenfell, **Durham**: Acumen Publishing Limited.
- DELMAR, R. (1998). “ **Engels’in ‘Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni’ne Yeniden Bakış**”.Kadın ve Eşitlik (3. Baskı). Çeviren: Fatmagül Berktaş. Derleyen: Juliet Mitchel ve Ann Oakley. İstanbul: Pencere Yayınları.
- DEMİR, Z. (2014). **Modern ve Postmodern Feminizm**. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- DİKMEN ÖZARSLAN, A. (2004). **Kırmızı Kar**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 13–14.
- DİREK, Z. (2018). **Cinsel Farkın İnşası Felsefi Bir Problem Olarak Cinsiyet**, 1. b., İstanbul: Metis Yayınları
- DOLBY, K. (2014). **Bir Nefeste Cinsellik Tarihi**, İstanbul.
- DONOVAN, J. (2009). **Feminist Teori**. Çevirenler: Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan. İstanbul: İletişim Yayınları.
- DUBY, G., & PERROT, M. (2005). **Kadınların Tarihi** Cilt 4; Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı. (A. Fethi, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- DURAL, A. BARAN - Eyidiker, Uğur. “**Feminizmin Tarihsel Kökenleri: Liberal Feminizmden Hashtag Feminizmine**”. Recent Advances in Social Science, Education and Humanities Research. ed. Halil Uzun. 17-42. Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.
- EMİN, M. (1995). **Feminizm Nedir?** İstanbul: TÜRDAV

- EPSTEİN, S. (1994). **A queer encounter**: Sociology and the study of sexuality. *Sociological Theory*, 12(2), 188-202.
- ERDEM, T. (2012). **Postmodern Feminizm**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- FOUCAULT, M. (2001). **Toplumunu Savunmak Gerekir**, Çev. Şehsuvar Aktaş, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- FOUCAULT, M. (2005). **Entelektüelin Siyasi İşlevi, Seçme Yazılar-1**, Ferda Keskin (Yay. Haz.), Çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2005, s. 73.
- FOUCAULT, M. (2010). **Cinselliğin Tarihi.**, çev., Tanrıöver, H. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Foucault, M. (2015). **Cinselliğin Tarihi**, İstanbul: Ayrıntı.
- FOUCAULT, M., & CHOMSKY, N. (2005). **İnsan Doğası: İktidara Karşı Adalet**, Çev. Tuncay Birkan, BGST Yayınları, İstanbul, 2005, s. 44.
- FREUD, S. (1999). **Uygarlık, Din ve Toplum**, Çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, Ankara.
- FREUD, S. **On Narcissism, Standard Edition**, Vol. XIV. Aktaran: COWARD.
- FROMM, E. (1996). **Özgürlükten Kaçış**, Çev. Selçuk Budak, Payel Yayınları, İstanbul.
- GAMSON, J. (1995). **Must identity movements self-destruct? A queer dilemma**. *Social Problems*, 42(3), 390-407.
- GIET, S. (2006). **Özgürleşin! Bu Bir Emirdir, Kadın ve Erkek Dergilerinde Beden**, Çev. İdil Engindeniz, Dharma yayınları, İstanbul, 2006, s. 83.
- GIDDENS, A. (2008). **Sosyoloji**. Yayına Hazırlayan: Cemal Gürsel. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- GOODCHILD, P. (2006). **Deleuze ve Guattari Arzu Politikasına Giriş**, Çev. Rahmi G. Ögdül, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- HAMİT, H. (2001). **İslâm'da Feminizm**. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.

- HIRATA, H. (2009). **Eleştirel Feminizm Sözlüğü**. (G. A. Savran, Çev.) İstanbul: Kanat Yayınları.
- HIRATA, H., LABORIE, F., LE DOARÉ, H., SENOTIER, D., (2015). **Eleştirel Feminizm Sözlüğü**. G. Acar Savran (çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- HİTLER, A. (2010). **Kavgam**, Çev. Dilara Ayber, Karşı Yayınları, İstanbul.
- LACAN, J. (2014). **Baba-nın-Adları**, Çev. Murat Erşen, Monokl Yayınevi, İstanbul.
- LLOYD, G. (1996). **Erkek Akıl, Batı Felsefesinde Erkek ve Kadın**, Çev. Mutlalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 27.
- MESSERSCHMİDT, J.- W. (2019). **Hegemonik Erkeklik**. Formülasyon, Yeniden Formülasyon ve Genişleme. İstanbul:Özyeğin Üniversitesi Yayınları.
- MİTCHEL, J. (1998). “**Kadın ve Eşitlik**”. Kadın ve Eşitlik (3. Baskı). Çeviren: Fatmagül Berktaş. Derleyen: Juliet Mitchel ve Ann Oakley. İstanbul: Pencere Yayınları.
- MORTLEY, R. (2000). **Fransız Düşünürleriyle Söyleşiler**, Çev. Hamdi Bravo, İmge Kitabevi, Ankara.
- NEWMAN, S. (2006), **Bakunin'den Lacan'a Anti-Otoriteryanizm Ve İktidarın Altüst Oluşu**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- NOTZ, G. (2012). **Feminizm**. (S. D. Çetinkaya, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınları
- NOTZ, G. (2012). **Feminizm**. Çeviren: Sinem Derya Çetinkaya. Ankara: PhoenixYayınevi.
- ÖZTİMUR, N. (2007). “**Feminist Teoride Pierre Bourdieu Tartışmaları**”. (G. Çeğin, Çev.). (İçinde), Ocak ve zanaat: Pierre Bourdieu derlemesi (s. 581-605.). Der: G. Çeğin- E. Göker- A. Arlı- Ü. Tatlıcan. İstanbul: İletişim yayınları.
- PAGLIA, C. (2004). **Cinsel Kimlikler**, Çev. Didem Atay, Anahid Hazaryan, Epos Yayınları, Ankara.
- PARİS, G. (2013). **Cinselliğin Önemi** (Çev. Zeynep Hürmüz) İstanbul: Ayrıntı.
- PEKTAŞ, E. (2017). **Cinsellik, Şiddet, Emek. Toplumsal Cinsiyetin Anahtar Kavramları**. İstanbul: İleri Kitaplığı Yayınevi.

- PLATON, P. (1943). çev. Hamdi Akverdi, **1.Baskı İstanbul: Maarif Matbaası**, 1943, ss. 62-63.
- RAMAZANOĞLU, C. (1998). **Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri**. (M. Bayatlı, Çev.) İstanbul: Pencere Yayınları.
- REİCH, W. (2014). **Faşizmin Kitle Psikolojisi**, Çev. Yüksel Pazarkaya, Cem Yayınları, İstanbul.
- ROUSSEAU, J. J. (2006). “**Cinsiyetlerin Benzerlikleri ve Benzemezlikleri**”, Siyasal Düşünce, Micheal Rosen, Jonathan Wolf (Edt.), Çev. Sevda Çalışkan, Hamit Çalışkan, Dost Kitabevi, Ankara, 2006, s. 59–60.
- RUSSELL, B. (1976). **İktidar**, Çev. Mete Ergin, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- SCHMİDT, M. (2002). **Demokrasi Kuramlarına Giriş**. (Çev. M. Emin Köktaş), Ankara: Vadi Yayınları.
- SCOTT, J. W. (2013). **Feminist Tarihin Peşinde**. İstanbul: Bgst Yayınları.
- SEVİM, A. (2005). **Feminizm**. İstanbul: İnsan Yayınları.
- SİOMONE DE BEAUVOİR, **İkinci Cinsiyet, C. II Yaşanmış Deneyim, Fransızcadan** çev. Gülnür Acar Savran, (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2022), 192.
- SMİTH, DAVID L. **Theologies of the 21st Century**: Trends in Contemporary Theology. Eugene, Oregon: Wipf and Stock, 2014. eBook Collection (EBSCOhost).
- SPİNOZA, B. (2012), **Politik İnceleme**, Çev. Murat Erşen, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- ŞAHİN, E. (2013). **Batı’da ve Türkiye’de Kadın Hareketleri ve Feminizm**. Ankara: Ürün Yayınları.
- ŞAŞMAN KAYLI, D. (2011). **Kadın Bedeni ve Özgürleşme**, 5. b., İzmir: İlya Yayınevi.
- TATLİCAN Ü. VE ÇEĞİN G. (2016), **Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi**, İletişim Yayınları, İstanbul.

- TOPRAK, Z. (2016). **Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908- 1935)**. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TUKSAL, H. Ş. (2000). **Kadın Karşıtı Söylemin**. Ankara: Kitabiyat Yayınları.
- VERGİN, N. (2007). **Siyasetin Sosyolojisi**, Bağlam Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul, 2007.
- WEBER, M. (1995). **Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı**, Çev. Özer Ozankaya, İmge Kitapevi, İstanbul, 1995, s. 92.

DERGİLER

- AKAY, A. (2009). Önsöz. Toplumbilim, Beden Sosyolojisi Özel Sayısı, sayı: 24, (ss.5-8), **İstanbul: Bağlam Yayıncılık**
- AVCI, M. (2016). Osmanlı Devleti’nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar. A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 55, 225-254.
- AVCI, Y. (2007). Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Döneminde “Otoriter Modernleşme” ve Kadının Özgürleşmesi Meselesi. **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM** 21, 1-18.
- B. S. BOLAT, “1930 Kadınlara İntihap (Seçme-Seçilme) Hakkı Verilmesine Yönelik Tutumlar”, **Ctad: Journal Of Modern Turkish History Studies**, 2014, 10(19).
- BALKAYA, İ. S. (1996). Afife Fikret’e Göre Feminizm. **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**(4), 103-104.
- CATHERINE VİLLANUEVA GARDNER, (2006), **The A to Z of Feminist Philosophy (USA: The Scarecrow Press Inc.,)**.
- ÇİLİNGİR, L. (2002). Kültür Kaynaklarımız Açısından İlk İnsandan Günümüze Kadın Problemi. **İslami Araştırmalar Dergisi**(4), 478.
- DİKİCİ, E. (2016). Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal, Marksist ve Radikal Feminizm Teorileri. **International Journal of Social Science**(43).
- DOĞAN, C. (2008). Yeni Sosyal Hareketler Ekseninde Feminizm’e Bakış. **Sosyoloji Notları Dergisi**(5).

- DURAKBAŞA, A. (2008). Kadınların tarihinden dersler: Feminist bir sosyoloji için notlar. **Toplum ve Demokrasi Dergisi**, 2(4), 15-26.
- GÖNENÇ, L. (2007). “Siyasi İktidar Kavramı Bağlamında Anayasa Çalışmaları İçin Bir Kavramsal Çerçeve Örneği”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 56, Sayı: 1, 2007, s. 148.
- GÜÇ, A. (2008). İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları. **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 17(2), 654.
- İLENGİZ Ç. (2011). Genç Kadın. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı.
- JAGOSE, A. (2005). Queer theory: An introduction. New York: **New York University Press**.
- KARA, N. (2006). 80 ve 90’larda Türkiye’de Feminist Hareketler. **Kadın Çalışmaları Dergisi**(3), 19.
- KARACA, N. (2020). Yeniden ve Yeniden Üretilen Eril Tahakküm. **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, (65), 405-416.
- KOLAY, H. (2015). Kadın Hareketlerinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları. **EMO Kadın Bülteni**(3).
- NAMASTE, V. K. (2000). Invisible lives. Chicago: The **University of Chicago Press**.
- NAZLI, A. (2006). “Modernitenin Ötekisi: Kadın ve Bedeni” **Kadın Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı:1, 2006.
- NAZLI, A. (2009). Sosyolojik Bakışın Eşiğindeki Beden. **Toplumbilim, Beden Sosyolojisi Özel Sayısı** sayı :24, (ss.61-68), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- OFFEN, K. (1988). Defining Feminism: A Comparative Historical Approach. **Sings**, 14(1).
- ÖZDEMİR, HACI - AYDEMİR, DUYGU. “Dördüncü Dalga Feminizmi Üzerine”. **International Social Sciences Studies Journal** 5/32 (2019). 1706-1711.
- PALABIYIK, A. (2011). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde “Habitus”, “Sermaye” ve “Alan” Üzerine. **Liberal Düşünce Dergisi**, 16(61-62), 121-141.

- SCHNEIDER, LAUREL C. SCHNEIDER - TRENTAZ, CASSIE J. E. (2008),
“Making Sense of Feminist Theology Today”. **Religion Compass** 2/5
788-803.
- SEDGWICK, E. K. (1990). Epistemology of the closet. **California: University of California Press**
- SEIDMAN, S. (1994). Queer-ing sociology, sociologizing queer theory: An introduction. **Sociological Theory**, 12(2), 166-177.
- STEIN, A., & PLUMMER, K. (1994). “I can’t even think straight” “queer” theory and the missing sexual revolution in sociology. **Sociological Theory**, 12(2), 178-187.
- SULEİMAN, R. (1986). The Female Body in Western Culture, Contemporary Perspectives, Harvard University Press, **Cambridge**, 1986, Aktaran: TURNER.
- SULLIVAN, N. (2007). A critical introduction to queer theory. New York: **New York University Press**.
- ŞİMŞEK, A. (2017). II. Meşrutiyet Döneminde Batılılaşma Etkisinde Yapılan Feminizm Tartışmaları. **Atatürk Yolu Dergisi** 16(61), 341-364.
- TEKİN, F. (2021), “Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Beden ve Habitus: Bedenleşmiş Habitus”, Yrd. Doç. Dr., **Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü**.

TEZLER

- TOPRAK Z. (1988). Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti: Kadın Askerler ve Milli Aile. **Tarih ve Toplum** 51, 34-51.
- TOPRAK, Z. (1994). Türkiye’de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası’ndan Arşulusal Kadınlar Birliği Kongresi’ne (1923-1935). **Kadın Araştırmaları Dergisi**, (2).
- ÜZEL, E. (2006). Feminizm ve Doğa Ekseninde Ekofeminizm. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye.

- WOOD, PATRIARCHY, (2013). Feminism and Mary Daly: A Systematic-Theological Enquiry into Daly's Engagement with Gender Issues in Christian Theology, 74-75.
- YILDIRIM KOYUNCU, N. (2015). Karşıtlıkların İmhası. Kadın, Beden, Edebiyat. İzmir.
- YILMAZ, İ. (2012). Osmanlı Kadın Tarihine İlişkin Birkaç Not. Kadın Araştırmaları Dergisi 2012/1, 10, 61-81
- ZAĞLI, BETÜL. Radikal Feminist Teori Bağlamında Kadınların Miras Sorunu: Malatya Örneği. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- ALPTEKİN, D. (2006). Üçüncü Dünya Ülkelerinde Kadın Hakları Bağlamında Feminizm. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, Türkiye
- DEMREN (2007). Çağdaş, Kahvehane Erkekliği: Ankara'da Bir Gecekondu Mahallesi Örneği, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- GÖKKAYA, V. B. (2009). Türkiye'de Modernitenin Ötekisi: Kadın ve Kimliği. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Kurumlar Sosyolojisi Bilim Dalı Doktora Tezi.
- HANAY, N. (2008). İslami Feminizm Örneği Olan Turuncu Dergisi'nde Toplumsal Cinsiyetin Kuruluşu. 45. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- HIDIR, N. (2015). Erkeklik Kimliğindeki Değişimlerin Sorgulanması, (Yüksek Lisans Tezi Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi, 2015, s. 38.
- KÖKALAN, F. (2002). 1980 Sonrası Türkiyede Kadın Çalışmaları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi.
- KUNDAKCI, F. (2007). Seda, İktidar, Ataerkillik ve İktidar: Ankara Örneğinde Erkek Akademisyenler Üzerine Bir Çalışma, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ŞERBETÇİ, D. (2013). Postkolonyal Feminizm Bağlamında "Küresel Kız Kardeşlik Kavramının İncelenmesi: Hindistan Örneği". Aydın: Yüksek Lisans Tezi

İNTERNET KAYNAKLARI

GRADY, C. (2018). The waves of feminism, and why people keep fighting over them, explained. <https://www.vox.com/2018/3/20/16955588/feminism-waves-explained-first-second-third-fourth> (Erişim: 19.02.2024).

<https://esitlikadaletkadin.org/dr-irmak-sarac-anlatiyor-turkiyede-kurtaj/>

<https://www.izmir.art/tr/huzurlu-kadin-huzursuz-sanat>

<https://www.theguardian.com/books/2022/oct/17/poem-of-the-week-the-revolt-of-mother-by-alice-duer-miller>

KOÇKAM, Koç Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi. "Feminizmin Gelişim Serüveni: Dalga Yerine Kuşak Diyelim mi?". <https://kockam.ku.edu.tr/feminizmingelisim-seruveni-dalga-yerine-kusak-diyelim-mi-aylin-gorgun-baran/> Erişim Tarihi: 19.02.2024

ROBERTS, N. (1998). Batı Tarihinde Fahişeler, İstanbul: Sabah Kitapları. Schmitter, R. (2013). 20.02.2024 tarihinde <http://www.bpb.de/apuz/155369/prostitution-das-aelteste-gewerbe-derwelt?p=all> adresinden alınmıştır.)

WILLIAMS, M. (2018). Williams says 'Venom' fits in Me Too era. <https://www.youtube.com/watch?v=mCSPMl6syk0> (Erişim: 19.02.2024).

YAYLA, A. (2015). Liberalizm. Ankara: Liberte Yayınları.

YENİ ZELANDA KADIN BAKANLIĞI Web Sitesi, <https://women.govt.nz/about/new-zealandwomen/history/ministry> (Erişim Tarihi: 23.02.2024).

ÖZGEÇMİŞ